В. І. Дунін-Марцінкев

ВЫБРАНЫЯ ТВОРЫ

Вікенцій Іванавіч

ДУНІН-МАРЦІНКЕВІЧ



ВЫБРАНЫЯ ТВОРЫ

Дзяржаўнае
Вучэбна-педагагічнае выдавецтва
Міністэрства асветы БССР
Мінск 1957

Тэксты друкуюцца па «Збору твораў» Дуніна-Марцінкевіча, падрыхтаванаму да выдання Інстытутам літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР.

Мастацкае афармленне
Р. Ф. Клікушына



В. І. ДУНІН-МАРЦІНКЕВІЧ

Вядомы беларускі паэт і драматург XIX ст. Вікенцій Іванавіч Дунін-Марцінкевіч (1807—1884) выступіў у беларускай літаратуры як прадстаўнік сентыментальнага напрамку, прыхільнік ліберальнага дваранства. Аднак у творах яго, асабліва ў пасляэформенны перыяд, знаходзім аб'ектыўнае адлюстраванне сялянскага побыту, праўдзівыя, рэальныя малюнкі з жыцця «простага люду». У цэнтры сваёй творчасці ён паставіў чалавека з народа, гаварыў яго мовай. Дунін-Марцінкевіч выклікаў цікавасць да жыцця простага народа, напамінаў аб існаванні беларускай народнай мовы і спрыяў яе развіццю.

Нарадзіўся Дунін-Марцінкевіч у 1807 годзе ў фальварку Панюшкевічы на Бабруйшчыне ў сям'і дробнага арандатара.

Фальварак Панюшкевічы стаяў на беразе ракі Бярозы; тут на ўлонні беларускай прыроды прайшлі дзіцячыя і юнацкія гады будучага пісьменніка.

Вучыўся Дунін-Марцінкевіч у горадзе Бабруйску, дзе ў 1824 годзе скончыў павятовую гімназію і паступіў у Пецербургскі універсітэт, на медыцынскі факультэт. Правучыўшыся там каля двух гадоў, ён пакінуў універсітэт. Прафесія медыка яго не захапляла, і ён аддаў перавагу кар'еры чыноўніка. Да 1839 года Дунін-Марцінкевіч служыў у розных установах г. Мінска, у тым ліку

ў Мінскай кансісторыі, дзе займаўся перакладамі з польскай мовы на рускую.

У 1839 годзе Дунін-Марцінкевіч набыў недалёка ад Мінска невялікі фальварак Люцынка. Там ён на ўласныя сродкі заснаваў школу для сялянскіх дзяцей і нават некаторы час сам працаваў у ёй. У фальварку Люцынка пісьменнік пражыў да канца сваіх дзён.

Тут, на вёсцы, і пачаў пісьменнік сваю літаратурную дзейнасць. Першы буйны твор яго камедыя «Сялянка», створаная пад уплывам пушкінскай «Барышни-крестьянки», напісан у 1846 годзе. Затым з'яўляецца «Гапон» (1855), вершаваная «повесць у языку беларускага люду напісана»; зборнікі «Вечарніцы» і «Заварожаны» (1855), «Цікавішся? Прачытай!» (1856), «Дудар беларускі ці ўсяго патроху», «Шчэроўскія дажынкі», «Верш Наума Прыгаворкі» (1857). У 1857 годзе пісьменнікам напісаны таксама тры паэмы: «Быліцы, расказы Наума», «Халімон на каранацыі» і «Травіца брат-сястрыца», якія былі забаронены царскай цэнзурай і ўпершыню надрукаваны толькі ў 1945—1946 гадах у часопісах «Беларусь» і «Полымя».

У паслярэформенны перыяд Дунін-Марцінкевіч піша драматычную камедыю «Пінская шляхта» (1866) і камедыю «Залёты» (1870).

Дунін-Марцінкевіч прышоў у беларускую літаратуру ў канцы першай паловы мінулага стагоддзя, калі феадальна-прыгонніцкая гаспадарка Расіі знаходзілася ў стадыі распаду. Наспела неабходнасць у знішчэнні прыгоннага права. На гэта штурхаў увесь ход эканамічнага развіцця краіны. Але Дунін-Марцінкевіч як выразнік дваранскай ідэалогіі, прадстаўнік ліберальна-дваранскай літаратуры стаяў за захаванне прыгону.

У сваіх творах дарэформеннай пары Дунін-Марцінкевіч паказвае ідылію класавых узаемаадносін паміж панам і селянінам. Ужо ў першым творы — камедыі «Сялянка» ён імкнецца прымірыць гэтыя два варожыя паміж сабой класы, намагаецца стварыць такога ідэальнага памешчы-

ка, які стаў-бы ўзорам для дваранства, «добрым бацькам сялянству».

У паэме «Гапон», найбольш спелым творам дарэформеннага перыяду, Дунін-Марцінкевіч паказвае паню як шчырую клапатлівую абаронцу сялян. Аўтар не адступае ад сваіх прынцыпаў у паказе добрага ласкавага пана і ў творах «Шчэроўскія дажынкі», «Вечарніцы» і інш. У гэтым выяўляецца класавая накіраванасць пісьменніка, яго буржуазна-сентыментальны лібералізм.

Аднак жыццё і побыт простага чалавека займаюць пачэснае месца ў творчасці Дуніна-Марцінкевіча. У яго творах мы знаходзім ярка і выразна намаляваныя абразкі сялянскіх вячорак, свят, бачым селяніна ў акружэнні бытавых з'яў. Тое, што ў цэнтры сваёй творчасці Дунін-Марцінкевіч паставіў чалавека з народа, паказаў яркія, рэалістычныя малюнкі жыцця і побыту простых людзей вёскі — сялян, з'яўляецца станоўчым, прагрэсіўным у творчасці пісьменніка дарэформеннага часу.

Ужо ў гэты перыяд Дунін-Марцінкевіч усё больш прыкметна схіляецца ў бок рэалізма. Прыкладам можа служыць паэма «Быліцы, расказы Наума» і асабліва яе працяг «Халімон на каранацыі», дзе пісьменнік паказвае высокія маральныя якасці чалавека з народа, яго звычаі і норавы, паказвае селяніна ў новых для яго абставінах.

Найбольш прагрэсіўнымі рэалістычнымі творамі Дуніна-Марцінкевіча з'яўляюцца яго камедыі «Пінская шляхта» і «Залёты», напісаныя ў пасляпэформенны перыяд.

У камедыі «Пінская шляхта» Дунін-Марцінкевіч у гумарыстычным тоне высмейвае засцянковую шляхту, якая ўпарта трымаецца старых традыцый і звычаяў, паказвае яе некультурнасць і ганарлівасць. Яна нічым не адрозніваецца ад акружаючых яе сялян і толькі ганарыцца сваёй прыналежнасцю да дваранства.

Асноўным персанажам у п'есе, вакол якога разгортваецца дзеянне, з'яўляецца станавы прыстаў Кручкоў. У гэтым вобразе аўтар паказвае тыповыя рысы царскага чыноўніка-бюракрата, яго свавольства, самаўпэўненасць, хцівасць да грошай і абмежаванасць светапогляду. Вобраз Кручкова — гэта тыповы, абагулены вобраз чыноўніка, хабарніка і казнакрада. Нездарма п'еса была забаронена царскай цэнзурай і надрукавана толькі пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі.

Станоўчымі вобразамі ў п'есе з'яўляюцца Грышка і Марыся, прадстаўнікі малодшага пакалення, носьбіты чалавечай годнасці. Яны шчыра кахаюць адзін аднаго і выступаюць супраць старых дамастроеўскіх традыцый. У творы пісьменнік паставіў праблему бацькоў і дзяцей, паказаў імкненне апошніх да новых норм жыцця.

У камедыі «Залёты» Дунін-Марцінкевіч высмейвае вясковую буржуазію. Аўтар заўважыў нараджэнне на вёсцы новага пана, прадстаўніком якога ў п'есе з'яўляецца кулак Сабковіч. Гэта грубы, жорсткі і цынічны эксплуататар. Ён нажыўся на слязах і ашуканстве сялян, гатоў рабаваць і раздзяваць людзей. Аўтар у творы крытыкуе капіталістычныя адносіны, хоць гэтая крытыка мае абмежаваны характар.

У сваіх паслярэформенных творах Дунін-Марцінкевіч адлюстраваў нездаволенасць працоўных мас сялянства існуючымі парадкамі. Нажаль, вышэй гэтага ён не падняўся. Тым не менш творчасць яго з'яўляецца значнай вехай на шляху развіцця беларускай літаратуры XIX стагоддзя. Яна і сёння не страціла свайго мастацкага харяства і пазнавальнага значэння. Дунін-Марцінкевіч з'яўляецца першым беларускім пісьменнікам-драматургам, які даў добрыя ўзоры камедыйна-сатырычнай драматургіі. Драматычныя творы Марцінкевіча, асабліва камедыя «Пінская шляхта», з'яўляюцца значным укладам у развіццё нацыянальнай беларускай культуры.

В. Рудакоўскі.



ГАПОН

(Аповесць)

ПЕСНЯ ПЕРШАЯ

Калі ахвота начата;
Што-ж стаіце, як цялята?
Далей, хлопцы, маладзіцы!
Зачніце ад «мецяліцы».
(З камедыі-оперы «Сялянка».)

Шум, крык, гоман у карчме,
Кіпіць сельская дружына,
Піва, мёд, гарэлку п'е,
Ажно курыцца чупрына.

Гаспадары за сталом
Громка гутарку вядуць;
А ляндарка[1] з лендаром
Мёд, гарэлку раздаюць.

Хлопцы, дзеўкі, маладзіцы
Ля парога гаманяць,
А старыя чараўніцы
Цішком ля печы сядзяць.

Ананя на скрыпцы іграець
«Лявоніху», то «бычка»;
Гапон жару паддаваець:
«Заграй, крычыць, «казачка»!»

---

[1] Арандатар карчмы.

Аж юкнула Кацярынка,
Так задаў ёй кулаком:
«Хадзі, мая ты малінка!» —
Дый затупаў хадаром.

«Ананя, рэж вясёлы!» —
Крычыць громка наш Гапон,
Дый сабраўшы ў світцы полы,
Мэрам хохлік! мэрам ён!!

То ўпрысядкі выкідаець,
Ажно стогнець пад ім пол,
То галубца падбіваець,
Ажню трасецца хахол.

«Ах! ух! давай жару,
Давай болі, давай пару!» —
Крычыць Гапон, дый гуляець,
Пад скрыпачку падпяваець:

Эй, чух, Кацярынка!
Чабоцікі красны;
Каму блішчаць, каго любяць
Тваe вочкі ясны?

Эй, чух, Кацярынка!
Тваe кудры ўюцца,
Скачыць, пляшыць мая міла,
Аж шчочкі трасуцца».

Тройчы Гапон прамахнуў,
Бразджаць ножны з агнівом,
Стаў на месцы — падпрыгнуў,
Дый затупаў хадаром.

Кацярынка-ж успляснула,
На міленькага зіркнула,
Хвіць! спаднічку распусціла,
Тройчы запяткам падбіла,

Дробны ножкі выкідаець,
Чаравічкі скрыпяць,
А із вочак аж сіяець,
Быццам іскры ляцяць.

Русы коскі падлятаюць,
Каснікі, як жар, гараць;
А вось вышай як зайграюць,
Так і возьме прыпяваць:

«Мілы Хартон, мілы Саўка,
Да мілейшы-ж мой Гапон,
Хахол ясны, пояс красны,
А галасок! кабы звон.

Не хачу Саўкі, Хартона,—
Мне жыццяз імі не быць,
Валей [1] маяго Гапона,
З ім не буду я тужыць».

Пяець, пляшыць, падбіваець,
Усяк вокам за ёй брадзець,
Як ластачка, падплываець,
Ажно хочацца глядзець.

Ананя-ж — воўча юха!
То ўжо нечага маніць!
Ярка рэжа! із-за вуха,
Аж скрыпка яго звініць.

«Мяцеліцу» прабірае,
Ёмка, громка, ладны час!
Дробна смыкам падсякае,
Звініць рымка [2],— гудзіць бас.

Локаць упёршы у бруха,
Ля кабылкі нос дзяржаў,
Далей сціхнуў — дый з-за вуха
На «лявоніху» падняў.

Схваціў Гапон Кацярынку,
Смела к сэрцу прыцягнуў,
Абняўшы рукой за спінку,
«Лявоніху» успрыгнуў.

---

[1] Лепей.
[2] Струна скрыпкі.

Угрунь за ім маладзіцы,
Дзеўкі, хлопцы, хто як змог,
Дрыжаць чупрыны, спадніцы,
Суматоха — што крый бог!

Ад пылу аж пацямнела,
Хохат, лопат, шум ды крык,
Як у гаршчку закіпела,
Як на быдла напаў зык.

Той ўпрысядкі, той выкідкі,
Чупрыны, як шчэць, дрыжаць,
Тая бокам, тая скокам,
Дый так возьмуць прыпяваць:

«Ах, калі-ж я у матулькі была,
Як вішанька у садочку цвіла,
Папалася злому духу! мужыку,
Ён высушыў, як ліпінку у духу,
Наехала повен двор татароў,
Ды ўзялі-ж майго-ж мужа у палон,
Не жаль-жа-ж мне, што яго узялі,
Толькі шкода, што някрэпка звязалі;
Ён, паганец, уцячэць, уцячэць,
Мне галоўку натаўчэць, натаўчэць.
Трэба-ж будзе сцерагчыся, уцякаць,
З вераб'ямі пад страхою начаваць».

Далей крыкнула Тацяна,
Абняўшы за шыю Яна:
«Пайшоў Янка ў грыбы,
Тацяна ў апенькі,
Спаткаліся, абняліся,
Як дзеткі маленькі».

А за ёю Халімон,
Гудзіць, як царкоўны звон:
«Ой, божа мой, божа!
Нашто я радзіўся?
Састарэўся, як сабака,
Дасюль не жаніўся».

Перастаў.— Гапка спляснула
Дый тоненька зацягнула:
«На вуліцы курта[1] брэша,
А да мяне мілы чэша,
А ці чэша, ці не чэша,
Ды не дарам курта брэша!»

Вот так пляшуць, прыпяваюць,
Хохат, лопат, крык і зык,
Аж пад строп пыл падмятаюць,
А як рэзаў — рэжа смык!

Аж тут скрып!.. дзверы суздром[2]
Расчыніліся... трывога!
Бо з войтам сам аканом
Як тут — знайшліся ў парога.

Уся ахвота прыўстала,
На ўсіх страхатня напала:
Ананя-ж — як уцяў!
Пахінуўся напярод,
Па ўсіх струнах запішчаў,—
Так кончыўся карагод.

І Гапону не да танца,
Як аконама, паганца!
Ён угледзеў, так прыстаў,
На ўсё горла закрычаў:

«Ой, будзе-ж нам цёпленька, браткі!
Хто малады, уцякай з хаткі!
Нядарам сталі шаптаць,
Што некрутаў будуць браць.
Пабірай іх ліхі бес!
Хто дуж, уцякайма ў лес!»

Тут настала суматня,
Ўсяк бяжыць маўляў з агня,
Адзін дзверы выпірае,
Другі ціснецца пад стол,

---

[1] Кароткахвосты сабака.
[2] Разам, цалкам.

Той цераз акно сягае,
А Гапон хваціў за кол,
Дый спіной стаўшы ў куце,
Як мятлой, усіх мяце.

Вот калі пакурцяў[1] туча
Гурмам мядзведзя асадзіць,
А ён, са злосці мармуча,
Як каторага пагладзіць,
Той з болю яўкне, той брэша,
Так Гапон наш колам чэша.

Ён вярцеўся, кабы ўюн,
Сюды і туды кідаўся,
Не жалеў, біў хто папаўся,
Але і коман[2] цікун!
Глядзь! усякія плахціны[3],
То кажухі, то пярыны,
На Гапона стаў кідаць,
Не дзіва-ж было паймаць:
Яго, беднага, звязалі,
Дый у калодкі скавалі;
Годзе вадзіць карагод!
Кацярынка-ж пабляднела,
Заплакала, абамлела,
Прышоў на іх чорны год.

ПЕСНЯ ДРУГАЯ

Над сіратою
Бог з калітою.

(З камедыі-оперы «Сялянка».)

У вялікім у сяле,
Над дняпроўскай стараною,
На прыгорку у вугле,
Між лесам ды між ракою,
Там стаялі дзве хаціны:
Усцінні, друга Гарпіны.

---

[1] Сабакі.
[2] Аканом.
[3] Палатно, сувоі палатна.

Першай мужык быў Мірон;
Нівесь за якія грэхі,
Не дажыў з сына пацехі,
А той сын быў наш Гапон.

Ён, — няма чаго казаць!
Горды, смелы, зух-дзяціна!
За сваіх умеў стаяць,
А прыгожы, як маліна,
Ды й пісьменны-ж быў ён:
На яго са ўсіх старон
Дзеўкі сумаўчком зіркалі,
На ігрышчах прысядалі;
А Гапон ані глядзіць;
Ён пры суджанай дзяўчыне,
Наймілейшай Кацярыне,
Як прысядзе — дык сядзіць.

У ўдавы-жа Агрыпіны,
Апроч дачкі Кацярыны,
Болей не было сваіх;
Яна з Усцінняй, кумою,
Жыла, як рука з рукою,
Адна дума была ў іх:
Штоб сваіх дзетак сасватаць,
Штоб худобку ім прыпратаць,
Штоб, як сядуць на сваём,
Яны весела зажылі,
Без патрэбы не тужылі,
Не рупілі ні аб чом.

У Грыпіны-ж Кацярына,
Крый божа! бяды не знала,
Як у садочку маліна,
Расла, цвіла, даспявала;
На шчочках кроў з малаком,
А вочкі блішчаць агнём,
І семнаццаць ужо лет,
Як прышла яна на свет.

Ну-ж з сабой кумы сайдуцца,
Тут зараз гадкі [1] начнуцца:
«Пара, баш, дзяцей жаніць;
Яно ўсякі адклад

[1] Меркаванні, гаданні.

Не вельмі ідзе ў лад;
Пойдам пані чалом біць:
А там дзейся божа воля!
Як прыбяром усё з поля,
Дзетак к вянцу павядзём».
Гэтак стары гаманілі,
І, напэўна, улажылі,
Ды памяшаў аканом.

Ён — баш ты, сабачы сыну!
Упадабаў Кацярыну,
Дый ну-ж, к беднай падсядаць;
То ластачкай падплывае,
Красны слоўцы выпускае,
Штоб як-небудзь яе ўняць.

А Кацярынка — нябога!
«Бойся, кажа, паніч, бога!!
Гэта-ж грэх така напасць;
Як пажалюся Гапону,
Ён, пэўне, такога гону
Панічу цішком задасць,
Што зубоў не пазбіраеш
І ахвоту пацяраеш
Чужых нявестак глуміць».
Коман Гапона злякаўся —
На час адстаў, ды закляўся
Маладых ён пагубіць.

Вот ночка яшчо цямненька,
Дождждык, як з сітца, прышчыць,
А войт даўным-даўнюсенька
Загад пад акном крычыць:
Хто пойдзе драва рубаць,
Хто крупы таўчы і драць,
А хто з цэпам малаціць,
Каму брагу калаціць.

А вось і аконам сам
Прыбег к карчме на кані.
«Слухай, крычыць, слухай, хам!
У карк шэльмаў тых гані!

Бо як толька апазняцца,
То скажы тым гультаём,
Што й здароўем не відацца,
Так задам ім нагаём».

А ўжо нечага маніць:
Доўга будзеш памятаць,
Калі возьмець драць і біць,
То і з зямлі не ўстаць.

А вось блíснулі агні,
Войт стадолу адчыніў,
І аконам на кані
У стадоле — як тут! быў.
«Гэй, дабрыдзень, аляндару!
Што тут новага чуваць?»
— «Уф! Вяльмозны камісару [1]!»
Дый так яму стаў брахаць:

«Ясны пане! сто-з тут цуць,
Цы я магу ўсё знаць,
Ат!.. ведама — людзі п'юць,
Каб толька на доўг даваць.
Ну!.. як пан мне прыказаў,
Каб я таго не цыніў,
То напавер і не даў,
Хоць Гапонцык і прасіў
Маёй Сэйны, сто бог крый!
А як я не дапусціў,
То ён, ухваціўсы кій,
Вельмі брыдка сярдзіт быў.
Ну!.. Пан, ясны, звазай сам,
Калі схоцэць хто у сваты.
Цы то дзела будзець нам,
Цы мы таму вінаваты?»

— «Як то ў сваты! то Гапон
Ужо задумаў жаніцца?» —
Крыкнуў з сэрцам аканом
І вось як начаў браніцца:
«Ах ты юха! ах ты пес!
Ты латруга! — знаю я,

[1] Наглядчык, загадчык прыпасамі ў маёнтку.

Куды цябе хіне бес;
Да пастой, душа мая!..

Ты тут, войт?» — Войт пакланіўся
Ды за вухам пачасаў;
«Да тут, пане!» — абвясціўся.
Ось аконам закрычаў:

— «Бяжы, гыцлю, мне сійчас!
І Гапончыку скажы,
Каб явіўся сюды ўраз,
Спраўна-ж, гыцлю!.. ну... бяжы!..

А ты, пане аляндару!
Паднясі-жэ мне гарэлкі».
«Гіт! гіт![1] Ясны камісару». —
Дый пачаставаў з тарэлкі
Поўнай шклянкай; — аканом
Выпіў з шклянкі, закусіў,
Аж тут з войтам і Гапон
Цераз парог праступіў;
У пояс ён пакланіўся,
«Нех бэндзе!»[2] — громка сказаў,
Крыху ўперад падступіўся,
І, што вяляць, дажыдаў.

Рыжы вусы аканома
Шчэццю ўверх падняліс;
Зыркнуў скоса на Гапона,
Вочы кроўю залілісь,
Губы страшна пакрывіў,
Кнут у жмені аж трашчыць;
Як к Гапону падступіў,
Так і ўзяў яго сушыць.

— «Як ты смееш, воўча юха!
Без двара у сваты слаць?»
І бразнула апляўха,
Што Гапон ледзь мог устаць.

---

1 Гіт! гіт! (яўр. скажон.) — Добра! добра!
2 Някай будзе (польск.) — прывітанне.

«Ось я табе, ўражы сыну!
Як адвешу сатні дзве,
То забудзеш Кацярыну
Да забудзеш і сам гдзе».

Гапон на бок пашатнуўся,
Твар далоняю закрыў,
Навакола абглянуўся
Да за таўкач ухваціў.

— «Каб я бога не баяўся,
Паказаў-бы я табе!!
Чаго ты тут прыскяпаўся?
Думаеш, баюсь цябе?
Пані за то не сярдзіцца,
Хоць шлюць сваты без двара,
І пазваляе жаніцца,
Як каму на то пара.
А ты! маўляў ваўкалака,
Здзекуешся тут над намі;
Сцеражыся-ж... ты, сабака!
Помні, што і мы з зубамі».

Коман, як ту рэч сумеў,
Да стадолы пабяжаў,
Гапон кончыць не паспеў,
Так з карчмы ён цягу даў.

Крый госпадзь як ён злякаўся,
Ледзь дахаты змог прыбыць,
Да на ўсіх святых закляўся
Гапона навек згубіць.

Вечарком раз ў двор ідзе,
Яснай пані б'е чалом,
Быццам верны аканом,
Ён такі ляпорт[1] вядзе:

«Кепска, пані, у нас чуваць,
Уся воласць у трывозе,

[1] Рапарт, данос.

Не адзін будзе ў астрозе;
Хлопцы сталі бунтавацъ».

«Хрыстэ, пане найласкаўшы!»[1] —
Крыкнула пані, прыўстаўшы;
«А то чыста кара неба!
Бедны люд ратоваць трэба».

Коман затылак пачэша,
Дый так далей пані брэша:
«Гапона трэба ўняць:
Нівесь, як ён там пранюхаў,
Чы ў дварэ, можа, падслухаў,
Што некрутаў будуць браць.
Ён усіх хлапцоў сазваў
Дай так, баш, ім расказаў»:
«Бяду, браткі, мы наждалі,
Некрутаў здаваць казалі;
Чаго тут добрага ждаць?
Трэба ў лес уцякаць.
А не — усе сабяромся,
Хто з калом, хто з абухом,
І за нішто не дадзёмся,
Хоць там трэсні аканом».
— «Гэтакі, баш, мой совет,
Іной, пані, рады нет,
Трэба Гапона паймаць
Дый першага яго здаць,
Тагды усе пабаяцца,
Перастануць бунтавацца».

Пані рукі заламала,
Са страху на ўсё прыстала.
Так Гапон наш кончыў танец,
Ён надзеў казённы ранец
І пайшоў цару служыць.
Кацярынка-ж усцяж плача,
А коман пры беднай скача,
Вот налёг яе згубіць:
Прыказаў зазваць у двор
Дый у прачкарню упёр;

[1] Словы малітвы (польск.).

Баш! узяла погань моч:
То прыкінецца ў ёй лісам,
То са злосці страшным бесам,
Штоб як-небудзь яе змоч.

А Кацярынка галосіць!
І, падняўшы к небу рукі,
Яна бога ўсцяж просіць,
Штоб акончыў цяжкі мукі.

Так раз яна ў садочку,
Дый у цёмным у куточку,
Горкі слёзкі вылівала,
Сваю долю праклінала.
Бог пажалеў сірацiну, —
Трэба-ж у тую гадзіну
Пані па саду гуляць
І бедненькую спаткаць.

«Што ты, сэрца, цяжка стоніш,
Аб чом горкі слёзкі роніш,
Хто пакрыўдзіў, скажы мне?»
Кацярынка-ж без трывогі
Яснай пані пуц у ногі,
Дый так расказ свой іме:

«Пані наша найяснейша!
Маці наша наймілейша!
Вот крыўда мая така!»
Ну-ж тут праўду ёй казаці,
Аканома цукраваці,
Не жалела-ж языка.

У пані вушы павялі,
Аж валасы дыбам сталі,
Як пачула той расказ,
І успляснула рукамі,
І залілася слязамі,
Дый такі дала прыказ:

«Што-бы пана аканома
Ні нагі тут каля дома
За гадзіну не было».

2*

Вот ён, далоў нос спусціўшы,
Ды, як воўк, вушы стуліўшы,
Пакінуў двор і сяло.

З той-жэ пары Кацярына,
Як пакаёва дзяўчына,
Пры пані стала служыць;
Пані яе палюбіла,
Чытаць, пісаць навучыла,
Па ксёнжцы бога хваліць.

ПЕСНЯ ТРЭЦЯЯ

Хто пад кім яму капае,
Часта сам туды ўпадае.
(З камедыі-оперы «Сялянка».)

Не так скора час праходзіць,
Як казка рэчы выводзіць,
Вот пяты гадок настаў,
Гапон на вайне як служыць,
Кацярынка па ім тужыць,
А аконам — цягу даў.

У горадзе Магілеве,
Пры шырокім, пры Дняпрэ,
Гудзіць — кабы шэршні ў дрэве,
Кіпіць — як-бы у катле.

Там уліцаю пан гоніць,
Каляска стралой ляціць,
Пад каньмі аж зямля стоніць,
«Ахварысь, падзі!» — крычыць.

Тут сустрэнеш каламажку,
Вот конікі! глядзь! кругом
Гладкі — ляцяць уразмашку;
Гэта пэўне аканом.

Далі хтось там на драбіне,
Конік, быццам рак, паўзе,
Згадаеш па кіслай міне,
Што пасэсара[1] вязе.

---

[1] Часовы ўласнік маёнтка, арандатар

А там хвурманак багата,
Маўляў грыбоў у бару;
Глядзіш! то нашага брата
Вязуць на службу цару.

Кабы галодны сабакі,
Так жыдаўскі лапсардакі
Лезуць к табе саранчой;
Пападзіся-ж ім у когці,
Наўрад патрафіш іх змогці,
Вытрабушаць карман твой.

Вот у каменны палаты
Сходзяцца паны багаты,
Золата на іх кіпіць;
Мужычкоў туды-ж прыводзяць,
І аднадворцы прыходзяць,
Там на службу маюць брыць.

На сярэдзіне святліцы
Стаіць стол накрыт сукном,
Пры ім, з крыжам у пятліцы,
Падпёршыся кулаком,
Ясны маршалак сядзіць;
Ён, маўляў рабін у школе,
Ці як хвурман у стадоле,
Важна так на ўсіх глядзіць.

Направа пан вельмі строгі,
Вусы, як у быка рогі,
Вот так старчмою стаяць;
Валасы яго сівенькі,
Мундзір на ім галубенькі,
На грудзях крыжы блішчаць.

А за ім якісь пузаты,
Быццам мядзведзь, так касматы,
Гэта дохтар мае быць;
Рукі за сабой трымае,
Пальцамі перабірае,
Дый часта ў карман глядзіць.

З левай стараны маршалка,
Тоненькі, просты, як палка,

На розум, відна, хіцёр!
Ен спадлоб'я паглядаець,
У руцэ пяро трымаець;
Гэта, кажуць, пракурор.

На канцы які́сь вайсковы,
Смуглы, відны і здаровы,
Прыгожанькі кавалер!
Часта ён на стойку вокам
Меціць ў раздум'і глубокам;
То прыёмны ахвіцэр.

Вот з крэсла маршал схваціўся,
Усім у пояс пакланіўся,
Табакеркай заскрыпеў;
Далі крыкнуў да дазорцы:
«Няхай начнуць аднадворцы!» —
Дый зноў на места прысеў.

Тут ля бакавой раздаўся
Святліцы жалобны стон,
І найпершы паказаўся
Наш знаёмы аканом.

Як прышла шляхце трывога,
Штоб бумагі ўсяк складаў,
Коман, з дапушчэння бога,
У аднадворцы папаў.
І вот, маўляў, не урокам
Кажучы, пагана чэсць!
Трэба-ж, бытта-бы нарокам,
На вочарадзь яму ўлезць.

Як вала вядуць на бойку,
Так аконама пад стойку,
Ён-жа не пацягне й ног;
Да скорчыўся у клубочак,
З дахтара не зводзіць вочак,
А так стогне, што крый бог!

Дохтар важна прыступае
І некрута аглядае,
Зубы, ногі, бакі, стан;

Патуль каля яго тупаў,
Пакуль кругом не ашчупаў,
Вот, маўляў, каня цыган.

Відна з сабой яны зналісь,
Пярвей, відна, паўстрачалісь:
Дохтар, баш, ганьбу нашоў.
Кажа, ў службу не ґадзіцца,
Яму трэба палячыцца,
Да і меры не дайшоў.

А некрут: «Маі паночкі,
Вы, ясныя сакалочкі!
Гдзе тут хвораму служыць?
Вот так коле мне ў грудзі,
Што сухвоты, кажуць людзі,
І ў баку вельмі баліць».

Кабы варам абліў плечы,
Як пачуў гэтакі рэчы
Наш малады ахвіцэр;
Ён з места свайго самкнуўся,
Пры некруце апынуўся,
Глядзіць, быццам ліхі звер.
Пад стойкай яго прастуе,
Струной цягне, дый мацуе,
А ў бараду кулаком
Як парадкам яму суне,
Глядзі! вот саўсім ачуне
Наш няшчасны аканом.

«Нашто людзей, кажа, зводзіць?
Ён меру нават праходзіць,
Я бяру на свой атвет;
Яка тут к чорту хвароба?
Здаць! — а пасля будзе проба,
Возьмем яго ў лазарэт».

Дохтар кішэню пачухаў,
Маршал табакі панюхаў,
Некрут жаласна запеў;
Сударга на аканома
Напала; пазнаў Гапона —
Дый са страху абамлеў.

ПЕСНЯ ЧАЦВЕРТАЯ

Ехала Агатка да вянца,
Сыпала золата з рукаўца;
Хто гэта золата пабярэць,
Той мяне на вянец павядзець.
(З вясельнай песні беларускага люду.)

«Начніце варгі [1] нашы хваліць панну свенту!
«Начніце апавядаць чэсць ёй непаенту».

Гэтак тонкім галасочкам,
У дварэ раз вечарочкам
Кацярынка прыпявае:
Яна ў добрай ахвоце
Хваліць бога пры рабоце,
А пані ёй памагае.

Цяпер нашу Кацярыну,
Тую сельскую дзяўчыну,
Хто-б сустрэнуў — не спазнаў;
Панску гаворку сумела
І сукеначку надзела,
Быццам паненка — маўляў!

А хоць яна пакідала
Яркі каснікі, гарсет,
Да ў душы не перастала
Уздыхаць да прошлых лет.

Вот часта яна ў святкі
Пабяжыць да сваёй маткі,
Да сэрца яе прыляжа,
Роніць слёзкі дый так кажа:

«Радная ты мая маці!
Пажалей свайго дзіцяці,
Слёзкі яго асушы.
Гдзе-ж Гапонка наш дзяецца,
Як беднаму там вядзецца?
Цяжанька-ж мне на душы.
Яшчэ-ж штоб Усціння жыла,
Яна-б з намі патужыла,

[1] Варгі (польск.) — губы.

Утраім было-б лягчэй;
А то цёмная магіла
Яе, родную! пакрыла, —
Не змагла тугі сваей».

Вот так, баш, як мы казалі,
Яны з паняй вечарком
Святы песні запявалі,
Аж лакей убег прытнём[1]
Дый кажа: «Пані вяльможна!
Заехаў у двор цяпер
Якісь важны ахвіцэр
І пытаецца, ці можна
З яснай паняй павідацца,
З сваёй чэсцю паказацца?»
А пані кажа — прасіць!
Дай чапец свой падцягнула,
На Кацярынку зіркнула,
Ці няма ў чым пахуліць.

Тут у дзвярэй паявіўся,
Сюды, туды пакланіўся
Прыгожанькі ахвіцэр;
Красны, відны і здаровы,
З ясным вокам, чорнабровы,
Золатам блішчыць мундзер.

Як глянула Кацярынка,
Здрогнула, маўляў асінка,
Слёзкі брызнулі з вачэй;
Ручкі на грудзях зложыла,
Быццам другі раз ажыла:
Гапон нашоўся пры ей.

Ён гэтак, баш, як стаяў,
Угрунь кінуўся у ногі
Яснай пані і начаў
Свае рэчы без трывогі:

«Спазнай, панюхна, Гапона,
Што ласкаю аканома
Цару ён пайшоў служыць;
Ён на вайне заслужыўся,

[1] Хутка.

І ахвіцэрства дажыўся,
Цяпер-жа мае прасіць,
Штоб ты, пані! — кабы маці,
Маўляў, сваёму дзіцяці
Долю шчасну даравала;
І, калі згодна ядына,
Наймілейша Кацярына!
Зручыць нас не адмаўляла».

Кацярынка-ж, як стаяла,
Тут-жа к нагам ёй прыпала,
А так міленька глядзіць!
Што пані і расплылася,
Крэпка з ёю абнялася,
Дый ну-ж іх благаславіць.

Хоць Гапон чыноў дажыўся,
Да ведаў, з каго радзіўся,
Не хацеў прынараўляць
Паном, — а простым звычаем,
Ён мужыцкім абычаем
Здумаў вяселле сыграць.

Вот у ўдавы Агрыпіны
Гаспадароў повен двор,
А наперадзе дружыны
Стаіць важна сват Хвядор;
У руках з гарэлкай пляха,
А чарка таўста, як вол,
Міргнуў! — і Малання-сваха
Абрусом накрыла стол.
Ён пляшку з чаркай паставіў,
Разны закускі дабавіў,
Дый з галавы шапку зняў;
Агрыпіне пакланіўся,
Водкі да яе напіўся
І такі рэчы начаў:

«Нех бэндзе Езус Хрыстус пахвалёны!
Для спасення грэшных з Марыі зрадзоны.
Не прышлі мы чарадой ад сябе,
Да праслаў нас Гапон да цябе.
Ёсць у цябе Кацярынка-дочка,
Яна ў маці, як правае вочка;

Дый Гапон наш малады,
Ён цару верна служыў,
Чыноў, почасцей нажыў,
Хват-дзяціна — хоць куды!
Б'ём мы ўсе чалом вашэці!
Зазаві яе із клеці,
Няхай з намі пагуляе,
Дый гарэлкі папытае».

Тут дзяўчаты, маладзіцы
Кацярынку із святліцы
Чэсна пад ручкі вядуць
І такі песні пяюць:
«Ото-ж табе, Хвёдарка,
Увядзёнка Кацярынка,
Калі яе любіш, дай пірог,
Калі не любіш, то вон за парог!
Не хваліся, што ў нас быў,
Што нашай Кацярынкі не злюбіў».

Хвёдар маладку ўстрачае,
Поўнай чаркай прапівае,
Пірог, сыр кладзе на стол;
Гарэлка ў міску льецца,
Рублявік на дне бадзецца,
Разгуляўся сват вясёл.

А дзеўкі водку забралі,
Закускі, пірог і сыр,
У істопку пабяжалі,
Галосячы на ўвесь мір;
Уздаволь там пілі, елі
І гэтакі песні пелі:

«Мовіла бочачка, у піўніцы стоячы:
Калі мяне не вып'еце,
Сама выкачуся,
Па дварэ разальюся
Ракой да крыніцай,
Сцюдзёнай вадзіцай.
Мовіла Кацярынка, у маці седзячы:
Калі мяне не выдасі,
То я сама пайду;

Па двары памаленьку пабраду,
За вароты ўгрунь пабягу».

Тут яны у позну ночку,
Аж да яснага світочку
Пілі, елі дый гулялі,
Запоіны праваджалі.

А ў суботу вечарком,
За Грыпініным сталом,
Сядзела така дружына:
На почэсным на куце
Важна гаворку вядзе
Перша сваха Акуліна.

Дружкі ўправа, возле сваці,
Дзве прыгожы маладзіцы,
То Гапоніны сястрыцы,
Хоць не адной яны маці.

Улева намеснік сядзіць,
Жадна на пляшку глядзіць.
Далі сустрэнеш Гапона
Дружкоў, Янку і Мірона,
На канцы-ж хросны Даніла,
То маладога вазіла.

А сват Хвёдар, то і дзела!
Гарэлку ўсцяж падлівае,
Новы закускі стаўляе:
Пірагі, сыр, што прыспела.

Тут чатыры маладзіцы
Цягнуць дзяжу із святліцы,
На крыжу яе стаўляюць,
Бел каравай рашчыняюць;
Сваха муку ім прыносіць
Дый благаславення просіць:
«Ёсць тут бог дый матка
Радзоныя і суседзі блізкія,
І дальнія мужы сустрэчныя,
Бабкі запечныя,
Дзеткі заплечныя,
Благаславіце краснай панне каравай
учыніць».

Каравайкі-ж пры рабоце
Пяюць у добрай ахвоце:
«Благаславіце, людзі!
Блізкія суседзі,
Гэтаму дзіцяці
Каравай замясіць
Ручкамі бяленькімі,
Персцянямі залаценькімі,
Песнямі весяленькімі.
— «Ты ступ, божа, з неба,
Як нам цяпер трэба,
Памагаў рашчыніць,
Памагай замясіць.
Не стой, божа, за дзвярмі,
Да йдзі, божа, ў хату,
Да сядзь, божа, на куце,
Да дай долю маладзе!»
— «Я ў хату не пайду,
Я за дзвярмі пастаю,
Маладзе долю перашлю».
— «Збірайся, родзе!
Да к беленькаму караваю,
Старыя бабы ля парадку,
Маладыя маладзіцы песні пець,
Удалыя малайцы каравай печ».

Да штоб усё расказаці,
Які парадак у хаце,
Як змовіны адбылі,
Дый каравай адпяклі,
Як хлопцы, дзеўкі скакалі
«Лявоніху», то «бычка»,
«Мяцеліцу», «казачка»,
Як маладую саджалі
На пасад — казка така,
Што не стала-б языка.

Вот прышла нядзелька красна,
Засвяціла зара ясна,
Гапон наш мундзір надзеў;
Шчыра ўздыхнуў да бога,
Сеў на каня варанога
Дый к маладой паляцеў.

А дружбы, Янка з Міронам,
Віхрам садзяць за Гапонам:
Следам хлопцаў грамада
Ляціць — песні запяваець,
Вецер світкі развяваець,
Ну! прыгожа чарада!

На канцы вазком Даніла
Гудзіць! — колькі зможа сіла,
Канём музыку вязе;
Ананя-ж прыпяваець,
Ёмка смыкам падсякаець,
Не заўважыў, што трасе.
Як заехала дружына,
З хаты вышла Агрыпіна,
Надзеўшы кажух наўзнак;
Чарку Гапону падносіць,
У святліцу зайці просіць
І рэчы выводзіць так:
«Зяценька!
П'ю да цябе поўным кубкам,
Добрым здароўем,
Што мыслю сабе,
То і табе».

Гапон чарку бярэ ў рукі,
Двойчы выліў за сябе,
А трэці раз для вырукі
Белы рублявік кладзе.
Грыпіна чарку прымае,
У святліцу запрашае.
Дзеўкі-ж карагодам ходзяць,
Жалобны песні заводзяць:

«Хто ў полі паціхоньку гукаець?
Там Кацярынка сваго таткі шукаець.
Хоць шукаець, не шукаець — не знойдзець.
Ой, далёка яе татачка, далёка
У сырой зямлі, у жоўтым пяску глыбока.
Да зрабілі добры людзі вечны дом,
Без дзвярэй, без аконачка, без сонца,
Не прамоўлю, дзіцятка, ні слоўца».

Тут настала частаванне
Дый падаркаў раздаванне, —
Сотню паясоў, маўляў!
Свата ручнікам звязалі,
Баклагу у рукі ткалі,
Штоб гарэлкі больш дастаў.

Лубку з жытам падстаўляюць,
Маладу на ёй саджаюць,
Як каралеўну на ўрад;
Яна-ж усцяж галосіць,
Кругом паклоны разносіць
Дый зноў сядзе на пасад.
Дзеўкі-ж, хлопцы п'юць, гуляюць,
Пад скрыпачку падпяваюць:

«Скочыла Кацярынка з лаўкі далоўкі,
Скланілася мамачцы нізка ў ножкі,
Коркамі зямлю парыла,
Слёзкамі ножкі памыла,
Карыся, Кацярынка, старому,
Кланяйся і маладому,
З паклонаў галоўка не баліць,
Стары і малы благаславіць».

Як баш нявесту прыбралі,
Да двара так паскакалі
Яснай пані чалом біць,
На вяселле папрасіць.
А пані — не пані, маці!
Маўляў роднаму дзіцяці,
Прыгожы пасаг дала,
Радасну слёзку ўраніла,
Маладых благаславіла,
Сама к вянцу павяла.

Ксёндз маладых спатыкае,
На ўсё жыццё іх злучае;
А як скончыўся абрад,
Скрыпіцелі [1] загудзелі,
Дружкі весела запелі,
Дый вярнуліся назад.

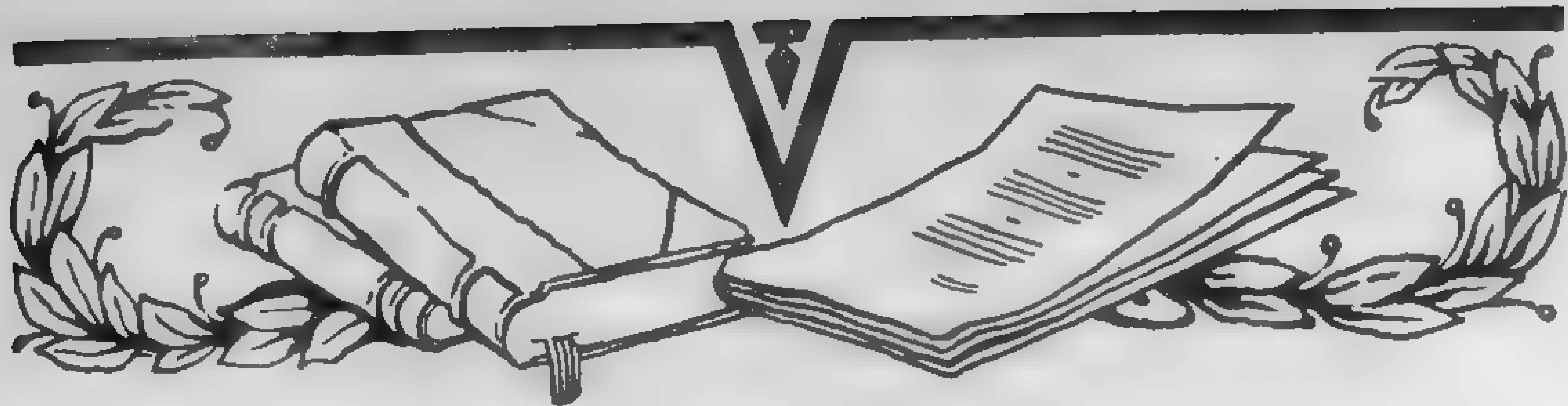
---

[1] Скрыпачы, музыкі.

Паню на кут запрасілі,
Пры ёй ксяндза пасадзілі,
Сват парадкам начаў чэсць;
Піва, мёд ракой ліліся,
Каўбасы з салам нашліся,
Уздаволь было піць, есць.

Дзеўкі, хлопцы, маладзіцы
Цэлу ночку па святліцы
Бадзяліся, хто як змог.
Як у гаршчку, там кіпела,
Ад пылу аж пацямнела,
Суматоха — што крый бог!

Я на том вяселлі быў,
Піва, мёд, гарэлку піў,
У роце здаволь было,
А-ж па барадзе цякло.



ШЧЭРОЎСКІЯ ДАЖЫНКІ

(Аповесць)

ПРАЛОГ

Пан і войт Наум

Н а у м

Нех бэндзе Езус Хрыстус пахвалёны!

П а н

На векі векаў! — Здарова, Науме!
А што мне скажаш? — Ці ўжо ад Алёны
Адстала трасца? — як там маёй куме?

Н а у м

Да хваліць богу, дарагі паночак!
Здарова, маўляў баравы рыжочак;
Вось дзякуй пану, што бабе прыслаў,
Святой нядзелькай, варанае зелле;
Выпіла нанач — і недуг устаў,
Вылізалася,— зноў языком меле.
Як кот жывушча; тут стогне, тут крэгчэ,
Няхай-жа бабе стане крыху легчэ,
Палядзь! [1] — вось яна з кута ў кут лятае,
Сама рабошча, — дзетак прыганяе,
Бачыш, сягоння ледзь баба устала,
Зараз да пана з гасцінцам пагнала:
«Вазьмі, Наумка, дзесятак яечак,

[1] Паглядзі, зірні.

Два кураняткі, дый мёду гаршчэчак;
Ідзі да пана, падзякуй за зелле,
Скажы, што бабе хоць-бы да вяселля!
Пагана цётка[1] трасці перастала».

П а н

Ну! — дзякуй богу, што ўжо ачуняла.
Што-ж чутна болей?

Н а у м

Нечага казаць.
Ад ліха ціха,— дабра не чуваць.
Коман назаўтра загадаў дажынкі,
Вось усе дзеўкі да старай Грыпінкі
Сабіраюцца, штоб выбраць дзявіцу
Прыгожу, чэсну — дажынак царыцу;
Катора-б табе, дарагі паночак!
Дый каласісты паднясла вяночак.

Такія пану войт суліў расказы,
Пасля гасцінец на стол палажыў
Да пакланіўся нізенька тры разы;
Пан да Наума гарэлкі прапіў.

I

ВАРАЖБА

Вось за Барысавам, да на Русі Белай,
У сяле Шчэроўскам, заўтра, баш, дажынкі;
Разгулялісь дзеўкі,— грамадою цэлай,
З песенькай вясёлай, бягуць да Грыпінкі.
А соненька за бор галоўку хавае,
А месячка з-за туч лоб свой выхіляе.
Удава Грыпіна, стара, што крый божа!
Падпёршыся кіем, ледзь ступіці можа
Па сваёй святліцы,— сотню лет дабіла,
З унукаў прыгожых радасці дажыла.
Нечага, браткі, казаць!
Розум яе — то дзівота!
Варажыць, зло адмаўляць,
То Грыпініна работа.

---

[1] Трасцу або гаручку завуць на вёсцы паганай цёткай.

Бывала, хто заняможа,
Аль хто урачэ скацінку,
Яна ўсякаму паможа;
Чы пашэпчэ, чы крышынку
Якогась зелля падсуне,
Палядзь! — чалавек ачуне;
І скацінку угамоніць,
Злыя рукі адгоніць.

У Грыпінінай святліцы
Сабралася грамада:
Тут дзяўчаты, маладзіцы,
А там хлапцоў чарада.
На куце сама Грыпіна,
Пры ёй справа Акуліна,
Злева — Домна і Харцiння,
Тут-жа Еўга і Усціння;
Усе хоць стары, нядужы,
Да на розум, баш, дасужы.

Грыпіна рукой махнула,
Тройчы ўголас кашлянула,
І цікавы беларусы
Замоўклі, вось маўляў трусы,
Чакаюць, што стара скажа,
Як ім загадку развяжа,
І якія падасць рады,
Каторай, з дзяўчат грамады,
Вянком прыбраці галоўку? —
Трэба-ж прыгожу, дый лоўку;
Штобы сорам знала божы,
Чэсць хавала у старожы,
Галасочак звонкі мела,
Штоб песенькі громка пела:
Сялу штоб не было стыдна.—
Дзяўчаты глядзяць завідна,
Чакаюць на старых волю,
Каторай бог пашле долю? —
«Слухайце, дзеткі! — так кажа Грыпіна,—
Сягодня у нас адвечны абрад,
Катора вянок панясе дзяўчына? —
Трэба-ж сумненна выбраць, не наўгад! —
Вось, міленькія, памолімся богу,
Ен нам не мылну укажа дарогу».

Старэнькі бабы із лаўкі прыўсталі,
Тварыць малітву святую началі,
І — «Ах, мой божа, верую табе,
Усю надзею маю у табе»,
Цэла грамада голасам запела;
Шчыра малітва да неба ўзляцела.
Як святу песню да канца прапелі,
Бабы на места зноў сваё заселі;
І кума Домна стала так казаць:
«У нашым сяле малада Агатка,
Хоць куды дзеўка! — разумна і гладка, —
Вось мая рада: ёй вянок аддаць!» —
— «Не, мая кумка! — другім крыўдна будзе,
Няма-ж тут праўды у гэтакам судзе,—
Так стара Ёўга Домне пераб'е.—
Чы-ж, што Агатка сваяшна табе,
То ўжо вянок ёй маем прысудзіць? —
Не досыць, кумка, прыгожаю быць,
Прыгожых, бачыш, у сяле ёсць многа,—
Трэба штоб дзеўка знала боязнь бога,
Штоб знала сорам, у чэснасці жыла,
Сваім падругам крыўды не чыніла.—
А твая, кумка, малада Агатка,
Хоць разгаворна, хоць лічыкам гладка,
Да яе розум не па-веку будзе,—
Не адно кепства аб ёй чулі людзі:
На ліха жадна з хлопцамі гуляць,
Равесніц сваіх любіць абмаўляць,
Не адну крыўдну разнесла гаворку
На другіх дзевак,— вось і на Тадорку
Пакасны сплетні ў завісці налгала;
Беднай сіротцы славу адабрала;
Тадорка-ж чэсна,— прысягнуць гатова,
Будзь я так шчасна! — будзь я так здарова!
Тадорцы вянком павінна грамада
Прыбраць галоўку,— така мая рада!»
— «Брэшаш, няпраўда!» — Домна пераб'е,
А злосна на ліха! — галавой трасе,
Рукі сашчаміла у два кулакі,
Да аб дзеўцы рэчы завяла такі.
— «Агатчынай чэсці не смей абсуждаць! —
Ну — праўда, дзеткі,— нечага казаць,
Хлопцы за дзеўкай лётаюць, баш мухі,—

Да віна-ж яе, што красней дзявухі
У цэлым сяле пашукай з лучынай? —
З адною толька не смела-б дзяўчынай,
З адной Тадоркай красою раўняцца,—
Да хто-ж ёй вінен? — не трэба-ж займацца
У дварэ з падвальным,— аднаго кахаці;
Быў жаніх Домка,— нашто-ж ёй гуляці
З другімі? — Да, баш, той панскай манеры,
А Домка мужык, хоць чэсны і шчэры;
Думала абодвух затуманіць лоўка,
Маўляў ад прыбылі не баліць галоўка.
Шляхціц не возьмець,— на Домку наляжа,—
Да ён-жа бачыў! — няхай сам раскажа».
Як, баш, злосна Домна кончыла гаворку,
Так зараз на Домку выпучыла вочы;
Зіркнуў на Агатку хлапец, на Тадорку,
Дый так спалохаўся, што не стала мочы
Славечка сказаці, хоць Домна міргала,
Хоць з боку Агатка пальцам знак давала.
А ў беднай сіроткі, прыгожай Тадоркі,
З сіненькіх вочак ліліся слёзкі горкі;
Яна, баш, на долю злу не наракала,
Вось толькі малітву ціхонька шаптала,
Штоб яе нявіннасць бог выказаў ясна,
Штоб Домка спазнаўся, што малва няшчасна,
Каторая сэрца яго адчурыла
Ад вернай дзяўчыны, плёткамі зажыла.
Тут стара Грыпіна рукою махнула,
Ўсе кругом замоўклі,— сваяк ёй Акула
Падышоў да бабы, — та дзеду на вуха
Крыху пашаптала — дый, хітра старуха!—
Паднялася з лаўкі,— ўкруг вокам пагнала,
І такія рэчы ёмка казаць стала.
— «Паслухайце, дзеткі, старэнькай Грыпіны,
Ведама-ж, што ўсякі сакрэтны навіны
Бабе не дзівота,— вось паваражу,
Хто з дзяўчат віновен, праўду вам скажу.—
Пастаў тут, Аўдотка, рэшата навенька,
Падай мне, Акула, пеўня маладзенька,
Затушыце агонь, штобы цёмна стала».—
Вось так і зрабілі, як баба сказала.
Цёмна у святліцы, — выкаль, маўляў, вока,
Дзіва, да і годзе! — ціхасць там глыбока;

Усе із грамады у кучку сабралісь,
Аж воласы дыбам са страху паднялісь,
Ой!.. Трасуцца хлопцы,— трасуцца і дзеўкі!
А баба страшэнны заводзіць прыпеўкі,—
Дый рэшатам пеўня зверху прыкрывае,
Агатку, Тадорку к сабе прызывае.
— «Глядзіце, дзяўчаты! — штобы мысль
бязбожна
Ад вас адступіла,— хлусіць тут не можна,
Тутачка не жарты,— варажба страшэнна! —
Катора з вас будзе пачціва, сумленна,
Няхай смела рукі пад рэшата садзіць,
Няхай пеўня зверху тры разы пагладзіць;
Пявун сядзець будзе спакойна і ціха:
Катора-ж нячэсна,— той, дзетачкі, ліха!
Бо як пявунчыка пагладзіць рукамі,
Крыкне ку-ка-рэ-ку! — пачуеце самі,
Запяе дый годзе! — верце, мае дзеткі!
Варажбой такою я рэчы не гэткі
Выказала свету.— Ну-ж, дзеўкі, да дзела!
Начынай, Агатка! — перахрысцісь... смела!
Агатцы са страху молатам забілась
Нячыстае сэрца; дзеўцы і не снілась,
Штобы злыя матні, так пранырна, ціха,
Застаўлены беднай Тадорцы на ліха,
Вышлі страшнай гадкай людзям на паказ;
Думае: «пастойце! — абману я вас!»
І мезіным пальцам вось не зачапіла
Рэшата, ні пеўня,— на бок адскачыла,
Дый сказала бабе: — «Ужо, мая зорка!» —
— «Добра! — стой спакойна. Ну, цяпер
Тадорка!
Уздыхні да бога,— прыступай да дзела!» —
Так кажа Грыпіна,— і Тадорка смела
Белыя ручонкі пад рэшата садзіць,
Пявунчыка тройчы па крыллях пагладзіць.—
Аж валасы дыбам сталі чалавеку,
Дзіва!.. певень крыкнуў громка ку-ка-рэ-ку,
І затрапятаўся — а-ва!.. вось навіна!
Усе закрычалі: — «віноўна дзяўчына!» —
Бедная-ж сіротка — няшчасна Тадорка,
На сваю злу долю заплакала горка,
А Агатка губу кулаком заткала,

Спадцішка хахоча: бабу ашукала! —
— «Ціха!..» — Агрыпінін голас адазваўся,
І замоўклі разам,— усяк іспугаўся. —
— «Што закрычаў певень — невяліка дзіва;
Вось зараз пакажа варажба шчаслiва
Тую, што ў чэсці, праўдаю жыве.
Падступіце бліжай, дзяўчаты, ка мне! —
Каторай з вас рукі памараны ў сажу,
Та пачціва дзеўка,— так гаданне кажа.—
Скарэй штоб лучынай хату асвяцілі!» —
Як баба сказала,— так яны зрабілі.—
Далоні Агаткі, як малако, белы,
А, як смоль, Тадоркі, — сажаю блішчаць.
Тут стара Грыпіна, злосна, уголас цэлы,
На хітру дзяўчыну узяла крычаць:
— «Га, шатаньска племя! — язык твой змяінай.
Досыць здзекаваўся вось над сірацінай,
Брахаць яму годзе! — Бог цябе накажа,—
Прызнайся тут зараз — ты, нячысты ўража!» —
Агатка аж млее з вялікай трывогі,
А пасля Грыпіне кінулася ў ногі,
Дый загаласіла: «Мае вы міленькі!
Даруйце-ж няшчаснай, мае селязенькі!
Скажу ўсю праўду,— хлусіць вам не буду,
Толькі-ж не завіце нябеснага суду
На бедну галоўку: страшан мне суд божы!—
Вось як было, браткі! — Угледзя, што прыгожы
Домка на ігрышчах з Тадоркай танцуе,
Кулаком, гарэлкай кожэн раз частуе,
Да з ёй-жа зручыўся, — завідна мне стала,
А Домку я сэрцам, ах, вельмі кахала! —
Думаю у злосці, як-бы тут зрабіць,
Штобы ад Тадоркі дзяцюка адбіць?
А чорт мне з падвальным, як тут, навязаўся,
Падвальны-ж Тадорцы не раз напрыкраўся.—
Ну-ж бегці у бровар,— ну-ж яму хлусіці!
Што Тадорцы нельга без яго і жыці,
Што быццам маркотна,— павідацца-б рада,
Вечарком чакаці будзе возле сада.—
Хлапец ад радасці красен, як жар, стаў,
Кілішкам гарэлкі мяне частаваў.—
Там сваё зрабіўшы, пашла да Тадоркі,
І ёй нахлусіла, што возля аборкі,

Тут-жа каля саду, вячэрняй парою
Домка чакаць мае з пільнаю малвою.—
А Домцы налгала: дзеўка цябе зводзіць,
З падвальным відацца сумеркам падходзіць.—
Прыбегла Тадорка,— сюды, туды гляне,
Аж тут да дзяўчыны падвальны прыстане;
А хоць баш за жарты з ног яго зваліла,
Кулаком із носу ліху кроў пусціла,
Да Домка паверыў; — я радасць пачула,
Што прыгожа хлопца к сабе прыхінула.—
Паганага-ж піва я ім наварыла,
Нявінную дзеўку на чэсці згубіла!» —
Скончыла Агатка,— дзівіцца грамада,
Грыпіна смяецца: із варажбы рада,
А Домка нясмела к Тадорцы падходзіць,
Рукі ёй цалуе, воч з яе не зводзіць.
Так чэсць сваю вінна Тадорка Грыпіне,
Усе прысудзілі вяночак дзяўчыне!!!

II

ДАЖЫНКІ

Да у Шчэрах, пры дарожцы,
Проста супраціў двара,
Маўляў на курынай ножцы
Стаіць хацінка мала;
Удава там пражывае,
Красачка там расцвітае.—
    Акуліна то хата!
    Была калісьці багата,
    Як жыў мужык ёй Хвядор.
    Вось насталі злыя годы,
    Мор, голад, ўсякі прыгоды,
    І гаспадар ёй памёр.—
І адна ўдава зажыла,
Гаравала, дый тужыла,
Хоць дарагі мела клад:
Бог даў ёй дочку Тадорку,
Вясёленьку, маўляў зорку,
Проста матчын ненагляд!
    Кроў з малаком яе шчочкі,
    Моланняю блішчаць вочкі,

Спадцішка, баш, як зіркне,
Сэрца молатам заб'ецца,
Грудзь полымем абальецца,
Не спазнаеш сам сябе!
Яна-ж чэсна, працавіта! —
Бывала, скочыць да світа,
У ручы памые твар;
Памоліцца шчыра богу,
Штобы маці даў спамогу [1],
Бяжыць дагледзець тавар [2].
Да хоць долю цяжку, горку
Мела,— любілі Тадорку,—
Хлопцы да дзеўкі смалой!
Чы у дварэ, пры рабоце,
Чы у карчме, пры ахвоце,
Кожан ляцеў к ней стралой! —

У дварэ быў хлапец ладны,
Кухар панскі,— відны, складны!
Домкаю звалі яго.
Ён к сіротцы прывязаўся,
Душою, сэрцам аддаўся,
Ды не пажалеў таго! —
Бо і Тадорка красненька,
Дзецюку была радзенька:
Хваціў за сэрца хлапец!
Душой яго спадабала,
Вось і ручнікоў наткала,
Гатовілась пад вянец.—

Трэба-ж, у злую гадзіну!
Нашу бедную дзяўчыну
Вось падвальны спадабаў:
А к Домцы, як кажуць гадкі,
Сэрца злоснае Агаткі
Чорт вяроўкай навязаў.—
Яны ліха наварылі,
Домку з мілай разлучылі:
Агаткі гаворка зла
Хлопца ад дзеўкі адбіла;
Тадорка слязмі зажыла,
На язык людзям пашла.—

---

[1] Дапамогу.
[2] Жывёлу.

Бог пажалеў сірацiны,
Ён варажбою Грыпiны
Злыя брэхнi укараў.—
Вось, маўляў, такi суд боскi
Сiрацiнцы уняў слёзкi,
Дзецюка зноў к ёй прыгнаў.—

* *
*

У дварэ Шчэроўскiм, сэрцам залаценькi,
Стаiць на ганачку панiч маладзенькi;
На нiм свiтка чорна, шапачка рагата;
Рада гасцям яго прыгожанька хата;
Дый гасцей нямала, па двары гуляюць,
З панам весяленькiм жнеек спатыкаюць.—
А ў полi грамадка голасам заводзiць,—
К панкам вось якая песенька даходзiць.

«У нас сягодня вайна была,
Усё поле зваявалi,
У копачкi паскладалi;
Гдзе горачка,
Там копачка,
Гдзе лужочак,
Там стажочак».

Якое-ж там войска, маўляў, туча чорна,
З сяла проста суне ў двор шырокiм шлякам [1],
Рассыпалась па ўсёй дарозе прасторна,
Наперадзе старшы, дый з блiсцяшчым знакам?—
Не войска то, дзеткi, не туча нябесна,
Панiч сяло цэла спрасiў на дажынкi,
То-ж свая сямейка,— то-ж грамадка чэсна!
Стары гаспадары, стары гаспадынкi.—
А з поля даходзiць якiсь голас дзiўны,
Што раз блiжай... блiжай...— томны,
прыуныўны.—

«Канец нiўцы, канец!
Упляцём пану вянец;
Да ўжо жнiва у канца,
Ну це-ж, дзеўкi, да вянца!
Ну це-ж, да вянца!» —

Да што-ж там такое на двары мiгаецъ?
Чы снег прыкрыў краскi, аль мак расцвiтаець?—

---

[1] Шляк (польск.) — шлях.

Не снег то, не мак то, мае вы міленькі!
Гэта ідуць з нівы жнейкі маладзенькі;
Ўперадзе грамады Тадорачка красна,
З вянком залаценькім, як зорачка ясна!
Звонкім галасочкам, маўляў салавейка,
Звініць, вось аж люба! з ёю кожна жнейка:
Дзеўку памагальны пад ручкі вядуць,
А пачынальнічкі, крый бог, як гудуць! —

«Змялі поле мяцёлкамі,
Ідзем у двор вясёлкамі;
Выйдзі, добры наш паночак,
Да сустрэч сваіх жняёчак!
Вытачы нам бочку мёду,
Збан, другі гарэлкі,
Мы-ж жнейкі, не жаўнеркі;
Гарэлкаю пакрапімся,
Мядком прахаладзімся.—
Табе дабро спажываці,
Нам весяленька гуляці!» —

Тут міргнуў пан шчодры дворнай маладзіцы,
Аж лякай Мікіта вынес із святліцы,
Да на сярэбранай та́цы [1], са тры сыры,
Хлеб, соль, рублявікоў беленькіх чатыры; —
Другі служка панскі, што Цяглікам зваўся,
Пад цяжкім гарэлкі вядром нагінаўся; —
Дзеўка-ж што раз бліжай да пана падходзіць,
Тонкім галасочкам вось гэтак заводзіць:

«Наш пан маладзенькі,
Кудры яго залаценькі,
Па ганачку ходзіць,
Хустачкай матае,
Сваіх жнеек вітае;
А жнейкі маладыя,
У іх сярпы залатыя,
К месячку жалі,
Сярпы зазублялі». —

Вось ужо пад ганкам,— схыліла галоўку
І гэтаку пану сказала прымоўку:

«Добры вечар, паночак!
Знімі з галоўкі вяночак,
З зялёнага поля,
З ядранага аўса.
Даў бог пажаці,
Судзі, божа, спажыці

[1] Таца (польск.) — паднос.

У карысці, у радасці,
У добрам здароўі.
Судзі, божа, нашаму пану
Жонку харошую,
Свайму дому гаспадыню,
Нам добрую паню».

Наш пан малады, конь яго вараны,
Сядло золатам вышыта, брылянтамі выбіта.
Наш пан на кані войска куець,
Сваяго рыцарства даказуець,
Гавара́ да служкі:

«Улажыў-бы я сабалі, не йдзе лукаве!
Мне сабалей бракуе».
Пан сваяго рыцарства не страціць,
Нам за вянок заплаціць,
Хоць чырвоны злоты,
Для нашай ахвоты,
Жыту на ўраджай,
А пану на доўгі век.
Пану вянок,
А нам гарэлкі збанок!» —

Расплакаўся пан добры,— рад, баш, прыгаворцы,
Зняў з галоўкі вяночак, а краснай Тадорцы
Сунуў у белу ручку аж два карбава́нцы;
Рэшта для памагальніц.— Цэлую чэрэду,
Штоб крыху пакрапілась, запрасіў к абеду,
А на пасля Астапу казаў іграць танцы.—
Маладзенькія-ж начынальніцы,
Прыгожанькія памагальніцы,
Як гарэлкі напіліся,
Так за песню узяліся:

«Высок явар, высок,
Над усімі яварамі!
А багат наш пан, багат,
Над усімі панамі!
У полі капа́мі,
А ў гумне стага́мі;
А ні ўвайці, ні ўехаць,
Ні сакалу уляцець,
Толька пану паглядзець».—

Аж вось паявіўся на шырокі стол,
Цаліком пячоны, прабальшэнны вол;
Да бакі-ж яго тлустасцю абліты,
Да рогі-ж яго золатам абвіты! —
К няму назнасілі бараноў дзесятак;
Хлеба-ж, сыроў, блінцоў, тучных парасятак,

Мілянькі! без ліку,— еш, дый апражыся!
Здаволь было ўсяго — хоць распеража́ся!
А Цяглік з Мікітай пры бочках стаялі,
Півам да гарэлкай людзей частавалі:
Бо ў добрага пана вялікі дастаткі,
Не жалее дабра для сваёй грамадкі!
Як малады жнейкі жывот пакрапілі,
Такой сваму пану песняй зазванілі:

«Да зялён бор, зялён,
Над усімі барамі!
Да славён наш пан, славён,
Над усімі панамі!
У нашага пана
Куна́ па двары іграе,
Сабаля вызывае:
«Сабалю, сабалю, пагуляем з табою,—
Развесялім сваіго пана:
Штоб бог яму даў паню маладую
І чалядку весялу́ю!»

Кончыўся палудзень,— дай бог на ўвесь век! —
Еў, піў, пакуль змога, кожан чалавек,
Пасля ад грамады войт к пану явіўся,
Нізенька у ногі тройчы пакланіўся,
Махнуў сюды, туды шапкай, штоб маўчалі,
Дый пусціў свой голас, гдзе панкі стаялі.
«Няхай бэндзе пахвалёны
Езус Хрыстус, нарадзоны
З дзявіцы Марыі,
Прачыстай лілії! —
Добры бог дазволіў нам дабро пажаці,
Добры пан дажынкі загадаў спраўляці,—
Не жалее хлеба, гарэлкі, ні солі,
Піцэння, ядзення, прынукі здаволі;
Сэрцам нас частуе,— чым хата багата!
Зато-ж яму вянок падняслі дзяўчата,
Вянок каласісты, дый з божага дару.—
Падзякуйма-ж пярвей нябесну Мацяру,
А пасля і пану, за яго гашчэнне:
Штоб бог яму асудзіў багатае менне,
Жонку, як малінку! — прыгожу, вясёлу,
Штоб звяршыў год годам поўную стадолу,
Так поўну, штоб нельга варот зачыніці,
Штоб за гадкоў дзесяць дабра не спажыці.
Ну це-ж, гаспадары! — у чаркі налівайце,
Здаровейка пана ду́шкам прапівайце;

Вы, хлапцы, дзяўчата, карагод вядзіце,
Пакуль, маўляў, змога, ахвотна скачыце!» —

Тут Астап музыка уцяў, баш, з-за вуха,
Пашла ладам, дзеткі, вясёла крутуха:
Карагодам правіць з панічом Тадорка,
Пасля гульнуў з ёю Наум Прыгаворка,
Панок весяленькі, разумны, крый божа!
Яго у розуме і пісар не зможа,
А пісар наш, браткі,— нечага казаць!
У Халопенічах вучыўся чытаць!
Вяліка галоўка! маўляў сена стог,
Да пан загнаў яго у казіны рог.
Ён і кніжкі піша, песянькі спявае,
Так вумны, што ўсякі мужык панімае.
Кожан пан з дзяўчынай ахвотна нясецца,
Крутня, да і годзе! пот ракою льецца.
Дасугам Тадорцы Домка кулак суліць,
Абняў тонкі станік, да сэрца прытуліць,
І пашлі вярцецца! ног, маўляў, не чуюць;
А Цяглік з Мікітай ўсцяж водкай частуюць.
Да самага свету шчыра там гулялі,
Пілі, песні пелі, на убой плясалі!
І я, мае дзеткі, на дажынках быў,
Піва дый гарэлкі досыта папіў,
І па барадзе цякло,
Да і ў роце было,

Бо гэта, браткі, праўда, а не казка,
Такая-ж была дажынкам развязка,
Што чэсна Тадорка ўжо гора не знала,
З Домкай абвянчалась,— гаспадыняй стала;
Яны з панскай ласкі вяселле сыгралі,
І маладым дзеўкі гэтак заспявалі:

«Ай борам, борам, баравіною,
А хто там едзе вечарыною?
Ох, едзе, едзе Домачка п'яны:
«Ой адчыні-ж мне, Тадорка-пані!»
— «А я не пані, я паненэчка,
Я ў сваім доме гаспадынечка;
Мая хацінка дахам пакрыта,
Мая спаднічка золатам шыта». —
На двары дождждык, а ў сенях слізка,
Кланяўся Домка Тадорцы нізка,

А яна-ж яго пашкадавала,
Узяўшы за ручку, пацалавала.
— «Ой люблю, люблю мёд саладзенькі,
Люблю я Домку, — ён маладзенькі!»





ПІНСКАЯ ШЛЯХТА

ФАРС-ВАДЭВІЛЬ У І-й ДЗЕІ

АСОБЫ:

Кручкоў — станавы прыстаў [1].
Пісулькін — яго пісарчук.

Ціхон Пратасавіцкі. Акуліна — яго жонка. Марыся — іх дачка. Іван Цюхай-Ліпскі. Грышка — яго сын. Цімох Альпенскі. Базыль Статкевіч. Харытон Куторга. Дзесяць іншых асоб. Дзесяцкі.	Пінская ваколічная шляхта.

Дзея адбываецца ў ваколіцы О... паміж балотаў, у глушы Пінскага павета. Сцэна паказвае шляхецкую ваколіцу. Гаспадарскія будынкі раздзелены садамі. З боку сцэны — хата заможнага гаспадара; пры ёй — лаўка.

---

[1] Начальнік паліцэйскага стану ў павеце. Стан — адміністрацыйна-паліцэйскае падраздзяленне павета.

З'ЯВА І-я

Марыся (*седзячы на лаўцы, прадзе і прыпявае*).

№ 1

Цяжка жыці мне, дзяўчаці,
З міленькім ў разлуцы,—
Лае бацька, лае маці,
Што сэрцайка ў скуцы.
    Годзі сядзець над прасніцай,—
    Я хачу быць маладзіцай!
Маці кажа: век малоды,
Ой, ты яшчэ мала!
А сама ўжо ў гэты годы
Бацьку пакахала.
    Годзі сядзець над прасніцай,—
    Я хачу быць маладзіцай!

Ой, так! Няхай ганіць бацька, няхай лае маці, а я люблю Грышку і любіць яго век буду. Ой, бедныя-ж нашы галаванькі!.. Што гэта за дур напаў на бацькоў? П'яныя завяліся ды пабіліся з сабою за шляхецтва, а мы з Грышкам праз тое гаруем і ныем. Яго бацька падаў на майго ў суд скаргу, і сягоння прыедзе ў ваколіцу найяснейшая карона на прасоку [1]. У ім цэлае наша спасенне. Як прыедзе, дык мы з Грышкам паклонімся яму ў пояс ды будзем прасіць ды маліць, каб ён пагодзіў нашых бацькоў ды каб яны дазволілі нам пажаніцца. А ён такі сярдзіты, не дапускай ты госпад! Як наставіць адзін вус угору, а другі ўніз ды крыкне: па найяснейшаму ўказу! — то бацькі спалохаюцца ды зладзяць нам вяселле... Ды што гэта зрабілася Грышку? (*Грышка паціху паказваецца з-за дзерава, крадучыся да Марысі*). Баюся, каб не паўставалі бацькі, — нельга было-б пабачыцца з ім. (*Устае і, пахаджваючы па сцэне, гаворыць.*) Ой, Грышка, Грышка! Ты штось цяпер зра-

---

[1] На расследаванне справы.

біўся вельмі лянівы. Табе, пэўна, сэрца цяпер так ужо не ныне па мне... Як прыдзе, дык пакажуся перад ім сярдзітаю і хоць будзе прасіць і маліць, каб пацалавала, дык не пацалую. Дальбог, што не пацалую!

З'ЯВА II-я

Грышка і Марыся

Грышка. Дык я-ж і прасіць не буду, сам цябе пацалую. *(Цалуе яе.)*

Марыся. Ах, Грышка нядобры! Як ты спалохаў мяне, гневаюся не жартам!..

Грышка. Гневаешся? Няпраўда! А чаму-ж ты на мяне так міленька пазіраеш?

Марыся. Так, са злосці!.. Нягодны, дзе ты забаўляўся? Гэта-ж зараз прыдуць бацькі, а мы так многа маем з табою перагаварыць.

Грышка. Выбачай, мілая Марыся,— чуць золак, я з'ездзіў ужо да места, кінуўся ў ногі асэсару [1] і прасіў, каб ён узяў нас пад сваю апеку.

Марыся. Што яго прасіць з голымі рукамі? Трэба было завезці які гасцінчык.

Грышка. Дык я-ж завёз яму двух зайцоў, тры пары цецерукоў ды кадобчык мёду. Ён усё прыняў ласкава і сказаў, што сёння-ж прыедзе на разборку справы майго бацькі з тваім. Ой, наварылі бацькі сабе кашы, будзе што есці! Ён вельмі сярдзіты,— бо адзін вус калом угору стаў. Будзе вазня!

Марыся. Дай бог, каб гэта каша нам зубоў не папрышчыла!

Грышка. Ён дакляраваў [2] зрабіць нам вяселле. На богу ды на ім — уся наша надзея.

№ 2

Дуэт

Паклаўшы надзеі на бога,
Чаго-ж гараваць?
Прысяглі любіць да гроба,—
Дык будзем-жа ждаць.

---

[1] Асэсар — засядацель суда.
[2] Дакляраваць — тут у сэнсе абяцаць.

Хоча няшчасная доля
Навек разлучыці,—
А бог скажа: мая воля
Ім з сабою жыці!
Не памогуць злы языкі,
Ні бацькоў старожа,—
Ён-жа такі пан вялікі,
Што хоча, то зможа!

З'ЯВА III-я

Тыя самыя, Ц і х о н П р а т а с а в і ц к і
і яго жонка К у л і н а.

Ц і х о н. Хрэн табе ў вочы, — жонка, а жонка! Хадзі ды паўзірайся, як дачка твая з Грышкам Цюхайчыкам галубіцца!

К у л і н а *(за сцэнай)*. Хто? Дачка? Бойся бога, ды яна-ж яшчэ малая! *(Уваходзіць.)*

Ц і х о н. Які чорт малая! Хрэн табе ў вочы,— хадзі палюбуйся!

М а р ы с я. Якая-ж я малая, калі мне на Спаса [1] скончыцца семнаццаць год?!

К у л і н а. Маўчы ты, хітрая лісіца! Бачыш ты, як яна скора палічыла гады!

Ц і х о н. Ах ты, чортаў сыну, — хрэн табе ў вочы! Не годзе таго, што бацька да жывога мяне пакрыўдзіў, назваўшы не шляхціцам, дык яшчэ сынок дачку нам баламуціць.

Г р ы ш к а. Ды я-ж яе люблю і хачу з ёю жаніцца...

Ц і х о н. Ось я цябе так пажаню, як твайго бацьку! Жонка, а жонка! Дай мятлу,— хрэн табе ў вочы!

Г р ы ш к а. Што хочаце, тое рабіце, а ўсё-такі Марыся будзе мая! *(Да Марысі.)* Бывай здарова! *(Выходзячы спатыкаецца з Куторгай і збівае таго з ног. Марыся ўцякае ў хату.)*

З'ЯВА IV-ая

Тыя-ж і К у т о р г а

К у т о р г а. Ах ты, паганец! *(Устаючы.)* Татарын ты нехрышчоны! Вот збіў мяне, як шведаў Хадкевіч пад Кіргольмам. Пачакай-жа, я-ж табе не дарую гэтай штукі,— не цяпер, то ў чацвер. *(Вітаецца.)* Дзень добры, пане

---
[1] Рэлігійнае свята.

Пратасавіцкі! Здарова, пані Пратасавіцкая! *(Цалуе яе ў руку.)* Відна, відна,— дзякуй богу! Здаровы, як рыжкі баровы... А я к вам з вялікай навінаю. Не ведаеце? Толькі што пан асэсар прыехаў, а такі сярдзіты, не дапускай госпад! Як ліхі татарын. Як толькі ўехаў у ваколіцу ды стаў каля Бэркі, дык зараз і закрычаў: дзесяцкіх, соцкіх! Сабраць усю шляхту да Ціхона Пратасавіцкага, ды каб Іван Цюхай-Ліпскі прышоў з сынам туды-ж.

Ціхон. Хрэн яму ў вочы, — будзе бяда, будзе! Гэты сабака Ліпскі падаў на мяне ў суд, што я яго адлупцаваў, дык вот і асэсара праслалі. Ну, абдзярэ, як ліпку!

Куторга. Вот дзіва,— на тое ён і асэсар! Заўваж толькі — у яго і рукі даўжэй, як у другіх людзей. Ты ведаеш яго прыпавесць[1]: чырвонае — белае ўсё перадзелае.

№ 3

Гдзе унадзіцца юрыста,
Вымеце хату дачыста.
Такіх дзіваў нагаворыць,
Так многа кручкоў натворыць,
Што, пачасаўшы затылак,
Не рассупоніш памылак.
Не дасі, — цябе замучыць.
Добра стара казка вучыць:
Дзярэ каза ў лесе лозу,
Воўк дзярэ ў лесе козу,
А ваўка — мужык Іван,
А Івана — ясны пан,
Пана ўжо дзярэ юрыста,
А юрыста — д'яблаў трыста!

Ціхон. Хрэн табе ў вочы! Добра табе прастарэкаваць[2], калі няма на шыі бяды. Ось скажы лепш, што рабіць? Пане Куторга, ты-ж такі пісьменны чалавек,— можаш падаць разумную раду.

Куторга. А прымеце-ж чэсна маіх сватоў да вашай Марысі?

Куліна. Бойся бога, пане Куторга,— яна-ж яшчэ маладзенькая! Гэта-ж дзіця горкае.

Ціхон. Які чорт дзіця, калі з хлопцамі цалуецца!

Куторга. Дык чаго-ж чакаць! Гэта, кажуць, кеп-

---

[1] Прыказку.
[2] Балакаць, жартаваць

скі тавар: мый ды чашы, потым спяшы,— заплаці каму, каб вывез з даму.

Ц і х о н. Добра, пане Куторга,— бяры сабе дачку, і пасаг дам, толькі зрабі ласку: выцягні з бяды.

К у т о р г а. Як чорта з балота.

К у л і н а. Парадзь, пане Куторга, — ты-ж такі чалавек бывалы і па судох цягаўся.

К у т о р г а. Ну, я гатоў вам саслужыць дружбу, — толькі, як ваша дачка захімерычыцца[1] ды адцураецца ад мяне, то што тагды? Вы-ж ведаеце прыпавесць: даганяючы не нацалавацца.

Ц і х о н. Ратуй, ратуй, пане Куторга! Марысю ты ладам угамоніш, — чалавек ты разумны. Як падпусціш лёстачак, як падплывеш селезнем, дык яна і расплывецца.

К у т о р г а. То ведаеце што, пане Пратасавіцкі? Як прыдзе к вам асэсар, то стаўляйце мяне ў сведкі; хоць и і не бачыў, але буду сведчыць, што ён цябе біў, а ты толькі бараніўся. Не жаль для Марысі скрывіць душою. Толькі-ж, пані Пратасавіцкая, прышліце сюды Марысю, каб я мог з ёю пагаварыць ды ўгаманіць дурную, бач, каб не цуралася разумнага чалавека.

К у л і н а. Памагайце толькі майму Ціхону, а ўжо Марыся будзе ваша; я ёй сама ладам напілую вушы... Пойдзем, Ціхон, прыгатуемся, каб па-гаспадарску прыняць найяснейшую карону. А ты, пане Куторга, пачакай,— зараз прышлю Марысю. *(Выходзіць з Ціхонам.)*

З'Я В А V-ая

К у т о р г а *(адзін)*

К у т о р г а. Ну, хвала богу, бацькоў удалося атуманіць! Цяпер трэба пайсці ў галаву па розум, каб дзеўку амарочыць. Прынадны, бач, кусочак. *(Цалуе пальцы, як-бы смакуючы.)* Тварык — як сонейка яснае, шчочкі — як малінкі красныя, губкі — моў тыя каралі, а як засмяецца срэбным галасочкам ды вышчарыць зубкі — то, здаецца, бачыш два перлавыя шнурочкі. Ды і пасаг мае гаспадарскі: адна ў бацькоў, а стары грошы асьмінаю мерыць; у гумне поўна, у хаце дастатак, і абора багата. Добра гутарка кажа: калі абора цячэ,— гаспадыня бліны пячэ, а калі гумно цячэ, гаспадар з хаты ўцячэ. Дык

[1] Заартачыцца, заганарыцца.

няхай-жа дзень-у-дзень блінамі гасцей прымае. Праўда, век не схожы: я ўжо шосты дзесятак дажываю, а яна — семнаццаты гадок. Будзе клопату нямала, — о-ёй! Не разу пачашу патыліцу,— моладзь, як пчолы ў вуллі, будуць аблягаць маю хату; прыяцеляў копамі лічыць буду. Дык што-ж рабіць? Не я першы, не я апошні,— дурных дзядоў нямала на божым свеце. Каб сарваць такую прыгожую і багатую кветачку, не шкода і ў балоце пакачацца.

№ 4

Хто на старасць парыскуе,
Той хоць часам бяду чуе.
А пры маладзенькай жонцы,
Пры руплівай гаспадыньцы
Быць філозофам — то значыць:
Не бач, што не трэба бачыць.

(Выцягвае над галавою пальцы, паказваючы рогі.)

Вырастуць над галавой грушы,
Думай, што даўгія вушы.
Гуляе жонка паночы,—
Ты мэрам [1] спіш, зажмур і вочы.
Тады табе — жыцце небам:
Уселякім тваім патрэбам
Жонка рада дагадзіці;
Стане крэпка цяʼ любіці.
Скажа: муж мой, хоць старэнькі,
Да разумны і міленькі!

Так, так! У цяперашнім разумным веку хочаш спакойна жыць? Будзь філозофам: бачыш — не бачыш, чуеш — не чуеш, — ба, ба, бы! Ды вось і Марыся ідзе сюды. Якая красачка! Гледзячы на яе, аж слінка па губах цячэ. А ну, Куторга, падпусці ёй лёстачкі...

З'ЯВА VI-ая

Марыся і Куторга

Куторга. *(Салодка пасміхаючыся, заляцаецца.)* Дабрыдзень, панна Мар'яна!

Марыся. *(Сарамліва.)* Дабрыдзень, пан Куторга!

Куторга. А як панна Мар'яна прыгожа выглядае, які свежы тварык, моў ружачка толькі што з пучка! З якой ніцерпячкай я ждаў шчаслівага моманту, каб па-

[1] Быццам.

цалаваць беленькую ручку панны. *(Падыходзіць з камічнай зграбнасцю і цалуе руку Марысі. Тая, адступіўшы назад, абцірае руку фартушком.)* Панна Мар'яна! Вы не чуеце, вы не ведаеце, як я вас крэпка люблю, як па вас ныю.

№ 5

Раманс

Рвецца мае сэрца да красненькай розы,
Быццам пры колах атоса із лозы.
Па панне Мар'яне душа ўся сумуе,
Быццам-бы зязюля жалосна кукуе.
Як не бачу панны, жыццё мне — магіла,
Ґалоўцы цяжэнька, уцякае сіла.
Ой, высах я, высах, як лапаць у печы!
Горка-ж мая доля, хто мяне улечы?
Як цетраў [1] у лясочку жалосна балбоча,
Так мае сэрцайка да панны сакоча.
Ні верашчака, каўбасы, дзялянка,—
Нішто не смакуе без цябе, каханка!
Дам табе зэгар [2] вялікі, як рэпа,
Няхай ён пры сэрцы крэпка тваім клепа
Ды напамінае, як цяжка я ною
І ні ў дзень, ні ў ночы не маю спакою...

Марыся. *(Перабіваючы.)* А ведаеце ад чаго гэта, пане Куторга? — Ад старасці! Ды ты ўжо нямала пажыў,— пара аб дзяўчатах перастаць думаць, а маліцца богу, каб даў спасенне.

Куторга. Стары, стары!! *(У гневе.)*

№ 6

Дуэт

Кажаш, што я ладам стары,—
Але — відны, але — яры!
Буду крэпка ця' любіці,
Век табе верай служыці.
Малады-ж — часта няшчэры,
Не шукай ў ём добрай веры:
Пры табе — табе клянецца,
А з другой — з цябе смяецца.

Марыся.

Да што мне з мужа старога?!
Я хачу майго мілога,

---

[1] Цецярук.
[2] Зэгар (польск.) — гадзіннік.

Бо стары, заміж гуляці,
Будзе кашляць і стагнаці.
Грышка мой — хлапец матарны [1],
Малады, відны ды гарны,
Глядзь! Аж душа к яму ірвецца
І сэрцайка мацней б'ецца.

Куторга.

Але Грышка твой няшчэры,
Не шукай у ём добрай веры!
Пры табе — табе клянецца,
А з другой — з цябе смяецца.

(Падчас спеву ўваходзяць станавы з Пісулькіным і хаваюцца па баках, каб падслухаць іх размову).

Куторга. Бач, сабака Грышка! Ён клешчам упіўся табе ў сэрца, да нічога з таго не будзе. Бацька твой дакляраваў мне тваю руку за тое, што я буду сведкай процiў Цюхая-Ліпскага. Найяснейшая карона прыехаў на прасоку па жалабе Цюхая на твайго бацьку, што ён яго пабіў; і калі ты пойдзеш за мяне, дык я гатоў і душою пакрывіць ды паказаць на следстве, што бацька твой не біў Цюхая; а калі маё не ў лад, то я з сваім назад. Заспрачайся толькі, дык я зараз буду сведкай процiў твайго бацькі. Уехаў твой родны ў нерат — ні ўзад, ні ўперад. Папаўся юрысту ў кіпці, — высе ён яго, як упыр [2] непамысную [3] дзяўчыну. А калі-б яму і ўдалося перапрасіць найяснейшую карону, то не канец яшчэ бядзе. Ведаеш, што кажуць людзі: чорт бяду перабудзе — адна згіне, дзесяць будзе. Справа ў суд як пойдзе, дык так дапякуць юрысты, моў баравіку на вуголлях, — адцураецца і сваіх.

Марыся. Дарма ты мяне палохаеш! Мы з Грышкам паклонімся ў пояс найяснейшай кароне, дык ён пагодзіць нашых бацькоў, а табе за крывое паказанне дасць харошую гонку.

Куторга. Што?! Ты думаеш, я баюся асэсара? Да я такой задам яму пары, што ён не згадае, дзе ўюны зімуюць. Я чалавек бывалы, маю розум і патраплю ладам яго вывесці ў поле, як зайчыка пад хартоў.

---

[1] Жвавы, лоўкі.

[2] Вампір

[3] Ні ў чым непавінную.

З'ЯВА VII-ая

Тыя самыя, Кручкоў і Пісулькін

(Кручкоў падыходзіць ціха к Куторгу ды б'е яго па плячы; Пісулькін-жа з камічнаю ўхваткаю падыходзіць да Марысі, каторая сарамліва і баючыся кланяецца.)

Кручкоў. Дык ты мяне думаеш вывесці ў поле? Хочаш навучыць, дзе ўюны зімуюць? Пачакай-жа, галубчык! Я-ж цябе навучу, куды няправых сведкаў саддзяць! Гэй, дзесяцкі!

Куторга *(зляканы)*. Ваша благароднае сіяцельства! Найяснейшая карона! Да я-ж толькі сабе жартаваў,— вот страшыў дурное дзяўчатка, каб яна прызволіла пайсці за мяне замуж. Бацькі благаслаўляюць, а яна казырыцца,— дык я вось так здуру сказаў ёй.

Кручкоў. Здуру хочаш крыва прысягнуць? А знаеш, чым гэта пахне? Па ўказу ўсеміласцівейшага цара Пятра Вялікага 1779 года аўгуста 10-га і па статуту Літовскаму раздзела 3-га параграфа 375-га гэта ўгалоўнае прэступленне Сібірам пахне. Сібір, Сібір, галубчык! Гэй, дзесяцкі! *(Дзесяцкі ўваходзіць.)* Пасадзі гэтага моладца ў асобую святліцу, да глядзі, каб ён не бачыўся ні з кім, а барані божа, з гаспадаром не згаварыўся.

Куторга *(выходзячы з дзесяцкім)*. Найяснейшая карона! Бойцеся бога, не губіце беднага чалавека! Мала што язык малоў, — добра прыказка кажа: млын меле — мука будзе, язык меле — бяда будзе. Выбачайце майму дуру!

Кручкоў. Якому дуру? Ты-ж чалавек бывалы і нядаўна хваліўся сваім розумам.

Куторга *(з бакавых дзвярэй)*. Які тут у чорта розум, калі так неасцярожна папаўся ў бяду, бы швед пад Палтавай! *(Выходзіць з дзесяцкім.)*

З'ЯВА VIII-ая

Тыя самыя, апрача Куторгі

Кручкоў. Ну, пане Пісулькін, пакінь ваша заляцанне, а бярыся за дзела. Тут, брат, нам харошае жніво!.. Гэй, дзесяцкі! *(Той уваходзіць.)* Пастаў тут пасярэдзіне стол ды накрый яго судовым сукном. *(Дзесяцкі вы-*

пайняе прыказанне.) Харошая пагода, можна і на дварэ папрацаваць. Садзіся, пане Пісулькін, ды прыбяры бумагі. *(Пісулькін важна садзіцца, вымае корак з чарнільніцы, разбірае паперы і іншыя падае станавому, каторы садзіцца таксама пры стале, задам да Пісулькіна, а потым гаворыць да Марысі.)* Ну, Марыся, хадзі сюды, пабліжэй, ды кажы мне шчырую праўду,— ты-ж бачыш, што ў мяне вусы не натапыраны, дык я не сярдзіты,— кажы: любіш ты Грышку Ліпскага?

Марыся *(саромячыся і перабіраючы фартушок).* Ну, дык што?..

Кручкоў. За што-ж ты яго палюбіла?

Марыся. Сама не ведаю,— вот так штось прыпаў к сэрцу. Ды як-жа яго не любіць, калі ён малады, прыгожы хлопец, а сэрца ў яго залатое.

Кручкоў. Дык хош за яго замуж выйці?

Марыся *(з сарамлівасцю).* Але, хочу... калі за яго не пайду, то ўжо век мне, беднай, гараваці дзеўкай. Найяснейшая карона! Злітуйцеся над намі да стварыце наша шчасце! *(Кланяецца яму.)*

Кручкоў. Чаго-ж ты хочаш ад мяне?

Марыся. Найяснейшая карона! Скончце дзела няшчаснае між нашымі бацькамі не па-судоваму, а пахрысціянскаму абычаю: пагадзіце іх з сабою,— няхай больш не індычацца, ды прымусьце, каб яны нас з Грышкам злучылі. Найяснейшая карона! *(Кланяецца яшчэ ніжэй і жаласліва кажа далей.)* Ты-ж такі, хоць чалавек судовы, чыноўны, ды, пэўна, верыш у бога,— дык дзеля ласкі божай сатвары ты нам ласку, зладзь нашае шчасце, а мы век будзем за цябе, тваіх дзетак і ўнучкаў бога прасіць.

Кручкоў. Но, но, мілая, будзь спакойна! Я хоць чалавек, як кажаш, судовы, але ўсё зраблю па-хрысціянску ды яшчэ на тваім вяселлі паскачу... Гэй, дзесяцкі! *(Той уваходзіць.)* А чы сабралася шляхта з ваколіцы?

Дзесяцкі. Усе сабраліся, хто з курыцаю, хто з кадобчыкам мёду, а хто з сушонай рыбай. Чакаюць, што ваша міласць ім прыкажа.

Кручкоў. Добра! Няхай усё аддадуць хурману, ды спакуйце там харашэнька ў возе... Ты пакліч сюды Ціхона Пратасавіцкага з кабетаю. А Цюхай-Ліпскі з сынам ёсць?

Дзесяцкі. Цюхай, апрач мёду і рыбы, прыцяг

дзесяць вянкоў сушаных баравікоў, а сын яго — капу ражынкаў-уюноў.

Кручкоў. Добра, добра! Усё ўпакаваць асцярожна! Ды кліч усіх сюды!

(Дзесяцкі выходзіць. Кручкоў строіць сур'ёзную фізіяномію: адзін вус ставіць угору, другі ўніз. З глыбіні сцэны выходзіць шляхта, баіцца, кланяецца нізка, хаваючыся адзін за другога. З бакавых дзвярэй выходзіць Ціхон Пратасавіцкі з жонкаю. Марыся сыходзіцца ў глыбіні сцэны з Грышкам і ціха шэпчуцца паміж сабою.)

З'ЯВА IX-ая

Тыя самыя і Ціхон Пратасавіцкі, яго жонка, Цюхай-Ліпскі, яго сын Грышка, Цімох Альпенскі, Базыль Статкевіч і інш. шляхта

Ціхон. Жонка, а жонка! Будзе бяда! Паглядзі, як у найяснейшай кароны вус адзін уніз, а другі ўгору задраўся? Ідзі ты наперад ды пакланіся яму, хрэн яму ў вочы.

Куліна. Што ты мяне пасылаеш! Ты сам наварыў піва, сам і папівай здароў, я баюся.

Ціхон. Ты — кабета, хрэн табе ў вочы,— ён-жа цябе не з'есць! Вазьмі гэтыя грошы,— тут іх пяць дзесятак,— пакланіся ў ногі ды палажы на стол; ён-жа юрыста, не адцураецца грошай,— тагды і дзела пойдзе, як па салу.

Куліна. Ну, што рабіць,— папытаю. *(Яна боязна падыходзіць, кладзе грошы на стол, пасля кланяецца станавому нізка.)* Найяснейшая карона...

Кручкоў. Цішэ! *(Куліна са страху адыходзіць ад стала ды хаваецца за мужа; Кручкоў, прымаючы паперу, устае ды, не пазіраючы на шляхту, гаворыць.)* Па ўказу Пінскаго земскаго суда от 23-го мая сего года за № 2312 прыбыл я в околіцу для расследованія уголовнаго дзела о побоях, нанесеных Ціхоном Протосавіцкім Івану Цюхаю-Ліпскому... Ліпскі, маеш сведкаў?

Ліпскі. Маю, найяснейшая карона.

Кручкоў. Пусць выступят вперод! *(Трое шляхтаў выходзяць наперад.)* Пратасавіцкі, за што ты яго біў?

Ц і х о н. Дык ён-жа назваў мяне мужыком,— хрэн яму ў вочы.

К р у ч к о ў. Маеш сведкаў?

Ц і х о н. Маю Куторгу.

К р у ч к о ў. Яго няможна ставіць,— ён пад судом. *(Абярнуўшыся да сведкаў Ліпскага.)* Вы бачылі, як Пратасавіцкі біў Ліпскага?

Т р ы с в е д к і *(боязна кланяючыся).* Бачылі, найяснейшая карона!

К р у ч к о ў. *(Абярнуўшыся да іншай шляхты.)* А вы бачылі?

У с е і н ш ы я. Не, не бачылі, найяснейшая карона!

К р у ч к о ў. Ну, дык добра! Следства кончана, цяпер будзе суд, ■ наўперад: па ўказу всеміласцівейшай гасударыні Елісаветы Петровны 49-го апрэля 1893-га года і всеміласцівейшай Екацярыны Вялікай от 23-га сенцября 1903-га года, а равномерно в смысле Статута Літовскаго раздзела 8-га, параграфа 193-га, коім назначается в пользу суда от цяжушчыхся грывны. Обжалованный Протосавіцкі імеет зараз-жа ўплаціць пошлін 20, прогонных 16 і на канцэлярыю 10 рублёў. Жалуюшчыйся Ліпскі ў палавіне того; сведкі, каторыя бачылі драку, а не баранілі,— па 9-ці рублёў, а вся прочая шляхта, што не бачыла дракі, за тое, што не бачыла, — па тры рублі. Плаціце! *(Садзіцца на месца ды піша; шляхта шэпчацца паміж сабою, пасля выбраны ўсімі зборшчык Ц і м о х А л ь п е н с к і падыходзіць да Пратасавіцкага, Ліпскага і іншае шляхты, збірае грошы і, злажыўшы грошы ў адзін мяшок, падносіць, баючыся, да станавога ды кладзе на стол).*

Ц і х о н. *(Адлічыўшы зборшчыку грошы, калі той пайшоў збіраць ад другіх.)* Э... глядзі ты! Як ён на бяду нашу ўсе ўказы і законы, як рэпу, грызе і не заікнецца,— хрэн яму ў вочы!

К у л і н а. Чаго тут дзівіцца? Відаць, судовы чалавек, дык ён на тым і зубы згрыз, — такая, бач, парода.

К р у ч к о ў. *(Як Альпенскі палажыў на стол грошы.)* А ўсе?

А л ь п е н с к і. Да капеечкі, найяснейшая карона!

К р у ч к о ў. Ладна, ідзі! Зараз будзе дэкрэт.

Ц і х о н. Ух, госпадзі! Што гэта будзе,— хрэн яму ў вочы?!

Куліна. А што будзе? Вядома, юрыста,— абдзярэ ўсіх дачыста дый паедзе з богам дахаты.

Ціхон. Хрэн табе ў вочы,— каб прынаймні шкура была цэла, а то як дабярэцца да яе, будзе нячысты інтэрас!

Кручкоў. *(Устае і выходзіць з папераю на сярэдзіну сцэны.)* Слухайце з увагаю!.. *(Усе кланяюцца.)* Буду чытаць дэкрэт. *(Зноў кланяюцца.)* По ўказу его імператарскага вялічаства, во врэменном прысуцтвіі, в комплекце, составленном із участковаго заседацеля і его пісьмавадзіцеля, слушалі дзело, коего абстаяцельства следуюшчыя:

Іван Цюхай-Ліпскі назвал Ціхона Протосавіцкаго мужыком; тот за такую обіду пабіл Ліпскаго, на что сей последній прэдставіл і свідзецелей. Расследовав таковое дзело, врэменнае прысуцтвіе, сообразно ўказу всеміласцівейшага гасудара, Пятра Вялікаго в 1688 г. марта 69-га дня паследававшага і прымяняясь к Статуту Літовскому раздзела 5-га, параграфа 18-га, — опрэдзеліло: а) Ціхону Протосавіцкаму, как угалоўнаму прэступніку, назначается: 1-е) 25 лоз на голай земле без дывана[1] і 2-е) штрафа 25 руб. в пользу врэменнага прысуцтвія; б) Івану Цюхаю-Ліпскаму, как нанёсшаму лічнае аскарбленіе Протосавіцкаму, назначается: 1-е) 15 лоз на дыване і 2-е) 15 руб. штрафа в пользу врэменнага прысуцтвія; в) свідзецелям, которыя відзелі драку і не разнялі дзерушчыхся,— 1 е) па 10 лоз на дыване і 2-е) па 10 руб. штрафа в пользу врэменнага прысуцтвія; д) всей прочэй шляхце, каторая не відзела дракі, за то, что не відзела, а цем самым не магла і разняць дзерушчыхся, назначается: 1-е) па 5 лоз на дыване і 2-е) па 5 руб. штрафа в пользу того-жэ прысуцтвія. Напаследак г): прымяняясь к указу яе вялічаства Анны Іоанаўны 1764 г. окцябра 45-га чысла за негербовую бумагу, употребленную і імеюшчуюся ўпотрэбіцца па сему дзелу, — Протосавіцкі 5, Ліпскі 3, свідзецелі па 2, а все прочыя па 1 рублю ўплотят... Кончено! Цяпер зборшчык няхай збірае грошы, пасля-жа прымемся за лазу. *(Падыходзіць да стала і ўглыбляецца ў паперы.)*

Ціхон. У... у... у... бацькі мае родныя! Хрэн яму ў

---

[1] У даўнейшыя часы, калі каралі шляхціца розгамі, палажыўшы яго на голай зямлі, без дывана, дык гэта лічылася для яго вялікай абразаю.

вочы,— 25 лоз ды яшчэ і не на дыване, а на голай зямлі! Даў-бы сто рублёў, каб дыван падаслалі. *(Кручкоў нібы-то ўглыбляецца ў чытанне папераў; зборшчык збірае грошы, пачынаючы ад Пратасавіцкага, каторы, аддаўшы зборшчыку грошы, падкрадваецца к Пісулькіну, адклікае таго ў бок і совае 25-рублёвую бумажку.)*

Ціхон. Дабрадзею, ратуй няшчаснага ды навучы, як ад лазы збавіцца!

Пісулькін *(у бок, разглядаючы бумажку)*. Харашо быць пісьмавадзіцелем у разумнага чалавека, маляваныя госцікі! *(Паказваючы на бумажку.)* самі ў карман лезуць, не нада і рук выцягваць. *(Да Ціхона.)* Не ведаю, што рабіць! Ён сам баіцца, каб, зрабіўшы вам палёгку, перад судом не адказваць. Але папробуйце *(тут падыходзіць другая шляхта і слухае яго рады)*, злажыце яму добры гасцінчык, авось паквапіцца? Пагаварыце з сабою і злажыце, а я, тым часам, папрабую ўгаманіць яго. *(Падыходзіць да Кручкова і шэпча, той злосна адказвае.)*

Кручкоў. Не магу, не магу! Знаеш, па всеміласцівейшаму ўказу нашага гасудара 1881 года сенцябра 75-га дня какой вялікі адказ за паблажку сторанам в угаловнам прэступленіі? Не толькі пасаду магу страціць, но і лічнасць падвергнется опасносці.

Ціхон. Жонка, а жонка,— хрэн табе ў вочы! Прынясі шкураны мяшок, што ляжыць у кубле з грэчкаю; там ёсць сто рублёў, трэба выкупіць шкуру. Ох, даражэй яна каштаваць будзе,— хрэн ёй у вочы!

Куліна. Што? Нацярушыў бяды, а цяпер расплачвайся. *(Выходзіць ды праз мінуту варочаецца з мяшком.)*

Грышка *(да бацькі)*. А ну, бацька, рассупонь свой мяшок ды вынь якіх рублёў з 50,— можа і тваю пашануюць шкуру. *(Да іншае шляхты.)* І вы разварушыцеся; каторыя бачылі драку — па дзесяць, а каторыя не бачылі — па пяць рублёў,— злажыце ў кучу ды паднясіце найяснейшай кароне. Дык ён зжаліцца над вамі і дзела кончыць; вось як яны, людзі судовыя, умеюць: і воўк будзе сыты, і козы цэлы. *(Шляхта збірае грошы, пасля, зложаныя ў адзін мяшок, аддаюць Грышку, падпіхаючы яго да станавога і ўгаварваючы, каб ён асмеліўся аддаць іх Кручкову і прасіць даравать ім.)*

Ліпскі. Ідзі ты, сынку,— палажы на стол ды прасі

і малі, каб ён памілаваў нашу шкуру ды скасаваў строгі свой дэкрэт.

Грышка. Бачыце, бацька, як нядобра, што вы зводзіцеся з суседзямі. Добра, я асмелюся падыйсці, толькі каб вы пагадзіліся з Ціхонам ды каб паслалі ад мяне сватоў к яго дачцэ Марысі.

Лінскі. Д'ябал яго бяры! Няхай толькі ўладзіцца дзела, а я не адкажуся. Ідзі прасі! *(Грышка з аднаго, а Пратасавіцкі з другога боку баязліва падыходзяць да стала, пры каторым Кручкоў нібыта ўглыблены ў чытанне папераў, ды кладуць мяшок з грашыма; Грышка, моцна кашлянуўшы, кланяецца нізка станавому ды гаворыць.)*

Грышка. Найяснейшая карона! Мы — адвеку пінская шляхта і ты шляхціц. Не глумі-ж, не пэцкай у балоце шляхецкай, братняе табе, крыві! Скасуй строгі твой дэкрэт, на сорам нашай ваколіцы пісаны,— паміры майго бацьку з Ціхонам, сатвары маё і Марысі шчасце, а мы ўсе, цэлаю ваколіцай, век за цябе будзем бога прасіць і век табе дзякаваць!

Пісулькін. І я вас прашу, ваша благародзіе,— пусць подадут міровую і канцы в воду.

Кручкоў. *(Да Пісулькіна, але моцна.)* Харашо! Для вас это здзелаю, прыму грэх і ответ на себя... Ціхон Пратасавіцкі і Цюхай-Ліпскі! Падыйдзіце сюды бліжэй. *(Тыя падыходзяць, за імі Грышка і Марыся.)* Абнімiцеся і пацалуйцеся на згоду, — ну, што-ж? *(Марыся свайго бацьку, а Грышка свайго папіхаюць, каторыя потым абнімаюцца і цалуюцца з сабою.)* Ціхон! На згоду, каб быў крупнік [1].

Ціхон. Гатовы, найяснейшая карона! Схадзіце, жонка і Марыся, ды прынясіце,— хрэн вам у вочы. *(Куліна і Марыся ідуць у хату.)*

Кручкоў. Вы думаеце, што мне міла паняверыць кроў шляхецкую? Я-ж сам шляхціц, вам родны, але што-ж рабіць? Служба — не дружба. Законы, міленькія, законы! Годзячы вас, бяду на сябе бяру; толькі пад такою кандыцыяй [2], каб Ціхон з Ліпскім навек з сабою памірыліся, ды каб я з-за вас не ўлез у нерат. Канечна трэбую, каб тут-жа, пры мне, дзетак сваіх заручылі,

---

[1] Крупнікам завецца пітво, прыгатаванае на агні з гарэлкі і патакі з рознымі прыправамі *(заўвага аўтара)*.

[2] Умовай.

а там і павянчалі. *(Тут Куліна і Марыся ўносяць дзве міскі гарачага крупніку ды ставяць на стол з кубкамі.)* Ну, што, Ціхон,— аддасі за Грышку сваю Марысю?

Куліна *(ставячы міску)*. Гарачая, ой, гарачая, найяснейшая карона!

Кручкоў. Адкуль-жа ты ведаеш?

Куліна. Дык я-ж сама яе зладзіла...

Кручкоў. Што?

Куліна. Да гарэлку. Толькі што перагарэла, шафрану і розных прыпраў насуліла многа, мёду-ж цэлы кадобчык укінула.

Кручкоў. А... ты талкуеш аб крупніку!

Ціхон. Хрэн табе ў вочы! Чуеш, што найяснейшая карона кажа?

Куліна. А як-жа, аб прыправе...

Ціхон. Аб якой прыправе? Хрэн табе ў вочы, — аб Марысі! Ці аддасі яе за Грышку Ліпскага...

Куліна. А што будзе з Куторгаю?

Ціхон. Хрэн яму ў вочы! Твой Куторга толькі хваліцца ўмее, а як прышло да дзела, дык чуць у бяду з сабою разам і мяне не ўцяг.

Кручкоў. Вот я тут зараз цэлую справу кончу. Налівайце кубкі! *(Куліна з Ціхонам наліваюць, падаюць Кручкову, Пісулькіну і ўсім іншым.)* Грышка, любіш ты Марысю? Хочаш з ёю да шлюбу?

Грышка. Ой, хачу, вельмі хачу! Найяснейшая карона! Бог мяне пакарай, калі я не дам ёй шчасця адружыўшыся.

Кручкоў. А ты, Марыся, любіш Грышку? Хочаш з ім век дзяліць шчасце і гора? *(Марыся, засароміўшыся, паварочваецца тварам да сцяны ды дзёрпае яе пальцам.)* Ну, што? Чаго маўчыш?

Марыся. А ўжо-ж, калі маўчу...

Кручкоў. Дык — хачу? Ладна! Любіш ты Грышку?

Марыся *(сарамліва)*. Але...

Кручкоў. Крэпка яго любіш?

№ 7

РАМАНС

Марыся.

Найяснейшая карона!
Трудна мне без Грышкі жыці.

Ніяка земская прэпона[1]
Не ў сілах нас разлучыці!
Сэрца маё — яго менне,
Яго любоў — мая сіла.
Без яго мне смерць — спасенне,
Без яго мне свет — магіла.
Няхай бацькі лаюць, мучаць,
Ні з кім другім не зручуся.
Калі з ім мяне разлучаць,
Я ў Прыпяці утаплюся.

Кручкоў. Ну, калі так крэпка яго мілуеш, дык ужо няма чаго раздумваць. Панове бацькі! Трэба іх злучыць, а то новае ўгалоўнае дзела зваліцца на вашы галовы. Пане Ліпскі, чы прымаеш, вашэ, мяне за свата для свайго сына?

Ліпскі. Ды ўжо-ж, найяснейшая карона! Задумалі дзела, то і канчайце яго з богам,— я рад буду благаславіць.

Кручкоў. Дайце сюды ручнік! *(Падаюць, і ён закідае яго сабе на плячо.)* Ну, вот я і сват! Што, панове Пратасавіцкія,— аддаеце вашу дачку за Грышку?

Ціхон. Такога свата трудна не ўважыць. Хадзі, жонка, хадзі, пане Ліпскі,— хрэн табе ў вочы! Паблагаславім дзяцей, а там потым адгуляем вяселле. На пасаг дам два гарцы грошай і шляхецкую худобу, а па смерці-ж нашай — самі ўсё забяруць.

Куліна. Ды і на выправу не пашкадуем,— яна-ж у нас ядыначка: што маем, то ўсё яе, каб толькі бог даў ім шчасную долю. *(Бацькі сыходзяцца і злучаюць маладым рукі.)*

Кручкоў. Вот так, добра! Цяпер, панове бацькі, падпішыце міравую і злажыце міравых пошлін па тры капейкі. *(Тыя падпісваюцца трыма крыжыкамі, Пісулькін за іх распісваецца.)*

Альпенскі *(у бок)*. Не быў-бы судовы чалавек! Пабраў рублі ды яшчэ па капейкі сягае. У іх ужо такая натура: без капеек і чвэрцяў, як без солі ў страву, ніяк не абойдуцца; капейкі і чвэрці — да скарбу, а рублі — сабе.

Кручкоў. Дзесяцкі! *(Той уваходзіць.)* Прывядзі сюды Куторгу! *(Дзесяцкі выходзіць.)* Ну, што-ж, — налівайце зноў кубкі ды вып'ем за здароўе маладой пары.

---

[1] Перашкода.

У с е. *(Падымаючы ўгору кубкі.)* Будзьце здаровы, маладыя! Дай бог вам век з сабою шчасліва пражываць!

З'ЯВА Х-ая

Тыя-ж самыя і Куторга

Куторга. *(Кланяецца ўсім.)* Дзякуй, дзякуй, панове грамада. Буду старацца ўшчасліўіць Марысю.

Кручкоў. Маўчы, стары хрэн, не аб табе тут ідзе дзела! Бяры кубак ды выпі за здароўе маладых, Грышкі Ліпскага з Марысяю, і падзякуй богу, што так лёгка вырабіўся ад суда.

Куторга. Дык гэта не я — малады? Не за маё пілі здароўе?

Кручкоў. Пакінь, стары хрыч, думаць аб жаніцьбе, а заматай сабе на вус, каб крэпка дзяржаць язык за зубамі.

Куторга. Ой, найяснейшая карона! Буду сабе часта браць на розум філазофскую прыпавесць: на тое бог даў людзям язык, каб умець маўчаць. *(П'е з кубка.)*

Кручкоў. Дзесяцкі! *(Той уваходзіць.)* Коні гатовы?

Дзесяцкі. Запрагаюць, найяснейшая карона! *(Выходзіць.)*

Кручкоў. Ну, панове шляхта-брацця! Я вам родны, я вам брат, дык на прашчанне вып'ем яшчэ па кубку крупніку, заспяваем нашу родную песню ды паскачам на заручынах. Пане Куторга, у цябе яшчэ не вельмі курыцца чупрына,— ты вядзі пункты, а мы пакруцімся, прыпяваючы.

У с е. Віват наш брат, найяснейшая карона!

№ 8

Хор

Эй, чух чумадра,
Чумадрыха весяла! *(біс)*

Куторга

Нашы Пінскі акаліцы —
Жыцце хоць цару, царыцы!
Усяго досыць — прызірніся:
Еш, пі, хоць расперажыся.

Хор

Эй, чух чумадра,
Чумадрыха весяла!

Куторга

Ёсць гарэлка, луста хлеба,
Уюны й сушона рыба.
Чаго-ж болей людзям трэба?
Пінчуку тут даў бог неба!

Хор

Эй, чух чумадра,
Чумадрыха весяла!

Куторга

Як збяром дабро дачыста,
Завязом на торг да места,
Тагды квартаю чырвонцы,
Гарцам мерым карбавонцы.

Хор

Эй, чух чумадра,
Чумадрыха весяла!

Куторга

Дзяўчаты нашы, як лані,
Харашэйшы, як ясны пані.
Зіркне катора — маспане!
Сэрца з-пад жыбра дастане.

Хор

Эй, чух чумадра,
Чумадрыха весяла!

(Чуваць звонікі. Шляхта ап'янелая хістаецца па сцэне без парадку; гутарка агульная без сэнсу; Куторга пасярэдзіне сцэны выпускае з рук кубак і засынае; Кручкоў бярэ ў бок Альпенскага і кажа яму.)

Кручкоў. Ведаеш, што на цябе казаў Статкевіч?

Альпенскі. А што?

Кручкоў. Ён казаў, што ты не шляхціц.

Альпенскі. Што? Ён мяне так зневажае? Вось я-ж яму пакажу маё шляхецтва!

Кручкоў. Не пры мне, — як паеду, тагды з ім расправішся! *(Адыходзіцца, бярэ ў бок Статкевіча.)* Знаеш? Цябе Альпенскі аблаяў мужыком.

Статкевіч. Ён смеў назваць мяне мужыком?! Мне

сам Юры Кабылінскі падпісаў грамату,— дык я-ж на шкуры яго выпішу сваё шляхецтва! (*Шугаецца да Альпенскага і пачынаюць біцца*).

Лiпскi. Найяснейшая карона! Шляхта папілася і завялася біцца. Бойцеся бога, раздыміце, а то і з вас штраф будзе належыць!

Кручкоў. Не ка мне, не ка мне, — няхай у суд падаюць, тагды прыеду на следства! Бывайце здаровы! (*Выходзіць з Пісулькіным.*)

Ціхон. Віват, найяснейшая карона!!

Усе. (*Апрача тых, што б'юцца.*) Віват, найяснейшая карона!! (*Заслона апускаецца, пакідаючы наперадзе сцэны Куторгу; той прачынаецца.*)

Куторга. Што? Ужо разышліся? А там чутна і бойка! Добра прыпавесць кажа: пінска шляхта як нап'еццa, то напэўна падзярэцца. (*Да публікі.*) Ды вы ўжо, найяснейшыя панове, спаць хочаце? А што? Няпраўда? Дык:

№ 9

Найяснейшая публіка!
Прашу цябе, не дзівіся,
Бяда гэта невяліка,
Што мы крыху папіліся.
Няхай шчасная развязка
Пінскай шляхце ад вас будзе, —
Дайце брава, калі ласка,
Ды і з богам, добры людзі!





ЗАЛЁТЫ

СМЯХОТНАЯ ШТУКА ў 3-х ДЗЕЯХ.

(Напісана ў Люцынцэ 8-га снежня 1870 году)

АСОБЫ:

Ян Пачціўскі, маршалак.
Аляксандра Сакальніцкі, суддзя.
Адэля, яго дачка, 16-ці гадоў.
Адольф, сын Сакальніцкага, 12-ці гадоў.
Station Станіслаў Зацнеўскі, малады памешчык.
Антон Сабковіч, арэндатар.
Даміцэля, яго сястра.
Пятрук, парабак.
Гапон Барычка, селянін.
Акуліна, яго жонка.
Марыся, іх дачка.
Мордка, жыд, сталяр.
Ключ, войт.

Першая дзея адбываецца ў кватэры Сабковіча, другая — у лесе перад сялібай Барычкі, трэцяя — у доме Сакальніцкага.

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

З'ЯВА 1-ая

Сабковіч і Даміцэля

(Сцэна прадстаўляе невялічкі пакой, у каторым направа — два вакны, налева і прост — дзверы. З левай стараны — стол, на каторым Даміцэля прасуе (гладзіць) хустачку для брата. Сабковіч, зусім ужо апрануты і толькі без фрака, каторы вісіць на крэсле,— пакручваецца і ўзіраецца ў туалетавае люстэрка, а пасля бразгае грашыма ў кішэні і спявае.)

Сабковіч.

Маю грошы, маю я:
Мне ніхто тут не раўня;
Прад маёй машонкай поўнай
Гнецца роўны і няроўны.
Як ганяў скаціну ў лес,
Кожны чуць не з фігай лез,
А як стаў багат сягоння,
Б'юць паклон мне на паклоне.
Ці даўно там ясны пан
Дуўся, як парожны жбан,—
Знай, як лёкая, частуе,—
Цяпер лашчыцца, цалуе.
І паненкі, ці даўно,
Усе смяяліся ў вадно,—
Сёння, бач, глядзяць мілютка,
Бразну-дзын,— збягуцца хутка.
Пісар, войт, ці аканом
Называлі балванам,—
Як пачулі толькі грошы,
То знайшлі й розум харошы.
Хто маю хацінку знаў?—
След к ёй зеллем зарастаў;
Сёння-ж повен і дзядзінец,
А ўсе сцежкі — як гасцінец.

(Гаворыць.) Дык што-ж... ці-ж я не прыгожы хлапец? *(Круціцца па пакоі.)* Паўзірайся, сястрыца... Цяперака,

як прычаплю поўпэруку [1], мая Адэльця напэўна з радасцю пойдзе за мяне... дык што-ж...

Даміцэля. Ці не паспяшыўся, мой даражэнькі, называць яе сваёю, — не будзь такім пэўным, каб не ашукацца...

Сабковіч. Дык што-ж... або-ж я не маю грошай?..

Даміцэля. Мне здаецца, з дзяўчынай добрага роду і багатай на ўсё, трэба мець яшчэ нешта, апроч грошай.

Сабковіч. Цікавасць! Дык што-ж... чаго-ж гэта яшчэ патрэба?

Даміцэля. Перш-на-перш, мой даражэнькі, кавалер, што заляцаецца да паненкі, павінен быць таго самага стану, як і яна; — калі-ж ён з ніжэйшага стану, то павінен прынамсі мець славу вучонага і разумнага, — інакш той стан, да каторага належыць паненка, будзе крычаць, што гэта мезальянс [2] і адгаворыць не толькі бацькоў, але і паненку, калі-б ты нават ёй і падабаўся. Другое, — трэба, каб кавалер быў адукаваны, калі не лепш за паненку, дык і не горш, гэта дзеля таго, каб ёй не было сорамна за свайго мужа. Трэцяе, і самае важнае,— каб той, што заляцаецца, меў добрую славу ў людзей; а ты, мой брацейка, — даруй, што праўду скажу,— не можаш пахваліцца ні першым, ні другім, ні трэцім.

Сабковіч. Дык што-ж... цікавасць... Адным словам разабью ўсе твае наймудрэйшыя довады: маю грошы,— а грошы цяперака для ўсіх станаў надта ласая рэч. *(Стукаючы па кішэні, пяе.)*

Грошы ўсім кусочак ласы,
Хоць хто мае іх даволі,
Усё-ж к ім прэ, як да каўбасы,
Калі ўбача ў каго болей.
Вось ліхвяр [3], што кублы мае
Поўны золатам набіты,
Блізкіх, дальшых абірае,
Век працэнтамі не сыты.
А паны ясне-вяльможны,
Хоць дабра, зямлі шмат маюць,
Так жывуць неасцярожна:
У ліхвяроў дапазычаюць.
Ксёндз, поп, рабін, хоць набожны,
Усе ў здарэнню гэтым роўны:

---

[1] Поўпэрука — скажон. польск. — пэрука — парык.
[2] Няроўны шлюб.
[3] Растаўшчык, працэнтнік.

Любіць золата з іх кожны,
Гоне ў стан яно духоўны.
Любяць золата і суддзі:
Як хто ў іхні ўлезе краты,
Хай не дасць — віноўным будзе,
А як дасць — невінаваты.
Ліхвярамі суддзі нашы
І паны, і стан духоўны,
І дзяўчат дукат не страша:
Любяць золата ўсе роўна.

(Гаворыць.) Дык што-ж...

Даміцэля. Праўда. У цяперашніх цяжкіх часах шмат паненак, заплюшчыўшы вочы, пайшло-бы за багаццем, але шчасця і дабра ад гэтага няма чаго і спадзявацца: усё жыццё ваша атруцілася-бы сваркамі ды калатнёй. Панна Адэля не такая. Каб меў нават багацце Крэза [1], і тады-б яе да сябе не прынадзіў; яна шукае чагосьці іншага, большага за золата.

Сабковіч. Цікавасць!.. чаго-ж гэта?..

Даміцэля. Я табе ўжо казала аб гэтым і магу ў некалькіх словах сказаць яшчэ раз: добрай славы ў людзей, навукі, адукацыі і полеру [2], дзякуючы каторым ты не сароміў-бы таго стану, да каторага яна належыць.

Сабковіч. Э! пляцеш, мая даражэнькая. Дык што-ж... Каб я не меў розуму, то і грошай не сабраў-бы. Што датыча якогасьці тамака полеру, каторага быццам, як ты кажаш, мне бракуе, — яго старчыць [3] для мяне: усюдых патраплю вясці сябе не горш за якога лішне разумнага з пустымі кішэнямі,— дык што-ж... Ось, напрыклад, шумна ўходжу да панскай салі, поўнай гасцей, дык што-ж... прыбліжаюся да пані-гаспадыні, трымаючы левую руку ў кішэні, а праваю, як-бы не хочучы, цісну ёй ручку так — па-панску і кажу праз нос: коман ва, як здароўечка, як ідзе гаспадарка, і так далей,— цікавасць... Дык што-ж... пасля падыходжу да гаспадара, з каторым, як роўны з роўным, цалуюся; далей, усунуўшы ўжо абедзве рукі ў кішэні, і як-бы не хочучы, бразгаю сумысля ўсыпаным туды золатам, навокал з гары ўзіраюся і з павагаю... дык што-ж... ківаю галавою — адным ніжэй, другім менш нізка — паводля багацця і становішча іх,

---

[1] Апошні цар Лідзіі, старажытнай дзяржавы ў М. Азіі. Уладальнік вялікіх багаццяў. У пераносным сэнсе — багач.

[2] Бляску, лоску.

[3] Старчыць — скажон. польск. — выста́рчы — хопіць.

дык што-ж... Потым іду да паненак і, як-бы ненарокам, кідаю залатую манету на зямлю, і раблю гэта ведама тады, калі блізка, дык што-ж... лёкай круціцца; ён, падбегшы, падымае грошы і хоча мне аддаць,— тады я спакойна, арыстакратычна кажу: «Пакінь гэта сабе, даражэнькі», і... дык што-ж... Як-бы нічога не было, пачынаю з паненкамі... дык што-ж... жартаваць, бразгаючы ўсё золатам у кішэнях; вяду гутарку а пагодзе, апратках, хлапцох, ці аб нечым падобным, дык што-ж... А! а! ці ты ведаеш, сястрыца, што я ўжо і кантраданса[1] ўмею скакаць... Дрыгальскі мяне крыху падмуштраваў, толькі другая хвігура неяк нядобра ідзе. Паглядзі, мая даражэнькая, шак-жа-ж[2] ты шмат бачыла скокаў, дык што... дык можаш папраўдзе асудзіць... *(Пачынае скакаць і пяе.)*

Дуэт

Сабковіч.

Тра-ля-ля-ля, тра-ля-ля-ля! —
Стань ля боку, угледзься здаля
Да паставы[3], да натуры.

Даміцэля.

Чысты мех з мядзвежай скуры.

Сабковіч.

Дык што-ж... Суд крыху застрогі,
Глянь! Як поўзам ходзяць ногі,
Стан схілісты і павабны...

Даміцэля.

Ах, які-ж ты ўвесь нязграбны!

Сабковіч і Даміцэля *(разам)*.

Перабіра ты сярдзіта,
Кпіш без літасці — і квіта!
Мяне знаюць не такія,
Так скачу, як і другія.
Не да скокаў ты суджоны,
Да сахі і да бароны:
Ногі крывы, як кавёлы[4],
Значна, што з Смаргонскай школы.

---

[1] Старажытны французскі танец.
[2] Шак-жа-ж — скажон. польск — вшак-жэ — аднак-жа.
[3] Постаць, фігура.
[4] Кастылі.

(Скачучы, прыбліжаецца да дзвярэй, што знаходзяцца прост сцэны і, штурнуўшыся аб парабка Петрука, што ў гэты момант уходзіць, падае на зямлю.)

ЗЯВА II-я

Тыя самыя і П я т р у к - парабак

С а б к о в і ч.

Вось уцяў! аж цёмна ў воку;
Ах, чорт лысы ды шалёны! —
Стой тут. З мейсца ані кроку!

П я т р у к *(скрабучы галаву, нізка кланяецца).*
Нехай будзе пахвалёны!

С а б к о в і ч *(устаючы).*

Ехаць меўся ў важны госці, —
Гад звіхнуў нагу ў косці,
На манеры мо' быць страта.

Д а м і ц э л я.

Ра́джу, лепш пільнуйся хаты.
(Трое разам.)

С а б к о в і ч.

Дык не веру ў прачуванне,
З паваротам жджы шчаслівым:
Веру ў мілачкі каханне,
Бо ўсе з іх к рублям жычлівы.

Д а м і ц э л я.

Не вер золату, васпане,
Паварот мо' быць слязлівы;
Той кахання не дастане,
Хто адно глядзіць нажывы.

П я т р у к.

Даўно пас скацінку ў полю,
А цяпер пан над панамі.
Дай свінні рог, дурным — волю,
Свет павернуць ў верх нагамі.

С а б к о в і ч *(кажа).* Што, медзвяжонак! — Ці справіўся з інтарэсам, за каторым я цябе пасылаў?

П я т р у к. Кепска, паночак. Сказалі там у..., што гэта нячысты інтэрас.

С а б к о в і ч. Дурны! Колькі разоў казаў я табе, каб ты, адказываючы, казаў на мяне — ясны пане.

Пятрук. Эт, пано... хацеў сказаць: ясны пане; — я чалавек бывалы, зубы з'еў на дворнай службе,— і па Вільні не раз цягаўся; ото-ж часта мне здаралася памеж шляхты чуць гутарку, што ясне — згасне, а маспане — застане.

Сабковіч. Дык што... дык ты і ў Вільні быў. — Што-ж ты тамака бачыў цікавага?.. дык што... смешны ты з сваёй гутаркай.

Пятрук. Што, пано... хацеў сказаць: ясны пане... гаварыць нямашака нічога цікавага. Палацы амаль усе каменныя, вуліцы так вузкі, што нельга размінуцца; як сунуцца дзве хвурманкі, то хоць ты калом іх разнімай — вось як часам пан чаго загневаецца да зубы сашчэміць, так і яны з сабой сплятуцца. Людзі бегаюць, як падстрэленыя, адзін другога штурхае... Маўляў-бы хто, што яны за пільнай спяшаць работай, а яны так, здуру тольнкі з кута ў кут лётаюць да зубы скаляць. Праўда, бачыў я адно дзіва цікавае: бачыў, як французы муштруюцца;— эт! да і то,— як прыпомніў маладзенькі мае леты,— мэрам як-то калісь старэнькі дзядок мой, дай бог яму крулеўства нябеснае, каторы па ту пару, як я быў дзіцём, перакінуўся ўжо за сотню гадоў; бывала, вёў расказы на зімовых вечарніцах, то і гэта іх муштраванне выдалося мне кепствам.

Сабковіч. Дык што... што-ж вам дзядок твой расказваў?

Пятрук. Э!.. э!.. э! па... Ясны пане,— як засядзе, бывала, пры лучыне лапці плясці, а пачне вясці, з прэпрашэннем яснага пана, расказы, то мы ўсе, бывала, як тыя зайчыкі, калі часам пачуюць якісь шорах каля лугавіска, і вушы наставім, да і зубы вышчэрым, мэрам як наш курта, калі ўгледзіць жыда: — так цікава бывала вядзе расказы. Баш, ён быў не тутэйшы, а захожы із-пад Кіева; так вось распраўляе, бывала, якое было ў іх войска, аж міла слухаць. Бывала, стары як раздабрухаецца, а прыпомніць старыну, так вось кажа: «Гэй!.. гэй!.. брацікі, нямашака на свеце, як-то калісь, слаўнай памяці, загетманшчыны! Як баш — войска нашае сабярэцца ў кучу. Не знала яно, што то — «стой» і «не шавяліся». Бывала, пры Хмельніцкам атамане стоўпіцца пад ясным украінскім небам сіла казацкая, — палкі Чарнаморскі, Палтаўскі, Гуманскі, Граняўскі, Пяцігорскі і Каняўскі. Казакі ў шапках сівых з краснымі галавіцамі — вось мак,

цвітуць.Ураднікі на коніках фінцяць, сотнікі вусікі круцяць, а ассаулы[1] губы дуюць». Так, бывала, мудра расказуе, што і сцяміцца не змога.

Сабковіч. Ну, дык што... а ў Вільні што ты бачыў?

Пятрук. Эт!.. што бачыў, то не было чаму дзівіцца. Муштраваліся, здаецца, і дружна, вось арэх згрыз, да куды ім... Праўда, яны паўбіраўшыся, як дзедавы казакі, у шпанцэрках[2], але нашто ім папрышывалі хвосцікі з чырвонымі беражкамі — мэрам у шчыглікаў? Чэраз плечы перавешаны ў іх белы стрычкі[3], а на галовах такія шапкі, як макатры. Але-ж то мне было вельмі дзіўна, што на перадзе ў тых шапках вось галавешкі стырчэлі, на лбе якаясь у іх птушка із масендза[4] да з двумя галавамі — няведама якая: — ці сыч, ці сава, ці загуменная варона. Бог яе згадаў-бы. Ото-ж яны так стаялі ў кучы, рушніцы[5] паставіўшы ў казялкі, маўляў чумакі, калі на папасе саганчыкі з кашай над агнём вешаюць. Аж адным разам выязджае з завулка якісь старшы; як крыкнуў — «Гэй!» Так усе скочылі, схваціліс за рушніцы і сталі роўна, хоць ты нітку працягні. Гляджу я на старшага, — злез ён з каламажкі. Эт! — такі самы пранцуз, толькі брухатшы, чэраз плечы перавешана сіня стрычка, на грудзях навешана цацак і мендалей жыдоўскіх, так што ён выглядаў рабы, мэрам стракатая панская ялаўка. На галаве яго-то такая шапка, як заслонка ад печы. Чалавек якісь не тутэйшы, не рускай пароды, а з-за мора. Але не была-бы заморская штука — хоць старшы, да рукі меў крыху прыдоўгі: як стаяў гдзесь на кваце́ры, то падхваціў пявуна дый схаваў у шапку. Не сцяміў, дурны, што ён, хвост з шапкі выставіўшы, усё ім віляе. Як баш, падышоў бліжэй да пранцузаў, то адзін скочыў, вырваўшыся з грамады, маўляў з укропу: ляціць... ляціць... ляціць... і разпяўся, а пасля рушніцай — кіў, а яны — драг! Ён зноў — кіў, а пранцузы — драг! Так вось старшы і разгневаўся... падбег да грамады і крыкнуў: «З дарогі, жарабята!» А грамада на ўзгарду забарматала: «Галды-балды! галды-балды!» — мэрам індыкі, калі дзеці іх падражняць. Тут старшы, як вы-

---

[1] Есаулы.
[2] У куртках.
[3] Ленты, шаўковыя шнуры.
[4] З жоўтай медзі.
[5] Стрэльбы

хваціць сваю шаблю... Эт! ці то така, як была па-дзедаўскаму, за слаўнай памяці гетманшчыны. Вось, дыхтэр, капыстка [1], што бабы лямеш мяшаюць, спічка — пацукоў калоць; так ён, трымаючы такі ражончык у аднэй руцэ дзеля пастраху, а другую, прылажыўшы ка лбу — мэрам паказаць ім, што ў галаве ні крыхі розуму не маюць, — стаў іх лаяць, аж адзін, із кучы выскачыўшы, вось як чорт із балота, і тож, прылажыўшы руку ка лбу: «Уціхамірцеся, ваша міласць, кажа, та-ж і мы маем крыху тут алею; усё, што робім, то па хворме». Ото-ж ён скрыжатнуў зубамі са злосці, адышоў крыху і крыкнуў, а яны — драг! Ён зноў якоясь слаўцо выкінуў іза рта, а яны, усе да аднаго, рушніцы паставілі пры назе: — «Муштруйся, кажуць, сам, калі такі разумны!» Потым ён загаласіў працяжна, кажысь пастух у лесе рогам быдла наклікае; відна жаласна вельмі стаў іх прасіць, бо яны, злітаваўшыся над бедным, разам ад чабатоў да галавы — ча-ра-ах!.. Але потым чурым, да пэк ім! Стыдна, бачыш, і казаць — як крыкнуў старшы, так усе да аднаго правую руку за сябе і закінулі; зноў крыкнуў, а яны наперад руку падняслі да носа дый панюхалі. Пасля сталі набіваць стрэльбы; то-ж бог мя. Як раз набілі, то са дваццаць раз стрэлілі. Нарэшце ён ім дакучыў, відна, сваім муштраваннем то налева, то направа, то зноў налева,— што яны раптам пагналіся за ім. Ён-жа ўсё наперад, усё наперад чэша да чэша, боязна аглядаючыся, што-б часам грамада не дагнала. Калі-б я, або дзедавы казакі, то-б яго мігам нагналі, бо казакі смела па божай зямлі хадзіць могуць у шырокіх нагавіцах, што ў адну калошу трох маскалёў схаваў-бы, а ў іх былі нагавіцы, вось абцугамі панацяганы і да іх папрышываны якіясь языкі, так што і не змогуць смела ступаць, да ўсе, як буслы, ногі выцягваюць і пруцца за ім лаваю. Ужо блізка яго нагналі, аж з канца якісь там закрычаў: «Пакіньце гнацца за гэтым бачонкам, бо і жыды смяюцца!» — і праўда. Я сам бачыў, як на платах да на варотах начапляўшыся жыды смяяліся з таго муштравання. Но пасля ён, відаць, сцяміў, што стыдна быць такім баязкім, дый, сабраўшыся з духам, крыкнуў на ўсё горла. Грамада-жа маладзецкая, не спужаўшыся яго крыку, так вось дружна, за пазваленнем, адвярнулася к яму задам,

[1] Лапатка.

гады ён, страціўшы цярплівасць, плюнуў, махнуў рукой, сеў у сваю каламажку дый цягу даў. Але-ж то шальмоўская ўправа! Адзін конь усцяж аглядаецца, ці не гоніцца каторы; да куды ім,— змучаны, галодны, трубячы і барабанячы дзеля ахвоты, загаласілі на ўсё горла дый паразцягаліся па вуліцах, відна да жыдоў на кватэры.

Сабковіч. Дзякую табе, даражэнькі... насмяшыў ты сваёй гутаркай... Сястрыца, дай яму чарку гарэлкі, каб прамачыў горла. А цяперака да справы — дык што... Ці валоў ты замяніў?

Пятрук. Не, пано... ясны пане — пастух не прыступіў.

Сабковіч. Ты мусіць не даў яму рубля?

Пятрук. Гдзе там! — Я і другі яму суліў ад імені яснага пана, да, псяюха, вельмі цвёрды на сумленне; сказаў, што гэта і стыдна і брыдка абманваць. Кажа, прадаўшы валы па шэсцьдзесят рублёў кормныя, пасля замяніць іх худымі, — гэтакага кепства і жыд не зробіць, а па... цьфу! Прападай ты з яснасцю, усё забываю, а яснаму пану, кажа, за такую штуку бог у гаспадарцы не дасць спору. Я яму гэтак: вялікая бяда абшукаць жыда,— то-ж не хрышчоны. Ён-жа і не спазнае, бо і тыя рыжыя і гэтыя, капля ў каплю, схожыя — бяры два карбаванцы да аддай два кормныя, а места іх пастаў у гурме, каторыя я цяпер прыгнаў,— жыд не сцяміць, забярэ, якія знайдзе ў аборы. Гдзе там,— ён у другую дудку, баш, свішча. Кажа, што ці жыд, ці хрысціянін — усе людзі роўныя перад богам, а атуманіць ці таго, ці другога, асабліва па... яснаму пану,— сорамна і грэшна. Што было рабіць? Я вось, як тая сабака, падхмыліўшы хвост, як няпышны пан, пагнаў валы назад.

Даміцэля. Бачыш, Антосечка! Просты мужык, без прасветы, а якую даў табе маральную навуку. Ці не час ужо апаматацца і пакінуць уселякія махлярствы, ашуканствы, за каторыя і на гэтым свеце прад людзьмі і на тым прад богам прыдзецца парахавацца. Будзь пэўным, што шахраванне[1] будзе гладка схадзіць, пакуль гэтага будзе не праз меру.

Пятрук. Гэта, кажуць, паненачка, патуль жбан ваду носіць, пакуль не прарвецца вуха, а там...

Сабковіч. Маўчы!

[1]Круцельства, жульніцтва.

Пятрук. Ну... Маўчу!..

Сабковіч. Ты, сястра, выводзіш мяне з цярпення. Я выйшаў ужо з-пад апекі і не люблю, каб нехта, хоцьбы і сястра, мяшаўся ў мае справы... Ідзі лепш да сваёй гаспадаркі і не лезь туды, куды не трэба.

Даміцэля. Ай, брацейка! Глядзі, каб з часам не пашкадаваў, што не слухаў рады свайго прыяцеля, сястры. *(Пайшла, закрыўшы вочы хустачкай.)*

З'ЯВА III-я

Тыя самыя, апрыч Даміцэлі

Сабковіч. А ты, асёл, чаго яшчэ чакаеш? Ідзі ў гумно!..

Пятрук *(чухаючы галаву)*. Вось я да па... цьфу! — прападай ты з панам! Хацеў сказаць: да яснага пана, — маю просьбу.

Сабковіч. Дык чаго табе?.. *(Падыходзіць да акна.)*

Пятрук. Гэта-ж ужо позняя восень, зараз і зіма, а ў мяне няма кажуха. Прасіць, каб ясны пан даў мне кажух.

Сабковіч. Прыбліжся і глянь у акно — чыё тамака быдла на сенажаці,— дык што-ж...

Пятрук. Гэта Лубінскае!

Сабковіч. Ось будуць кажухі не толькі для цябе, а і для мяне нават — шак-жа-ж і я яшчэ не маю; а добра будзе ў зімку, устаўшы спазаранку, у цёплым кажусе абыйсці гаспадарку.

Пятрук. Як-жа гэта, ясны пане,— ці пан думае ў Лубінску купіць авечак і пашыць новыя кажухі? Да тамжа на сенажаці не відаць авечак і, здаецца, у Лубінскам дварэ зусім іх нямашака.

Сабковіч. Асёл!.. Пастарайся добра і будзем мець кажухі задарма. Вазьмі трох парабкоў, займі ўсё быдла ў хлеў. Сённека холадна і людзі прыйдуць напэўна прасіць аддаць заграбленае ў кажухох,— тады не аддавай быдла, пакуль не пакінуць іх быццам у заставу. А кажухі, папаўшы ў нашы рукі, так і застануцца,— гэта ўжо мая справа, дык што...

Пятрук. Па... Цьфу табе! Ясны пане! Яны-ж не на нашай, да на сваёй пасуць сенажаці. Каб хоць адна

штука перайшла граніцу, а то ўсё быдла ходзіць на Лубінскай.

Сабковіч. Дурны!.. дык што... зайдзіце ззаду лубінскім лесам і займіце, а калі-б хацелі перашкодзіць, дык пастухам задайце чосу, дык што... тамака пасуць малыя дзеці і не патрапяць вам перашкодзіць: не будзе вам шмат клопату — угледзеўшы вас, уцякуць.

Пятрук. Ці гэта будзе па-панску? Ці прыгожа цягацца да чужога дабра?..

Сабковіч. Хоць не прыгожа, але складна дастанем сабе задарма колькі кажухоў.

Пятрук. Кажуць старыя людзі, што чужое дабро не грэе.

Сабковіч. Супакойся! Каб толькі мяккае ды з воўны, а, напэўна, грэць будзе.

Пятрук. Які цяпер свет настаў, мой божа мілы! Як паны пачалі браць вельмі на розум да сляпіць разумныя ксёнжкі, то горш ад нехрышчоных сталі круціць ды муціць *(пяе)*:

Верх дном паставілі свет гэты!
Не так было ў даўны леты;
Як пачалі хітраваць, мудрыці,
То здуру сталі ўсе круціці.
Даўней усяк бога баяўся,
Дабра чужога, бач, чураўся, —
Цяпер стараюцца панята,
Калі-б пакрыўдзіць свайго брата.
А гдзе-ж сумленне — баязнь божа?
Быцце такое з разбоем схожа.
Пакіньце цнотай [1] шахраваці,
Панкі, лепш станьце працаваці!
Пры працы мысль людска свабодна,
Бо праца госпаду угодна
Шавец, што шылам зарабляе,
Спакойнае сумленне мае.

Сабковіч. Што гэта?.. Ты смееш павучаць мяне!..

Пятрук. Паночак... Цьфу ты, пропасць! — хацеў сказаць — ясны пане — то-ж ведама стара гутарка: хлеб еш, праўду рэж.

Сабковіч. Дык я табе пакажу гутарку, дык што... ідзі і рабі тое, што кажу, інакш дастанеш кіем.

Пятрук. Нечага казаць, на чыем вазку едзеш, таму

---

[1] Цнота (польск.) — добрачыннасць.

і песенькі спявай. Пайду грабіць бydла, але што будзе пасля...

Сабковіч. Дык што... не твая бяда, ідзі! *(Пятрук пайшоў.)*

З'ЯВА IV-я

Сабковіч *(адзін)*

Сабковіч. Усе кажуць, што я жыву людскою крыўдай,— дурні! Ось у тым і розум, гэта і штука, каб умець выкарыстаць абмылкі і нікемкасць другіх. А сумленне? *(Думае.)* Глупства сумленне!

Дзе ні кінь ад краю к краю
Будзь сумленным — кожны бае.
Ну, і ўсё брахня на свеце, —
Ў губе — цнота, ў сэрцы — смеце.
Вось багач гавора з вамі,
Ўсіх багаціць ён славамі,
А ту-ж збоку, як не знае,
Што хтось з голаду канае.
Ваякі адвагу маюць,
Сябе самі выслаўляюць,
А як прыдзе да трывогі,
Дык наўцёкі, — дай бог ногі!
Ксёндз ці бацюшка вялебны
Вучыць: грошы не патрэбны,
А ў хрысціны ці ў хаўтуры
Самі ласы к братняй скуры
Шэпча «Войча наш» дэвотка [1],
Для сірот пры ёй работка,
Спавядаецца са скрухай,
А ўсіх чэрне ўсім на вуха.
Маладзіцу вам пакажуць, —
Жонка верная — ўсе скажуць
Мужу міласць прысягае,
А хлапцам так і міргае.
Глянь, — дзіцё яшчэ дзяўчына,
Быццам жартаў, хоць нявінных,
Ані знае, ані чуе,
А ў кутку хлапцоў цалуе.
Грэх вылазе ў хлопца з міны
А ўдаецца да дзяўчыны,
Аб каханні байкі бае,
Аб пасагу-ж толькі дбае.
Гэтак наша пакаленне,
Нібы хваліцца сумленнем,
Хоць таго ўжо астаткі
Уцяклі даўно да Вяткі.

[1] Ханжа́, святоша, багамолка.

(Кажа.) Дык што... дурны той, хто гоніцца за сумленнем, калі яно пакінула нас і ўцякло на край свету. Дык што... Золата — гэта ўсё. Хто мае яго, той патрапіць нават перацягнуць на сваю старану сумленне... Але час ужо ехаць да маёй найдаражэйшай. *(Прычапляе поўпэ-руку на галаве.)* Дык што... Сённека, нарэшце, канец выясніцца мая справа. Пры такіх яе дастатках, асаб-ліва матэрыяльных, я, напэўна, буду шчаслівым з ёю. Папраўдзе, на што мне здаўся яе пасаг? Але ўсё-ж такі дзесяць тысячак — гэта грошы, і ніколі не зашкодзіць павялічыць імі тое, што я сабраў. *(Хоча ісці ўжо.)* Але што гэта тамака зноў за гоман? Сённека мяне замучаць начыста ўсялякімі справамі. *(Сеў.)*

З'ЯВА V-я

Сабковіч і Мордка *(сталяр)*

Мордка *(кланяючыся)*. Добры дзень пану, — ны! А што будзе з намі?..

Сабковіч. Дык што... што мае быць? Пачынай строіць свіран, а тады атрымаеш свой задатак і за работу — дык што...

Мордка. Хас ду гегэрт [1], — цікавасць! Як-жа строіць, калі пан пры ўгаворы патрабаваў цаго інсага, а цяперака, калі я, дзеля пэўнасці, каб каго інсага не ўзяў да працы, даў сэсць рублёў задатак, пан ставіць мне куды цязэйсыя варункі. Ны... агроуль [2] — гэтакім парадкам я і да паловы работа даедзе, а праем усё, колькі ўгаварыўся.

Сабковіч. Гэта ўжо тваё дзела; прападуць шэсць рублёў, калі не возьмешся за работу — дык што...

Мордка. Ны!.. цікавасць... Як-жа да яе брацца, калі мне будзе вялікая крыўда.

Сабковіч. Задатак твой прападзе, а я вазьму другога майстра, дык што...

Мордка. Гівалт! Сакзэс мовы не было аб такой работа, якая пан цяперака мне дае...

Сабковіч. А ці маеш, пархуць, пісаны ўгавор?

Мордка. Ны!.. на сто ён, для якога глупства, ці не досі панскае слова, — агроуль.

Сабковіч. Дык што... слова — вецер, а распіска

[1] Ці чуеш ты.
[2] Страх.

гэта грунт, мой даражэнькі; дурань верыць на слова, а разумны карыстае з таго, дык што... Ось я ўжо трэцяга такога ашукаў і зарабіў гэткім парадкам дваццаць рублёў. Яшчэ злаўлю так са двух і свіран мне нічога не будзе стоіць.

Мордка. А ці гэта будзе па-панску — беднага майстроў асуківаць — хас ду гегэрт?

Сабковіч. Досі ўжо, мой даражэнькі, шахраваць вашаму брату, цяперака на нас прыйшоў чарод двойчы адплаціць вам, — дык што...

Мордка *(сціхаючы)*. Цікавасць, да цаго дайсло! *(Зноў цмокае.)* Мусіць хутка будзе канец свету. *(Пяе):*

Ляхтірыдзі-бам!
Ляхтірыдзі-бум!
Ляхтірыдзі-ліхтірыдзі
Бім-бам-бум...

Уй! хапун свет гэты схопе.
Мэсыяша недалёка,
Калі пан жыдка так кропе
Акпіванствам сперад, збока.
Меў калісь пан «гунур слова»,
Сённі ўжо грызмоль цыдулі [1],
Ды ў суд даўшы рыхт на нова,
Мах глыбока ві шкатулі.

Ляхтірыдзі-бам!
Ляхтірыдзі-бум!
Ны!.. сто-за будзе?..
Ляхтірыдзі-ліхтірыдзі
Бім-бам-бум.

Ны, не толькі слова схваце,
Але горс ясцэ падладзе,
І пімалу не спазнаці
Ад зыдка цыдулю ўкрадзе.

Ай вэй! Сто за гандэль гэткі,
Калі так змудрэлі паны,
Хіба гэхэр, кіндэр-дзеткі
Гоц да земляў абецаны.

Ляхтірыдзі-бам!
Ляхтірыдзі-бум!
Ляхтірыдзі-ліхтірыдзі
Бім-бам-бум.

(Кажа):

Ны!.. сто-за будзе?..

---

[1] Пішы пісулькі (у іранічным сэнсе).

Сабковіч. Дык што... што будзе? Ось, калі не возьмешся за работу, твае шэсць рублёў фарфал[1], дык што...

Мордка *(энергічна)*. Хай гэта мая ўбогая і крывавая праца застанецца пану на хаўтуры. Будзь пан здароў! *(Пайшоў.)*

Сабковіч *(услед за ім)*. Ах ты, шахрай! пархаты жыд! Ён яшчэ клясці мяне будзе!.. дык што... Але чаго-ж я злую?.. Трэба быць справядлівым, хай гэты бедак пацешыцца за свае грошы хоць кляцьбой, — дык што... А цяперака ў дарогу. Гэй! ёсць тамака хто?

З'ЯВА VI-я

Сабковіч і Марыся

Сабковіч. А! ты яшчэ тут? Добра, прыбяры тутака ў пакоі, вынясі стол і можаш сабе збірацца да бацькоў. Якраз учора скончыўся год тваё службы ў мяне, — дык што...

Марыся. А заплату, — ці ад пана, ці ад паненкі адбяру? Я-ж цэлы год ні гроша ад пана не мела.

Сабковіч. Праўда, праўда, мая даражэнькая, дык што... Прыбліжся і паслухай: трэба нам яшчэ парахавацца *(Сеўшы, вымае з бумажніка картачку і чытае.)* Паступіла ты да мяне 17 траўня, — дык што...

Марыся. Але!

Сабковіч. І згадзілася за 18 рублёў у год.

Марыся. Так, паночак!

Сабковіч. Не сто раз казаў я вам называць мяне ясным панам, — дык што...

Марыся. Так, ясны пане!

Сабковіч. 18 кастрычніка ты захварэла і праляжала тры тыдні, — дык што...

Марыся. Бо па... бо ясны пан не даў, вэдле[2] ўмовы, кажуха, — я празябла і захварэла.

Сабковіч. Фі! мая даражэнькая, грэх так лгаць, дык што... Цёпла было, як улетку, і ты захварэла ў самы гарачы рабочы час. Я быў змушаны наняць на тваё мейсца падзёншчыцу і плаціў я ёй двузлоты ў дзень... За тры тыдні гэта выйдзе шэсць рублёў трыццаць капеек. А дзеля таго, што ты праз тры тыдні нічога не рабіла,

---

[1] Прапалі.
[2] Паводле.

ляжала, ела дарма хлеб і нямала клопату рабіла маёй сястрэ, — я табе рахую яшчэ па трыццаць капеек у дзень: — разам гэта будзе дванаццаць рублёў трыццаць капеек, дык што... Я абмыліўся, — не трыццаць, а шэсцьдзесят капеек. Цяперака далей — дык што... памятаеш, як у верасні быдла патаптала мне дзесяць град капусты — за тое, што вы не пільнавалі быдла, я налажыў на ўсіх вас па тры рублі штрафу, — дык што...

Марыся. Але-ж, ясны пане, быдла належыць да пастуха.

Сабковіч. Ціха! — дык што... маўчы і слухай. Я заўсёды старых прытрымваўся законаў — шак-жа-ж і ў вас у канцэлярыі ўся грамада адвячае за аднаго. Дык ось што... за капусту тры рублі штрафу. Трэцце: — на каляды, памятаеш — прасілася на два дні да хворай маткі, дык што... я маю мяккае сэрца, пазволіў табе пайсці, а ты, заместа двох, прасядзела тамака шэсць дзён. Дык што... сама прыстанеш на гэта, што за чатыры дні справядліва будзе адрахаваць табе найменш па дваццаць капеек, — дык што... гэта будзе рубель; сама бачыш, які я справядлівы... Далей, за тое, што ты прыйшла на чатыры дні пазней, як трэба, — два рублі. Дык што... усягона-ўсё выходзіць: восемнаццаць рублёў шэсцьдзесят капеек, але я, маючы на ўвазе тваю шчырую службу, дарую табе гэтыя шэсцьдзесят капеек... дык што...

Марыся. Паночак, ясны пане! Ці-ж я цэлы год дарма працавала?

Сабковіч. Дык што... шак-жа-ж сама чула, мая даражэнькая, што ні за што я табе шмат не палічыў.

Марыся. Не, гэтак не будзе, — я за сваю крыўду падам да пасрэдніка жалабу.

Сабковіч. Што? Ты мяне страшыць будзеш! Пісьні толькі — ураз-жа дам знаць, што ты мяне абакрала. Мусіць памятаеш, як я, на трэці дзень тваёй службы ў мяне, паслаў цябе шукаць паненку ў пакоях на гары; не даждаўшыся, сам пайшоў і бачыў, як ты выходзіла з пакою, у каторым я трымаю свае грошы. Хіба ты не шукаючы сястры туды заходзіла, бо яна тамака ніколі не бывае, дык што...

Марыся. Па... ясны пане! Ці гэта па-хрысціянску — крыўдзіць так бедную дзяўчыну? Паслаў пан да пакою шукаць паненкі, — я, шукаючы ўсюды, заглянула і да таго пакою; то-ж я не ведала, ці ёсць тамака якія грошы,

6*

ці няма. У пакой я не ўходзіла, бо як угледзела, што там на стале ляжаць грошы, то, стараніўшыся, ужо не пакідала дзвярэй, чакаючы, каб ці пан, ці паненка прышлі. Чаму-ж пан тады не казаў мяне абшукаць, а цяпер так крыўдзіш?!

Сабковіч. Дык што... не маю і часу і ахвоты гутарку з табой разводзіць. Прыбяры ў пакоі, здай паненцы начынне і ідзі сабе з богам, а калі пісьнеш, што я табе не заплаціў, ураз-жа дам знаць, што мяне абакрала, і ўсе будуць пальцамі на цябе паказываць, дык што... *(Пайшоў.)*

З'ЯВА VII-я

Марыся *(адна)*

Марыся. Мой божачка міленькі! Служыла я ў паноў, да нігдзе мне такой крыўды і такой вялікай ганьбы не давялося сустрэць. Усе паны былі добрыя, адзін толькі нашоўся круцель. *(Плача.)* Няхай-жа слёзы мае падуць на яго душу. Што я цяпер буду рабіць? Спытаюць бацька, маці — многа цераз год зарабіла? *(Малая пауза.)* Ды ці мая-ж у тым віна? Ведала-ж я, бяздольная, што натраплю на такога круцеля? А як чыста мая душа, так смела раскажу бацьком маю крыўду, — яны ўймуцца за сваю ядыначку і да пасрэдніка пададуць жалабу.

З'ЯВА VIII-я

Марыся і Пятрук

Пятрук *(усунуўшы галаву ў дзверы)*. А ці паненкі тут няма?

Марыся. Бачыш, што нямашака.

Пятрук *(блізка падышоўшы да Марысі)*. Што ты, мая ягадка, так надулася, вось пузыр валовы? *(Падскочыўшы яшчэ бліжэй да яе, абыймае яе і хоча пацалаваць, а яна адпіхаіць яго, кажучы: «Адчапіся!» — тады ён весяла пяе)*:

Чаго лезеш ка мне? Я-ж табе не роўня.
Ты шавец — капылец[1], а я — бандароўна!

Марыся. Адчапіся! *(Б'е яго кулаком па карку.)* Добра табе весяліцца, калі нішто не рупіць; я-ж вот служыла цэлы год і зарабіла хвігу.

---

[1] Капыл, шавецкая калодка.

Пятрук. Альбо што?

Марыся. Палічыў, паганец, жыдоўскім манерам,— то якіясь штрапы, то маю хваробу, — так што я асталася яму вінна шэсцьдзесят капеек.

Пятрук. А паганец, а нехрышчоная сабака! А яшчэ кажа сябе зваць ясным панам. Яго, анцыпара [1], цёмным, нячыстым маніць трэба. Не тужы, мая галубка! Ты павернеш да бацькоў, будзеш выглядаць мяне. Не раз, таскуючы ды выхіляючыся чэраз ваконца, заспяваеш:

У агародзе майран [2] родзіць,
Да Марысі пан Ян ходзіць.
Радзі, радзі, майраначка,
Хадзі, хадзі, мой Яначка!

А ты места Янaчкі заспяваешь — Петручок, — не праўда-ж? *(Заляцаецца да яе.)*

Марыся. Ідзі ты! *(Адпіхае яго.)*

Пятрук. Як ні шарашыся, да я ведаю добра, што я табе па сэрцы; ты-б рада была і зараз заспяваць:

Прыедзе ка мне — рада буду,
Я з спадніцы зраблю буду.
Нашмаруеш дзёгцем кола,
Дый паедзем да касцёла.

Марыся. Нечага запірацца, — можа-б і рада была, да калі ведаю добра, што бацькі не прыстануць: яны-ж пусцілі гэты год на службу, каб зарабіла сабе на выправу дзеля таго, што хочуць мяне аддаць у хату багатага, хоць старога ўжо, Апанаса Губара. Казалі, што ён мае пару коней, дзве каровы, два валы да і свіран не пусты і ў гарудах не стоўпіцца.

Пятрук. Ах ты, гадзіна! На пальцах, бач, ужо палічыла, што Панас мае. Дык гэта так? Новае сітка на калочку вешаеш, а старае пад лаву кідаеш? А знаеш: — стары друг лепш за новых двух. Нічога з таго не будзе. Я цябе не на жарты палюбіў, — хоць-бы цэлы свет прышлося дагары нагамі перавярнуць, то ўсё-такі з табою ажанюся. Ну, ведама, калі ты будзеш не ад таго. Панас — стары хрэн, якое табе жыццё з ім будзе? Я-ж малады, працавіты, статэчны, да гарэлкі не гад, — цябе-ж, мая зязюлька, так мілую, што як цень за табою цэлы век-бы цягаўся. *(Спявае.)*

---

[1] Чорт (люцыфер).
[2] Трава.

Жаваранак ў полі звоніць,
За Марысяй Пятрук гоніць;
Хлапец відны, маляваны,
Душой, сэрцам ёй адданы.

А што, мо' я хлушу? Пацалуй-жа мяне за тое...*(Падбліжаецца да яе, а яна адпіхае.)*

Марыся. Пачакай крыху! Як павянчаемся, тады цябе пацалую, — цяпер-жа не йдзе. Бог будзе гневацца, і ў гаспадарцы нам не пашанцуе.

Пятрук. Э-э-э! Тады я цябе і прасіць не стану; цікунка, быццам саромяецца, а ведаю добра, што так-бы і кінулася на шыю. *(Пяе.)*

Да калі-ж ты бандар, набі-ж ты мне бочку,
А я цябе пацалую у цёмным куточку.

Марыся. Да годзе ўжо, годзе языком малоць! Мне трэба ісці да бацькоў *(уздыхае)*, а ты тут, з другімі дзяўчатамі цягаючыся па вечарынках, мяне бедную забудзеш.

Пятрук. Бог мяне пакарай, калі я зараз, як ты нас пакінеш, не падзякую за службу. Няхай анцыпар і мне не плаціць; я, хваліць бога, — у добрых паноў служыў, накапіў сабе пяцьдзесят карбаваных, — маю чым гаспадарку запамагчы. Пайду да цябе ў прымакі і зажывём па-божаму.

Дуэт

Пятрук.

Пойдзеш адсюль — не забуду,
У прымы к табе скора буду;
Станем шчыра працаваць,
А шчырэй цябе кахаць.

Марыся.

Панас са мной не дасць рады,
Буду чакаць за Каляды,
Бо мой мілы Пятрук —
Гэта сталы дзяцюк.

Пятрук.

Так мяне моцна кахаеш,
То, напэўня, прычакаеш,
Пераможам бацькоў дур,
Дый зажывом чэраз-чур.

Марыся.

Як бацькі захочуць мусіць,
Я не стану вельмі трусіць,
Загалашу са ўсіх сіл —
Апанас-то мне не міл!

Марыся і Пятрук *(разам)*.

Як бацькі нам сваю волю
Скажуць, то мы нашу долю
Богу ручым; ён місцюк [1]
Збавіць нас з тых цяжкіх мук.

Марыся. Мы тут загаварыліся, а мне пара ўжо ў дарогу. Памажы ўпратаць пакой, а там пайду з паненкай папрашчаюся.

Пятрук. Ці-ж ты мяне на прашчанне не пацалуеш? *(Падбліжаецца да яе.)*

Марыся *(стыдліва)*. Да калі-ж я саромлюся...

Пятрук. Чаго? Чы-ж ты не мая нявеста? Дзіўныя гэтыя дзяўчаты! Перад вянцом сароміяцца сваіх жаніхоў цалаваць, а па шлюбе, то і дзецюкоў рады.

Марыся *(даганяючы Петрука, каторы ўцякае)*. Ах ты, паганец! Будзь пэўны, што я нікога не пацалую!

Пятрук. А мяне...

Марыся. Ну... тагды — па шлюбе... дзела другое; тагды па закону боскаму я павінна цябе слухаць.

Пятрук. Паслухай-жа цяпер, мая ягадка!

Марыся. Боязна, мой Петручок. Часам хто ўгледзіць. *(Углядаецца на ўсе бакі.)*

Пятрук. Няма нікога ў пакоях, а паненка пашла да кухні. Ну... *(Падсунуўшыся блізка да яе, спявае.)*

Сплюшчы вочы, а так... скора
Пацалуй, мая сікора [2].

Марыся. Што рабіць, — ты не адчэпішся, пакуль не пацалую. *(Цалуе яго ды, адскочыўшы, закрывае вочы хвартухом.)*

Пятрук *(падскакваючы, — пяе)*. А я цябе пацалую ў цёмным куточку!..

Марыся *(даганяючы яго, — б'е)*. Баш, паганец, яшчэ смяецца! Бярыся за стол да вынесем яго ў першы пакой. *(Ачышчаючы сцэну, выходзяць. Здалёку чуцен спеў Петрука: «А я цябе пацалую...».)*

(Заслона.)

---

[1] Майстар, мастак.
[2] Сініца.

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

(Сцэна прадстаўляе бераг лесу: у глыбі відаць вёску; налева — багаты двор, а направа, каля лесу, таксама ў глыбі сцэны, мужычая хата. З-за дрэў відаць, высунутыя да паловы, калёсы, на каторых спіць Гапон Барычка, звесіўшы галаву; каля яго спіць, седзячы, апёршы галаву ў луку калёс, яго жонка Куліна. Выходзіць з двара Пятрук з кароткай люлькай і ў задуме гаворыць.)

З'ЯВА І-я

Пятрук *(адзін)*

Пятрук. Ледзь адпрог коні, так зараз выбег са двара, штоб пабачыцца з каханай Марысяй. Пан у залёты, і фурман чэраз плоты. Ну, ужо гэтаму пану, то, пэўня, служыць пякельная сіла: што толькі здумае, то зараз і збудзецца. Выязджаючы з дому бедаваў, што на трох канёх гоніць у залёты; глядзі ты, — ці даехалі мы да Машанскай карчмы, аж якісь жыд ляціць на каламажцы, а обак тут-жа прывязана кабыла прыгожанькая, аж міла на яе палюбавацца, — ножкамі перабірае — вось паненка ў танцы, — пырскае весяла, шыю ў дугу сагнуўшы. Пан аж казаў прыстаці, штоб падзівіцца хараства. Пытае жыда, чы не прадасць. А паганцу так і падавай. Слова за словам — старгаваліся пятнаццаць рублёў. Гэта-ж рэч нячуваная! Я ад слова даў-бы за яе тройчы пятнаццаць да і яшчэ дзесятак дабавіў-бы. Здаецца толькі, ці не крадзеная, што так за нішто амаль уступіў. Пэўня і пан тое спазнаў, бо адразу засуліў малую цану, а жыд, псяюха, і згадзіўся. Тут мяне пан скарэй па хамут і пастронкі конна дадому пагнаў, а сам астаўся чакаць

у Машанскай карчме; і аж душа расла, як мы чацвярнёй сюды пад'ехалі пад ганак. *(Думае.)* Цьфу ты, пропасць! Здаецца я гэту клячу гдзесь бачыў. Гнедзенькая з белай латкай на лбе... так-жа белакапыта. Ну, вось... аніяк не прыпомню, а яна мне знаёмая... *(Падыходзіць да калёс і, агледзеўшы сплючых, спыняецца здзіўлены.)* А-а-а! Гэта што за дзіва? Бацькі Марысі... Які дур на іх напаў, што падкацілі пад лес калёсы ды, улёгшыся на іх, паснулі? А-а... *(Стукнуўшы рукой у галаву.)* Пачакай! Ці не ў іх я толькі бачыў капля ў каплю схожую кабылу? Здаецца так... так, так... Цяпер сцяміў. Куліна прасыпаецца; схаваюся за дрэва да паслухаю, які чорт іх сюды загнаў. *(Хаваецца.)*

З'ЯВА II-я

Гапон і Куліна

Куліна *(пацягваецца, пазяваючы, праціpae вочы; чухаецца; аглядаецца на ўсе староны, спуджаная; саскаквае з калёс, заглядае ў глыб лесу, а пасля будзіць мужа).*

Дзед, дзед, дзед, дзед!
А кабылкі нашай нет!

Гапон *(у тым часе, як яна пяе, злазіць з калёс і, аглядаючыся на ўсе бакі, адказвае).*

Ці ты, баба, ашалела,
Гдзе-ж ты кабылку падзела? —
Ты-ж наперадзе сядзела, —
Дык навошта-ж ты глядзела?
Што-ж перад носам мела?
Што маўчыш, — чы асавела?
Гавары, каб ты хварэла!
Чаго, гадзюка, збядзела,
Вось як-бы сем дзён не ела —
Блёкату нажвацца ўспела.
З чаго-ж ты так адурэла?

Куліна.

То-ж ты, Гапонка, мужчына,
К табе належыць скаціна.
Мая-ж толькі віна цэла,
Што наперадзе сядзела.
І ты-ж сядзеў на калёсах,
Нос твой быў аж пры атосах;
Відаць, мы абое спалі,
Як у нас кабылку кралі.

Досыць з мяне таго стала,
Што паміж пнёў кіравала,
А як пасеку мінула,
Вось і я крыху заснула.

Так за што-жа мяне лаеш?
Чы-ж прыгаворкі не знаеш?
Не вер у свеце нікому:
Каню ў полі, жонцы ў дому;

Бо хто толькі жонцы верыць,
Той як сітам ваду мерыць.

Гапон.

Глядзі, каб была скаціна;
Будзе ў рабоце дубіна.
Ты-ж наперадзе сядзела,
Так навошта-ж ты глядзела?
Вось як вярнуся да дому,
Мушу ісці к аканому.

Ён там крыкне: «Ах ты, гадзе!»
І кулака ў вуха ўсадзе, —
І будуць розгі ў рабоце,
Мо' а дзіця асіроце.

Скажа: «Душу чорту прадай,
За кабылку грошы аддай».
А тут, баш, — душа такая,
Што чорт яе не прымае,
Бо да таго наш пан прыгожы,
Што душу ў банк заложыў;
І чорт, відаць, гэта знае,
Так душ нашых не купляе.
Цяпер смерць — пацеха цэла.
Ці ты, баба, ашалела?
Гдзе ты кабылку падзела?
Ты-ж наперадзе сядзела,
Так навошта-ж ты глядзела?
Як вазіў я ў места дровы,
Усякі раз быў грош гатовы;
Усяго я меў здаволі;
Лыкаў, селядцоў і солі.

Гапон і Куліна *(разам)*.

Як прапала кабыла,
Так ты мяне пагубіла,
Так ты мяне суздром з'ела.
Ці ты, баба, ашалела, —
Гдзе ты кабылку падзела?
Ці прыгаворкі ты не знаеш?
Не вер у свеце нікому:
Каню ў полі, жонцы ў дому,
Бо хто толькі жонцы верыць,
Той як сітам ваду мерыць.

Куліна. Паглядзі толькі, — то-ж мы амаль да самай хаты даехалі. Відна тутка скацінка астанавілася травы скубсці, а як гэта сваволньіца Марыся ўгледзіла, што мы спімо на калёсах, пэўна з парабкам ціха адпраглі клячку і завялі яе ў хлеў. Зазаву толька Марысю — абачым, што ты крычаў на мяне несправядліва. *(Падыходзіць пад хату і кліча:)* Марыся! го, Марыся!..

З'ЯВА III-я

Тыя самыя і Марыся

Марыся *(выбягаючы з хаты)*. Хваліце бога, — вось і бацькоў дачакала. Як можна было так доўга сядзець у месце? Маці казала, што к абеду вернецца, а тут ужо і вечар на дварэ *(Падышоўшы бліжэй.)* А гэта што, — гдзе кабыла? Да на чом-ж бацькі прыехалі?

Гапон. Бачыш, дачушка, — едучы, мы абое паснулі і самі не сцямім, як тутака апынуліся. Ці-ж вы з парабкам не выпраглі кабылы?

Марыся. Парабак у лесе дровы сячэ, а я і ў вочы не бачыла кабылкі!

Гапон. Ах, доля-ж наша горкая! Відна, як мы крэпка паснулі, злодзеі адпраглі скацінку; трэба папрасіць каня ў суседа Ігната і гнацца.

Куліна. Ці ты адурэў, ці што? Куды ты пагонішся? Для цябе дзесяць дарог, а для злодзея адна.

Гапон. Да няўжо-ж, рукі сашчаміўшы, тут стаяць да галасіць? Гэта-ж цэлае маё багацтва. Добра мне казаў кум Тодар: «Не купляй ад аканома скацінкі, — рукой не пойдзе, на крадзеным, баш, аўсе ўскормлена»; вось і праўда. А тут яшчэ абяцаў аканому на гэтым тыдні аднесці рэшту грошы, недаплачаныя за кабылку. Што я, бяздольны, зраблю?..

З'ЯВА IV-я

Тыя самыя і Пятрук

Пятрук *(выходзіць з-за дрэў)*. Хай будзе пахвалёны!

Гапон. На векі векаў.

Марыся. Ах! *(Спусціўшы вочы, нязначна ўзіраецца на Петрука і грозіць яму пальцам.)*

Пятрук. Добры дзень, бацька Гапон! Добры дзень, маці Куліна, добры дзень, Марыся! (*Кожнага цалуе ў руку.*) Якая тут у вас вазня?

Гапон. Баш, мы з кабетай ехалі ранкам з места ды на калёсах паснулі. Панас, — няхай яму дабро, — сваім гашчэннем амарочыў нам галовы, дык вось прыгода сталася: пад самым домам злодзей выпраг кабылку. А ты, Петручок, — што ты ў нас робіш, — пэўна за Марысяй прыцягся? Кепска, што для дзяўчат кідаеш службу. То-ж нішто з гэтага не будзе, — я ўжо Марысю абяцаў Панасу. Ён, бач, мне дакляраваў пазычыць трыццаць рублёў даплаціць аканому за кабылку. Ой, горкая-ж мая долечка! Гдзе-ж я адшукаю яе?..

Пятрук. Бацька Гапоне, не прагневайся да паслухай мяне з увагай. Я хоць яшчэ і не стары да пацягаўся па божым свеце здаволі; быў і на кані і пад канём. Ой, не з аднэй печкі прышлося мне на долю хлеб спажываць. У вас адно дзіцятка, — гэта, кажуць, як вока ў лбе. То-ж калі вы яе адпусціце ў чужую хату ды яшчэ да мужыка не па сэрцы, то бедная зязюлька, таскуючы па бацькох, гатова і замерці. А вы-ж тут без яе ці будзеце вясёлы? Да і хату хто паддзержыць, то-ж не маеце дзецюка... Яна-ж, бедная, будзьце пэўны, за Панасам не нажывецца, — таска без пары звядзе яе ў магілу; тады чыя-ж рука на старасці прымкне вашы вочы? Хто на магілках памяне душачкі вашы?..

Куліна (*плачучы*). Праўда, праўда, мой Петручок! Я не сто раз тое казала, да на ліха вельмі ўпарты. (*Марыся плача, закрыўшы вочы хвартушком.*)

Пятрук. Як казёл у капусце.

Гапон. Бачыш, мой Петручок, ён пазычае мне трыццаць рублёў.

Пятрук. Паслухайце-ж. Я лепшую падам раду; нараю вам такога, што і дачушкі вашае не вывядзе з дому; места трыццаці — пяцьдзесят рублёў, і то не пазычыць, а так дасць вам на запамогу гаспадаркі. Да што яшчэ важней, — скацінку вашу адшукае, а вы ўзаем вазьміце яго к дачцэ ў прымакі. Ці гэтак складна будзе?

Гапон. Да мой-жа ты лебядзька, нарай-жа ты нам гэткага дабрадзея!..

Куліна. Штоб толькі Марыся не чуралася, а то яна, бедная, за Панаса ўжо выплакала зрэнкі.

Марыся. Калі не за Панаса і пры бацькох астануся, то ўжо і плакаць не буду.

Пятрук. Ага!..

> Спазнала галубка, скуль самец буркуе,
> Тужыць перастала, ручнікі гатуе.

Марыся. Паганец ты, без кепікаў та-ж ні мінуты ладам не пагаворыш! *(Б'е яго, — ён адскаквае.)*

Гапон. Што гэга ты добрага чалавека кулакамі частуеш?

Пятрук. Нічога, ойчэ Гапоне, ведаеце прыпавесць: хто каго любіць, той таго чубіць. Ото-ж сужоны, каторага вам раю, — гэта я сам, а калі ваша ласка будзе прыняць мяне ў прымакі к Марысі і паблагаславіць нас, — чаго і яна вельмі хоча, хаця дзеля сарамлівасці быццам чураецца, — то наперад вазьміце ад мяне пяцьдзесят рублёў, з іх трыццаць сягоння-ж аднясіце аканому.

Гапон. А як-жа з кабылкай будзе?

Пятрук. Дзеля кабылкі вось што выкрываецца: як вы на калёсах паснулі, а яна прыстала, — жыд, якісь канакрад, ціханька адпрог, а сустрэўшы нас сягоння па палудні, — пусціўся з маім панам у торг; слова за словам, кабылка за пятнаццаць рублёў перайшла к нам, а цяпер у стайні нашага двара авёс з другімі коньмі спакойна спажывае.

Гапон. Ці-ж твой пан не сцяміў, што яна крадзеная, — асабліва, што нехрысць так танна яе ўступіў?

Пятрук. Мой пан лепш любіць купляць крадзенае, бо кепствам можна выкруціцца. Ото-ж, ойчэ Гапоне, ідзіце да аканома, аддайце грошы і папрасіце, штоб заглянуў з вамі да стайні; а калі спазнаеце, што гэта ваша кабылка, то, нічога нікому не кажучы, на ўсю ночку ляціце да стану аб'явіцца там аб кражы і ў каго яна знаходзіцца; то-ж прасіце, каб вам яе вярнулі.

Куліна. Вось, здаецца, малады, а старога дурня навучыў розуму. Мы пойдзем у хату, а вы падкаціце пад паветку калёсы ды ідзіце да работы.

Пятрук *(паказваючы на Марысю)*. А з намі што будзе?

Гапон. Бяры яе, бяры! Няхай вас бог благаславіць, як мы благаслаўляем, бацькаўскім сэрцам прымаем цябе за сына. Толькі-ж глядзі, трымай вуха востра, бо з яе будзе задорлівая жонка, — пайшла, бач, па матцэ.

Куліна. Не зважай на яго брахню, мой Петручок, яшчэ не выцверазіўся.

Пятрук. Не журыцеся, ойчэ Гапоне, а паслухайце прыпавесці:

Змагла піла хвою, дуб, —
Залеза спіліла,
Да на цвёрдай сталі зуб
Суздром вышчарбіла.

(Выходзяць: Гапон, за ім Куліна, далей Пятрук, а за ім ідзе Марыся і б'е яго кулаком па карку; Пятрук паваратаецца да яе і, смеючыся, пайтарае апошняе слова: «вышчарбіла».)

(Заслона)

ДЗЕЯ ТРЭЦЯЯ

(Саля, прыбраная па-панску; направа — канапа, а перад ёй — доўгі стол, накрыты вялікім, аж да самай зямлі, узорыстым настольнікам; з левага боку і ў глыбі — дзверы.)

З'ЯВА І-я

Адэля *(адна)*

Адэля *(выходзіць у задуме з бакавых дзвярэй і, крыху пачакаўшы, кажа).* О, салодкія, залатыя сны маладога ўяўлення! Як хутка выпамяцелі... Сённейка мне наказуюць паважна глядзець на жыццё. *(Думае.)* «Дачушка мая, ты скончыла ўжо восемнаццаць гадоў, — час ужо табе падумаць аб тым, да чаго створана кожная кабета. Я выбраў табе мужа. Чалавек гэта хоць і не малады, але сталы, багаты, а што найважней — першы гаспадар. Мне здаецца, што пад яго апекай дарога твайго жыцця будзе слацца кветкамі»... Так казаў мне бацька. Дагадваюся, аб кім ён думае, — аб Сабковічу; той другі ўжо дзень тутака гасціцца. *(Малая пауза.)* Гэтакім парадкам без мяне і маёй згоды на гэта распараджаюцца маёй будучынай... *(Думае, а пасля, топнуўшы нагой.)* Не! Так не будзе... Мае бацька ўласць нада мной, але, мусіць, не захоча быць маім тыранам і змушаць мяне выйсці за ненавіснага мне чалавека. Ах, — гэты Сабковіч!.. Глядзець на яго не магу. *(Паказваючы на сэрца.)* Нешта тамака гаворыць, што з ім я ніколі не магла-бы быць шчасліваю. Але, калі бацька захоча мяне змусіць, што я зраб-

лю, нешчаслівая?! Каб-жа-ш хаця прыехаў гэты Стась, то-б я з ім параілася. *(Думае.)* Фі, мне не выпадае яго так называць, — ён для мяне цяперака пан Станіслаў. *(Пауза.)* Мілы божанька! Як цяперака падумаю сабе — якая я была дагэтуль шчаслівая. Бацькі мяне галубілі і нават гэтым самым псавалі; цэлы свет так усміхаўся мне. Стась... *(аглянулася),* хачу казаць — пан Станіслаў, — з самага маленства, каждую хвілю, на каждым кроку, у кожным найменшым нават выпадку, быў такі шчыры мой прыяцель. О, добра я памятаю ўсю сваю мінуўшчыну!

Помню дзяўчынкай быўшы малою,
Калі дзіцячы думкі снавала,
Стаська свавольны бегаў са мною,
З ім я дурэла, у цацкі гуляла.
Ах, ішлі нам светла дні тыя,
Думкі йшчэ помняць іх маладыя.
Як ужо дзесяць годзікаў мінула, —
«Стаська жаніх твой», — бацькі казалі;
Нейкая ў сэрцы радасць кіпела,
Твар чырванеўся, вочы палалі,
Люба было нам. Я яго звонка
Клікала мужам, ён мяне жонкай
Як лет шаснаццаць збегла, другія
Сціснулі думкі сэрца гулянне,
Ужо ў ім хаценне новае ные.
Клічу нясмела Стася ўжо: пане,
Не заву мужам, хоць сэрца хоча,
Бо розум іншы і стыд дзявочы...

(Хвіліну падумаўшы, тупае нагой і кажа.) Паскудны Стаська! Калісьці штодзённа бываў у Парэччы; адну хвіліну не мог абыйсціся без мяне, а цяперака, калі ён найбольш мне патрэбны, як у ваду кануў. Ужо трэці дзень, як не прыязджае. *(У пачатку гэтага маналога Станіслаў Зацнейскі, увайшоўшы ціханька, крадзецца, а потым патэтычна гаворыць. Адэля пры першым слове Станіслава, спудзіўшыся, ускрыквае: «Ах!».)*

З'ЯВА II-я

Станіслаў і Адэля

Станіслаў. Як дух выклікаўшы, стаю прад маёй паняй і стаю страшэнна замаркочаны.

Адэля. Чаму-ж гэта?

Станіслаў. Што гэта пані пытаешся? Ці Сабковіч не госціць у вас і ці пані не абяцала яму сваёй рукі?

А д э л я. Праўда, бацька наладжвае гэта, але што пану да гэтага?

С т а н і с л а ў. Пані мяне пытаешся аб гэтым... Пані, з каторай змалку аж да сягодня мы прабегалі рука аб руку, шануючы свайго жыцця так, што ні адна калючка найменшай нязгоднасці не зраніла нашага сэрца.

А д э л я. Дзеля таго, што пан стараўся, каб я гэтых калючак не зазнала; але да чаго кіруецца ўся гэта гутарка?

С т а н і с л а ў. Адэля, — выбачайце, — панна Адэля,— ці-ж з маіх паступкаў, з маіх вачэй ты не вычытала таго, як ты дарага майму сэрцу? Я жыць не магу без пані; пры мыслі, што магу страціць цябе, — шалею. О, ты кінула на мяне страшныя чары!.. *(Пяецца так, як «Кветы» Ст. Манюшкі.)*

Адэлька-анёлак, — ты сонца, ты кветка!
Зрачыла мяне ты паглядам
І сэрца ўзяла мне, як колас з палетка,
Спакой мой забіла, як звадам.
　На яве абраз твой у думках квяціцца,
　І сон мне абраз твой салодзе,
　Майго адчування і дум ты царыца,
　Дух твой ад мяне не адходзе.
І воблік анельскі, і погляд анельскі,
Анельска душа твая пэўна.
Тваіх не злічу ўсіх аздоб я няземскіх.
Ты сэрца майго каралеўна.
　Як бура душы маёй, сум мне нагоне,
　Верх людскай твая мусіць сіла,
　Бо голас твой шчыры вясёласцю звоне,
　Пагоду ў душу мне лье міла.

А д э л я. Ах, чаму-ж так позна, Станіслаў, адкрываеш мне сваю душу?!

С т а н і с л а ў. Пані Адэльця, ты магла навучыцца, з маленства ідучы бок а бок са мною, чытаць у маім сэрцы. Ці-ж мог я прасіць тваёй рукі, не ўпарадкаваўшы сваіх дзел, запутаных у часе маленства маімі апекунамі? Ці мог я думаць аб тым, каб увясці ў клетку птушачку, не ўстроіўшысь так, каб гэта няволя, канешная ў грамадзянскім жыцці, была для яе раем? Мой гонар і пашана, якую я маю для пані і бацькоў пані, не пазвалялі мне да часу непакоіць нявіннае сэрца тайным каханнем. Я пастанавіў, што як толькі незалежна ўстроюся, выліць прад паняй тое, што чую, і, атрымаўшы пазваленне пані, прасіць у бацькоў вашай рукі, так патрэбнай для майго шчасця.

Адзін раз толькі — ах! — залатымі літарамі запісана гэтая хвіліна ў маім сэрцы... Пані тагды кончыла пятнаццаць гадоў. Прыехаўшы з універсітэта, знайшоў я вас над сшыткам занятою чыстапісаннем; у пакоі нікога не было. Я, зможаны магнетычным узглядам пані, забыўся і адкрыў сваю душу... О, памятна для мяне гэта салодкая і найшчаслівейшая хвіліна ў маім жыцці!

Як пытаў цябе, галубка,
Ці ў спадобу я табе;
Стыду свет убачыў з губкаў,
Мой анёлак, — так ці не?

Папрасіў: скажы жычліва,
Які-ж прыгавор быў твой?
О, суддзя мой міласцівы!
«Так, — шапнула, — любы мой».

Долі сам сваёй не верыў
І маліў ізноў цябе,
Каб ты перкам на паперы
Напісала «так ці не».

Ну, і стаў шчасліў я дужа,
Ўжо ў раю я на мяжы:
«Так» з-пад перка вышла, дружа,
«Так» сягоння мне скажы.

(Кажа.) Як пані думае, што я зрабіў з тою паперкаю, на каторай твая ручка напісала такі дарагі для мяне прыгавор?

Адэля. Ты яе, напэўна, падзёр.

Станіслаў *(вымаючы медальён з-за пазухі)*. Абмылілася ты. У золата яе аправіў і заўсягды нашу яе пры сэрцы і нават магу ўпэўніць, што гэта мілая для мяне памятка пойдзе са мною ў магілу.

Адэля *(выцягвае да яго абедзьве рукі)*. О, мой даражэнькі Стасю, які ты добры, шляхэтны!

Станіслаў. Значыцца, ты мяне любіш?

Адэля *(наіўна)*. Здаецца... але найлепш сам асудзі, дружа, з таго, што ў душы маёй робіць кожная твая бытнасць у нас.

Раманс

У садочку цвітучым па сцежачках, польнай
Пахучай травіцай засланых,
Я змалку дзён з Стасем гуляла свавольна,
На воку бацькоў мілаваных.

Стась міла забавіць патрапіў заўсёды:
Ці птушку з гнязда мне дастане,

Ці кветак нарве мне, ці ягад з гароду,
Чым-будзь асалодзіць гулянне.

Як после навукам ён стаў аддавацца,
Яму ў сэрцы ўдзячнасць хавала.
Бывала, як госці пачнуць к нам збірацца,
Я толькі яго сустрачала.

Часіну ту помню, што ўспомніў сягоння, —
Глыбока мне ў сэрцы засела,
І страх нейкі з пары той адвагу проч гоне:
Стаюся пры Стасю нясмелай.
Сягоння я думкай к яму далятаю,
Душа к яму рвецца, як птушка.
Абняць за абняцце ахвоты шмат маю;
Ён верны у горы мой служка.
Як гляну на Стася, я ўся счырванею;
Як з ім гавару — ўся трасуся,
Трапечацца сэрца, душа прамянее,
К яму уздыханнем нясуся.

(Кажа.) Дык вось сам асудзі, дружа, ці гэта каханне, ці можа толькі прыязнь.

С т а н і с л а ў. Дзякую табе, анелчыку даражэнькі, за шчырае прызнанне твайго нявіннага сэрцайка. Калі бог дасць споўніцца нашым найгарачэйшым жаданням і злучыць нас назаўсёды, тады пасвячу ўсё сваё жыццё на тое, каб зрабіць цябе шчасліваю.

А д э л я. Але як-жа-ш мы пазбудземся гэтага Сабковіча?

С т а н і с л а ў. Супакойся, даражэнькая! Хаця я не быў пэўны свайго шчасця, усё-ж такі, пачуўшы ў нашым куце аб тым, з якою мэтай гэты зладзюга прыехаў да вас, — асабліва, што і ён сам, немаведама чаму, усюды гаворыць аб сваіх планах, не адкладаючы паехаў да маршалка Пачціўскага — прызнаўся яму, што хачу жаніцца з табой і казаў аб залётах гэтага інфаміса[1] Сабковіча. Маршалак пазелянеў ад злосці, даведаўшыся, што яго прыяцель, каторы хваліцца, што адразу пазнае чалавека і чаго ён варт, так страшэнна абмыліўся і не толькі прымае ў сябе чалавека, катораму не можа быць мейсца сярод справядлівых людзей, але нават абяцуе аддаць за яго сваю дачку. Ён добра знае Сабковіча, каторы служыў за пісара ў яго сваякоў Сулікоўскіх і добра іх абскубаў. Гэты першы яго крок на свеце быў першым і самым глаўным фундаментам яго багацця, якім ён цяперака так хваліцца, а каторае ён здабыў падобным спосабам. Мар-

[1] Бясчэсны.

шалак паслаў мяне папярэдзіць, каб пані, да яго прыезду, барані бог, не зрабіла ніякага рашучага кроку. Не трэба было мяне падганяць, ускочыў на сівака, — а мой арабчык як-бы згадаў, што мне пільна, пусціўся з ветрамі навыперадкі. Праз няпоўных сорак пяць мінут я быў ужо ў хворткі мілага для мяне з памятак вашага саду; я пацалаваў свайго коніка, каб падзякаваць яму, і прывязаў яго да плоту, а сам ціханька, каб ніхто не згледзіў мяне, як вуж шмыгнуў да дому і ось стаю прад паняй. Толькі жэўжык Адольфак, каторы ў садзе сярод агрэсту шукаў птушачых гнёздаў, спаткаўся са мной, але ён наш сябрук, — ненавідзіць Сабковіча. Кажа, што як згледзіць яго, дык яму прыпамінаецца слаўны начны парыжскі герой, Картуш, біяграфію каторага ён нядаўна чытаў. Я паставіў гэтага хлопца, каб пільнаваў і сказаў мне, калі бацька з Сабковічам будзе вяртацца з прагляду гаспадаркі. Дык вось трэба крата́цца, каб як найхутчэй выкурыць адсюль гэтага зладзюгу. *(Вымае з кішэні зложаную паперу.)* Гэта, даражэнькая Адэльця, песенька, каторую заспявай як колечы, быццам вучачыся, тады, калі Сабковіч будзе адзін у гэтым пакоі. Толькі голасна і выразна, каб ён пачуў; калі ён мае хоць крыху розуму, дык ураз-жа павінен уцячы.

З'ЯВА III-я

Тыя самыя і Адольфак

Адольфак *(ўбегшы)*. Бацька з Картушом вяртаюцца, ужо на ганку. Уцякай, пане Станіславе, у гэтыя дзверы, бо ў тых можаш спаткацца.

Станіслаў. Памятай, Адзя, каб не доўга тутака бацька быў з Сабковічам і як кольвечы [1] знайдзі прычыну, каб яго выклікаць адгэтуль.

Адольфак. Будзь спакойны, уцякай. *(Станіслаў пайшоў.)*

Адэля. Адзя, добры хлопчык, не кажы так наперад, бо можаш папсаваць усе нашыя планы. Хадзем. Я дам табе канфітур [2].

Адольфак. Ого, ці я баба, каб не мог датрымаць сакрэту? Хітрая ты, мая сястрычка... *(Пайшлі.)*

---

[1] Як-небудзь.
[2] Варэнне.

З'ЯВА IV-я

Суддзя Сакальніцкі і Сабковіч

Суддзя. Так, пане Антоні, ведаю, што не шукаеш пасагу, але я хачу быць акуратным і дзеля таго ўраз па шлюбе адрахую табе дзесяць тысячак банковымі білетамі; далажыўшы іх да свайго капітала, зможаце купіць добры маёнтак.

Сабковіч. Гэта ўжо панская справа, а я, у свой чарод, магу ўпэўніць дарагога суддзю, што не ганюся за капіталам; глаўнае маё жаданне — быць панскім сынам і мужам шаноўнай дачкі вашай.

Суддзя. Веру, веру, пане Антоні! О, я мігам патраплю пазнаць чалавека, — нездарма завуся Сакальніцкім. Я адразу пазнаў, што ты справядлівы чалавек.

З'ЯВА V-я

Тыя самыя і Адольфак

Адольфак. Тата, аліндар чакае ў габінеце на тату; кажа, што мае пільны інтэрас.

Суддзя. Іду. Выбачайце, пане Антоні, што я мушу цябе тут аднаго пакінуць, але ўраз прышлю табе мільшую для цябе асобу, — не змаркоцішся. Пайдзі, Адзя, да сястры і скажы ёй, каб прышла да дарагога гасця. *(Пайшоў.)*

Адольфак. Можа сястра ўраз не здалее прыйсці сюды; ёй прыслалі якуюсь песеньку, і яна цяперака яе чытае, а ўраз пан пачуеш, як будзе спяваць. *(Выбягае, смеючыся.)*

З'ЯВА VI-я

Сабковіч *(адзін)*

Сабковіч. Дык што... Стары дурань думае, што яго дачка мне да ўпадобы. О, прайшлі ўжо тыя часы; калі хлопцы за адзін узгляд красоткі гатовы былі скочыць у агонь, у ваду. Дык што... У цяперашніх часох усё залежыць ад грошай. Праўда, панна Адэля і пекная і разумная дзяўчына, дык што... каб не мела звінячай прыманкі, то, напэўна, я нават і не падумаў-бы, каб жаніцца з ёю. І яна, мне здаецца, таксама, дык што... родная дачка Эвы. Ведаючы ад людзей, што я багаты, надта, мусіць, хоча

выйсці за мяне замуж і, што больш, як пэўна, любіць мяне, галубка. Дык што... Ось і прачуванні сястры. О, я хацяі не лізнуў кніжнай адукацыі, дык што... але згадаў сваім дурным розумам, што грошы ўвядуць мяне ў вышэйшыя сферы, дык што... *(Чутно, як нехта пачынае іграць на фартэпіяно.)* Ось, як уважаю, яна хоча мяне забавіць музыкай, дык што... для мяне больш прыемнасці робіць шуршанне банкавых білетаў дарагога бацькі, як ігра яго дачкі. Ціха, нешта пяе, дык што... паслухаем. *(За кулісамі чуцен спеў, часта прарываны, як-бы хто вучыўся.)*

Адэля *(за сцяной)*.

У чарадзейскім нашым коле
Укаранілася гуголле[1].
Каб не зелле, наша ніва
Каласілася-б шчаслíва.
Часта між людзьмі бывае,
Праўда ў тых, хто грошы мае, —
Бразне вошуст[2] кішанёю,
Гнецца ўсё прад ім лазою.

Сабковіч. Дык што... Ці-ж нядобра я мяркую?!

Адэля *(далей)*.

Ёсць тут пан з паноў Сабковіч,
Што ўсе дражняць «дарабковіч».

(Пауза.)

Сабковіч. Што, што? Аба мне пяе, — хітрая, далікатная; спяваючы, хоча выказаць тое, што чуецца. Глядзіце, трэба-ж гэта! Паслухаем, што далей будзе.

Адэля.

Свінапас быў змалку летаў,
Сёдні дзьмецца, як цар света...

Сабковіч. Што, што?.. О!.. *(Атарапеўшы.)*

Адэля.

Скуль-жа пыха ў гэтай шэльмы?
Вота-ж верыць ў грошы вельмі,
Бо на службе пры палацы
Доўгіх рук не жалеў працы.

---

[1] Пустазелле.
[2] Ашуканец.

Сабковіч. І гэта нават!? Дык што...

Адэля.

На зладзейскай ехаў снасці,
Краў, што можна было ўкрасці:
Срэбра, медзь, нават раменне, —
Усё ў свае спіхаў кішэні.

Сабковіч. Скуль-жа-ж, да чорта, яна аб гэтым знае?.. *(Зусім збіты з панталыку, слухае далей.)*

Адэля.

Боскіх праўд забыўшы дбаці,
Як той Крэз, сабраў багацце;
Сёдні балі выпраўляе,
Каб падхлебнікаў мець зграю.

Сабковіч. Гэта інтрыга недапечанага акадэміка, дык што... Нічога не зробяць. Калі бацька на маёй старане, пастаўлю на сваім. Лёгка растлумачу, што гэта інтрыга, да каторай, дык што... належыць і яго дачка.

Адэля.

Ёсць-жа людзі, што, хоць сорам,
Торг вядуць сваім ганорам;
Нават, як да пня апенкі,
К «шэршню» ціснуцца паненкі.
Стуль і прыказка на гэта:
Праўду выгналі край света.
Нелюдзь з золатам без бою
Верх бярэ над праватою.

Сабковіч. Так, паненачка, так, пане акадэмік! Вы, як я бачу, згаварыліся, каб выжыць мяне з гэтага дому, але страшэнна вы абмыліліся. Бацька мае да мяне слабасць, я выдумаю казку, быццам пан акадэмік баламуціць яго дачку і, хочучы маёй адправы, кідае на мяне ўсялякія бруды. О, пачакайце, галубочкі, не ўдасца вам тое, што вы хочаце зрабіць!

З'ЯВА VII-я

Сабковіч і Адольфак

Адольфак *(убегшы.)* Пан маршалак Пачціўскі з панам Зацнеўскім толькі што прыехалі. Пан Станіслаў на сваім арабчыку. Які гэта пекны конік, проста цацачка...

Сабковіч *(страшэнна перапуджаны).* Што, што, што? Маршалак Пачціўскі? Дык што... гдзе ён?

Адольфак. На ганку з бацькам вітаюцца; але пан маршалак на хвілінку толькі заехаў дзеля таго, што мае пільны інтэрас у горадзе, а міма праязджаючы, як ён казаў, не выпадае не заехаць, каб даведацца а здароўі дарагога суседа. Нават каней не пазволіў адпрагчы, як ні прасіў яго бацька.

Сабковіч. О, даў-бы-ж то бог, каб ён, дык што... як найхутчэй выехаў адсюль. *(На голас.)* Слухай, Адольфак! Дык што... як тутака можна выйсці ў сад, каб не спаткацца з новым госцем? Дык што... бачыш, мой даражэнькі, я не хацеў-бы спаткацца з маршалкам, ён гневаецца на мяне за тое, што я так даўно не быў у яго. *(У старану.)* Да чорта, — ён бы мяне выкінуў за карк *(на голас)*, дык што...

Адольфак. У сад адзін выхад — праз глаўныя дзверы і ганак, гдзе цяперака тата гутарыць з маршалкам; другі — праз пакоі Адэлькі, але цяперака тудой прайсці не можна: апранаецца. Бяда невялікая, што маршалак крыху прыстыдзіць пана за гэта, пан паабецаеш незадоўга быць у яго і будзе згода. Але чутна ўжо іх гутарка; бацька, мусіць, вядзе госця сюды. Пайду падганю сястру, каб хутчэй сюды выйшла. *(Выбягае.)*

З'ЯВА VIII-я

Сабковіч *(адзін)*

Сабковіч. Ось, папаўся, дык што... Маршалак такі злы на мяне за Сулікоўскіх і Валовічыху, што, пабачыўшы мяне тутака, гатоў зрабіць мне вялікую непрыемнасць і настроіць проці мяне суддзю, дык што... Ён заехаў толькі на хвіліну. *(Бегае па пакоі, заглядаючы ва ўсе куткі.)* Каб знайсці тутака мейсца, каб схавацца? Дык што... Праз хвіліну суддзя не паспеў-бы параіцца з маршалкам аб пастанове, дык што... сваёй дачкі. *(У гэтым месцы Адольфак падглядвае праз бакавыя дзверы, што робіць Сабковіч.)* Як на бяду, няма падхадзячага мейсца, каб схавацца. Ах, дык што... схаваюся пад стол; даўгі настольнік патрапіць схаваць мяне ад маршалка. *(Лезе пад стол і нацягвае крыху настольнік, каб закрыць сябе, але не ад публікі; гэтак схаваўшыся, высунуў галаву з-пад настольніка і кажа.)* Дык што... чартоўскі непрыем-

нае палажэнне залётніка! Каб-жа-ж хоць паненка аца-ніць гэта патрапіла. Але ціха, нехта ідзе; буду сядзець спакойна і паўзіраюся, што тутака будзе рабіцца. *(Хаваецца.)*

З'ЯВА IX-я

Адольфак і Сабковіч

Адольфак *(увайшоўшы з дубчыкам у руках, кажа ў старану)*. Ага, Картуш, папаўся ў мышалоўку! Пачакай, памучу я цябе тутака. *(Гамоніць.)* Трэзор, праклятая сабака! Куды-ж яна падзелася? Трэба яго пакарміць дзеля таго, што ўраз пойдзем на цецерукоў з панам Станіславам. Усюдах набегаўся, шукаючы яго. Трэзор, Трэзор! Мусіць улез пад стол і спіць тамака спакойна. *(Штурхаючы дубчыкам пад настольнікам.)* Трэзор, вылазь хутчэй!

Сабковіч *(выглядаючы з-пад стала, у старану публікі)*. Дык што... дзеля любві к паненцы, а хутчэй дзеля грошай яе таты, буду хвіліну Трэзорам; быць можа настрашу хлапчука. *(Бурчыць, як сабака.)*

Адольфак. Што, — ты гэтак, пачакай гад! Я ўраз выганю цябе з-пад стала. *(Мацней штурхае дубцом пад сталом.)*

Сабковіч *(да публікі)*. О, на раны Хрыста! дык што... страшнае палажэнне. Хто мяне выратуе з гэтага пекла?! Пачну брахаць, можа гэтым яго настрашу. *(Заядла брэша.)*

Адольфак. Не спудзіш мяне гэтым, ведаю, што не ўкусіш мяне, выкуру цябе адгэтуль. *(Усунуў руку пад настольнік і, сарваўшы з галавы Сабковіча поўпэруку, уцякае да сярэдніх дзвярэй; Сабковіч, забыўшыся, выскачыў з-пад стала і, даганяючы Адольфака, наскочыў на ўходзячых: маршалка, суддзю і Станіслава; з бакавых дзвярэй выходзіць Адэля. Усе стаяць здзіўленыя; Адольфак, бегучы да дзвярэй, безупынна гамоніць.)*

Адольфак. Ах, чорт, чорт!..

З'ЯВА X-я

Маршалак, суддзя, Станіслаў, Адэля, Адольфак і Сабковіч

Сабковіч *(ад страху непрытомны стаіць каля дзвярэй)*.

С у д д з я (*Адольфаку, затрымаўшы яго і ведучы за вуха пасярод сцэны*). Што гэта, сарві-галава, за камедыі выпраўляеш тутака?

А д о л ь ф а к. Я татачка, зусім нявінны; я шукаў Трэзора, мне здалося, што ён спіць пад сталом; я і паштурхаў тамака кійком; пад настольнікам нешта забурчала ды нават пачало брахаць. Тады я разгневаўся і, усунуўшы руку пад стол, каб выцягнуць адтуль сабаку і, немаведама чаму, трапіла мне ў руку гэтая жыдоўская барада, а заместа Трэзора — выскачыў з-пад настольніка пан Сабковіч. Я, спуджаны, уцякаючы, крычаў: чорт, і якраз тата прышоў.

С у д д з я. Што гэта, пане Сабковіч? Падбліжцеся, я пазнаёмлю пана з маім прыяцелем, маршалкам.

М а р ш а л а к. Знаю я яго добра. Што, васпан, тутака робіш? Як ты пасмеў лезці ў дом справядлівых людзей?!

С а б к о в і ч (*перапуджаны*). Дык... дык... дык... пане маршалак; дык... дык... я прыехаў, дык... да пана суддзі, дык... даведацца, дык што... можа мае прадаць жыта, ці лёну.

А д о л ь ф а к (*падняўшы настольнік, глядзіць пад стол.*) Далібог, тутака няма ані лёну, ані жыта.

С у д д з я (*глядзіць па чарзе то на маршалка, то на Сабковіча*). Пане Антоні, растлумач, што ты рабіў пад сталом?

С а б к о в і ч (*непрытомны*). Дык... дык... дык...

М а р ш а л а к (*дражнячы*). Дык... дык... Ось, я табе, дарагі суддзя, растлумачу ўсё чыста. Гэта птушка, даведаўшыся аб маім прыездзе і не хочучы спаткацца са мной,— ён ведаў добра, што я яго па галоўцы не пагладжу,— не могучы ўцячы дзеля таго, што мы надходзілі, схаваўся пад стол. А ты, дарагі дружа, каторы ўраз патрапіш ацаніць чалавека,— страшэнна абмыліўся, прымаючы ў сваім доме гэту ягадку; а што найгоршае — хацеў выдаць за яго сваю дачку. Мушу табе адкрыць вочы: Сабковіч — невядомага роду, гадоў з дваццаць таму назад пасвіў быдла ў сваіх сваякоў; навучыўшыся крыху чытаць і пісаць, дастаў, на няшчасце маіх сваякоў Сулікоўскіх, мейсца пісара і тамака, добра нахапаўшыся, пакінуў службу. Праз нейкі час, мы яго бачым у пані Валовічыхі, кабеты з анельскім сэрцам і надта даверчывай. Не марнаваў ён і тамака часу, добрым прыкладам

чаго можа быць здарэнне ў адным мястэчку, гдзе людзі Валовічыхі, пазнаўшы на конях «дарабковіча» хамуты сваёй пані, хацелі зацягнуць яго ў стан і, каб не ўцёк, добра меўся-б, галубок. Але найвялікшай запамогай яму была смерць графа Багацкага. Нябожчык, падаючы ў воду, выкінуў з бакавой кішэні бумажнік, а як ён трапіў да Сабковіча, ведама не толькі богу, а і людзям. Ось, скуль яго багацце! Потым ён узяў у арэнду нямалы хвальварак і заняўся быццам таргоўляй, каб замрочыць людзей. Вось хто Сабковіч, каторага ты, дарагі суддзя, прыняў у сябе. Ну, што, шаноўны, што адкажаш мне на тое, што я сказаў?

Сабковіч. Дык... дык... Пане маршалак, якісьці непрыхільнік мой набрахаў, а пан маршалак паверыў.

Суддзя. А я, неасцярожны, толькі што не зрабіў найвялікшага глупства, дзякуючы сваёй даверчывасці. О, даруй, пане маршалак! Якая падзяка належыцца ад мяне і дачкі пану... *(Цісне яму руку. У часе гэтай сцэны Зацнеўскі і Адэля ціха гутараць; Адольфак круціцца каля Сабковіча, аглядаючы яго з цікавасцю з усіх старон, і ад часу да часу мяшаецца да гутаркі сястры з Станіславам Зацнеўскім.)*

Маршалак. А цяперака, васпан, ідзі туды, скуль прышоў, і не рабі ганьбы справядлівым людзям сваёю бытнасцю. Шукай людзей, роўных сабе.

Сабковіч. Дык... дык што, пане маршалак, дык пан праз меру суровы для мяне, дык што... дык што...

Суддзя. Я прасіў-бы, каб асан[1] як найбарджэй пакінуў дом мой, а што датычыцца таго, аб чым мы з асанам гаварылі, я прашу ні слова нікому не казаць. Пан прыязджаў купляць семя, лён.

Адольфак. Пад сталом...

Суддзя. Маўчы, Адольфак. *(Сабковічу.)* Калі-б я даведаўся, што ты распаўсюджваешся аб тым, аб чым я з табой вёў гутарку, то будзеш мець дзела са мной.

Станіслаў. Не з панам, дарагі суддзя, але з «недапечаным акадэмікам».

Маршалак. Гэта ў яго інтарэсе... Я трымаю адзін канец ніткі, па каторай ён, за недатрыманне сакрэту, можа трапіць у непрыемны дом. Ідзі. *(Сабковіч хоча ісці.)*

---

[1] Пан, васпан.

З'ЯВА XI-я

Тыя самыя і Ключ

Ключ. Хай будзе пахвалёны!

Суддзя. На векі векаў. А што, даражэнькі, скажаш?

Ключ. Выбачайце, я, даведаўшыся, што тутака пан Сабковіч, зайшоў павядоміць, што станавы яго трэбуець у справе мужыка Гапона Барычкі, каторы заявіў, што ўчора ўкралі ў яго маладую кабылу, каторую ён купіў у тутэйшага аканома. Гэта падцвердзілі, як ён сам, так і некалькі суседзяў. Дзеля таго, што кляча гэтая ў пана Сабковіча і ён прыехаў сюды на ёй, мне наказалі клячу забраць і аддаць, каму яна належыцца, таксама і кажухі, каторыя незаконна ён заграбіў у лубінскіх людзей. Яго самога наказалі даставіць у стан для дапросу.

Маршалак. Дык рабі, што табе наказана.

Ключ. *(Сабковічу.)* Пойдзем, паночку! *(Пайшлі.)*

Адольфак *(услед ім)*. Бяры, пан, сваю пэруку, каб нас не ганьбіла ніводная яго рэч. *(Кідае за дзверы пэруку.)*

З'ЯВА XII-я

Гэтыя самыя, апроч Сабковіча і Ключа

Суддзя. Ніколі сабе не дарую, што я гэтак аганьбіў маю дарагую Адэльцю, пазволіў гэтаму злодзею прасіць яе рукі. Не ведаю, як загладзіць сваю віну.

Маршалак. А ёсцека адзін найлепшы спосаб: не адкладваючы, выдаць яе замуж.

Суддзя. О, гэта было-бы найлепш, але за каго? Калі, як на зло, нямашака ніводнага залётніка.

Станіслаў *(да Адэлі)*. Прыходзіць рашучая хвіліна, ад каторай залежыць для нас усё. Божа, памажы нам!..

Маршалак. І гэта чалавек з саколлім вокам!.. Ці-ж не ведаеш, што прымаеш у сваім доме часта надта нават дзяцюка, каторы хацеў-бы аддаць усё сваё жыццё, каб ашчасліваць тваю дачку, і на каторага і яна змалку глядзіць надта прыхільна.

Адэля *(застыдзіўшыся, боязна)*. Пане маршалак...

Суддзя. Хто гэта можа быць? Хіба пан Станіслаў?

Чаму-ж тады раней не адкрыў мне сваіх думак? Не было-б гэтых нешчаслівых залётаў.

Маршалак. Трэба быць сватам. Так, дарагі суддзя,— Станіслаў любіць тваю дачку; дагэтуль нічога не казаў таму, што хацеў упарадкаваць свае справы і прыбраць гняздзечка для свайго найвялікшага скарбу. Быць можа адкладваў-бы і яшчэ, але сённешняе здарэнне змусіла яго паспяшыцца з апошнім крокам. Твая дачка тольki сёнейка даведалася, як ён яе любіць. Сёнейка ён раскрыў прад ёй сваё сэрца і, дастаўшы пазваленне, просіць у цябе яе рукі,— прасіў мяне сватаць. Маладыя, падайдзіце да бацькі і прасіце на каленях пазвалення і благаслаўлення. *(Станіслаў стаў на калені прад Сакальніцкім, а Адэля, засароміўшыся, мітрэжыцца.)* Панна Адэля, смела стань на калені з правай стараны і загляні бацьку ў вочы так, як глядзіш, калі хочаш каго збаламуціць. Магу ўпэўніць, што змякне, як воск, і злучыць вашы рукі.

Адэля *(стаўшы на калені)*. Дарагі татачка! Я люблю яго. *(Цалуе бацьку ў руку, закрываючы гэтак вочы свае.)*

Суддзя. Ага, баламутка, а я не мог дагадацца! Адгэтуль перастану верыць свайму сакалінаму воку, а то, як відаць, з гадамі прытупілася. Ну, мае дзеткі, калі любіцесь, то хай бог у небе, як бацька на зямлі, вас благаславіць! Устаньце і дайце вас абняць.

Адэля. Татачка, даражэнькі, які ты добры!

Суддзя. Усе мы павінны падзякаваць пану маршалку.

Адольфак. Я таксама званіў на гэтае казанне і маю права, як брат, благаславіць вас. *(Патэтычна.)* Прыбліжся, пара буркуючых галубкоў, хай і я вас благаслаўляю. *(Падышоўшых з павагай благаслаўляе.)*

Станіслаў. Брацейка даражэнькі, ты таксама шмат зрабіў для нашага шчасця,— чым мы можам выказаць табе сваю падзяку?

Адольфак *(са слязамі ціскае ім рукі)*. Любіце мяне так, як і я вас люблю. *(Наіўна да Станіслава.)* А паедзем сёнейка на цецерукоў?

Суддзя. Ну, дзякаваць богу і дарагому маршалку, што залёты нашы сягоння добра скончыліся, хай-жа-ж яны, як цяперака для мяне, так і для ўсіх бацькоў будуць навукай, што, шукаючы для свайго дзяцёнка прыяцеля

на ўсё жыццё, — павінны глаўным чынам звярнуць увагу,— хавай божа, не на багацце, але на сэрца, навуку і славу ў людзей таго, хто хоча быць мужам дачкі.

Вадэвіль:

Адэля.

Каб канец сышоў шчасліва,
Злое ўсё забудзьма жыва,
Шчасце наша не растае.

Станіслаў.

Віват! Жонку сабе маю.

Усе.

Маем страху мы тыкеле
(Хоць ваш «біс» яго зламоча),
Ці нам публіка з фатэляў [1]
Што закінуць не захоча!?

(Заслона)

КАНЕЦ



[1] Крэслы.

ЗМЕСТ

На белорусском языке

Викентий Иванович Дунин-Марцинкевич
Избранные произведения

Государственное
учебно-педагогическое издательство
Министерства просвещения БССР
Минск, проспект им. Сталина, 105.

Рэдактар *В. А. Сарока*
Мастацкі рэдактар *Ю. Д. Каралёў*
Тэхрэдактар *А. І. Сасіновіч*
Карэктар *Р. Напрэенка і Е. Казачок*

Здадзена ў набор 13/IV 1957 г. Падпісана да друку 8/VIII 1957 г.
Тыраж 10000 экз. Папера $84 \times 108^{1}/_{32}$. Пап. арк. 1,813. Друк арк. 5,945.
Уч.-выд. арк. 5,82. Цана 4 р. 25 к. Зак 94.

Паліграфічны камбінат імя Якуба Коласа,
Мінск, Красная, 23.